

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายในหมู่บ้านคลองโยง ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

- 1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้
- 2 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย
- 3 แนวคิดและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชน
- 4 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
- 5 แนวคิดการพัฒนาศักยภาพมนุษย์
- 6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้

การเรียนรู้คือชีวิต และชีวิตคือการเรียนรู้ การดำรงชีวิตของมนุษย์จึงต้องอาศัยการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นครรลองของชีวิตที่เกิดขึ้นได้ทุกแห่งทุกเวลา ต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิตตั้งแต่ปฏิสนธิ จนกระทั่งสิ้นชีวิต เริ่มจากการเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนสถาบันศาสนา แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ กว้างไกล ครอบคลุมสถานการณ์ของสังคมไทยและสังคมโลก การพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางและเป็นการให้ความสำคัญของการขับเคลื่อนกลไกและระบบต่าง ๆ ให้เดินไปพร้อมกัน ดังนั้น หากเราสามารถพัฒนามนุษย์ได้ตามความคาดหวัง จะส่งผลถึงความสำเร็จในการพัฒนาสังคมทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน

1.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

คิมเบิล (Gregory A Kimble, 1964) กล่าวว่า “การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพแห่งพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกหรือการปฏิบัติที่ได้รับ การเสริมแรง (Learning as a relatively permanent change in behavioral potentiality that occurs as a result of reinforced practice) ”

จากความหมายของการเรียนรู้ข้างต้นแยกกล่าวเป็นประเด็นสำคัญได้ 5 ประการ คือ

1. การที่กำหนดว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ก็แสดงว่าผลที่เกิดจากการเรียนรู้ จะต้องอยู่ในรูปของพฤติกรรมที่สังเกตได้ หลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนสามารถทำสิ่งหรือเรื่องที่ไม่เคยทำมาก่อนการเรียนรู้นั้น
2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวร นั่นก็คือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จะไม่เป็นพฤติกรรมในช่วงสั้น หรือเพียงชั่วคราว และในขณะเดียวกันก็ ไม่ใช่พฤติกรรมที่คงที่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป
3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปอย่างทันทีทันใด แต่มันอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำ สิ่งต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต การเปลี่ยนแปลง ศักยภาพนี้อาจแฝงอยู่ในตัวผู้เรียน ซึ่งอาจจะยังไม่ได้แสดงออกมา เป็นพฤติกรรมอย่างทันทีทันใดก็ได้
4. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวผู้เรียนนั้นจะเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือศักยภาพอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นไม่ถือเป็นการเรียนรู้
5. ประสบการณ์หรือการฝึกต้องเป็นการฝึกหรือปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง (Reinforced practice) หมายความว่า เพียงแต่ผู้เรียนได้ รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ในแง่นี้คำว่า “รางวัล” กับ “ตัวเสริมแรง” (Reinforce) จะให้ความหมายเดียวกัน ต่างก็หมายถึงอะไรบางอย่างที่อินทรีย์ (บุคคล) ต้องการ

กระบวนการเรียนรู้ข้างต้นเป็นการมองในเชิงด้านพฤติกรรม ส่วนการเรียนรู้ของการศึกษาค้นคว้านี้นอกจากแนวคิดข้างต้นแล้วยังพบว่าการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระบบคิด การกระทำ และประสบการณ์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความจำ ความเข้าใจ การรับรู้ การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง สามารถอวกและเปลี่ยนแปลงได้ ผลลัพธ์ของการเรียนรู้คือ ความรู้ ความเข้าใจที่สามารถนำไปแก้ไขปัญหา หรือสร้างปัญหาได้

1.2 องค์ประกอบและปัจจัยที่มีอิทธิพลก่อให้เกิดการเรียนรู้

องค์ประกอบพื้นฐานของการเรียนรู้ จะประกอบไปด้วย สติปัญญา ความจำ พฤติกรรม และการตอบสนองต่อความต้องการของตนเองในการเรียนรู้ ทั้งนี้แรงขับ สิ่งเร้า สิ่งเสริมแรง ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การเกิดกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องมีแรงจูงใจที่ทำให้คนเกิดพฤติกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมาย มีความตั้งใจและกล้าเผชิญกับอุปสรรคแสดงพฤติกรรมเพื่อแก้ปัญหา พบหนทางการแก้ปัญหา และบรรลุเป้าหมายในท้ายที่สุด ทั้งนี้สภาพจิตใจของผู้เรียนในขณะนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ (ดอลลาด และมิลเลอร์ (Dollard & Miller, 1981) มันน์ (Munn , 1974) จำเนียร ช่วงโชติ และคณะ (2528) ลินดา เดวิดโดฟ (Linda Vaidoff, 1997)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ อาจมีผลในการทำให้เกิดการเรียนรู้และส่งเสริมให้คนเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นด้านแรงจูงใจ อารมณ์ ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพทางปัญญา ผู้ที่มีความกังวล

หวาดกลัว ตื่นเต้น อาจจะทำให้การเรียนรู้สับสนและเรียนรู้ได้ไม่ดีเท่าที่ควร ความเหนื่อยล้าทางร่างกาย เช่น การทำงานหนัก การออกกำลังกายมาก หรือความเหนื่อยล้าทางสมอง เช่น การใช้ความคิดเป็นเวลานาน เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ มีผลทำให้เรียนรู้ได้ไม่เต็มที่ หรือไม่ก็เรียนรู้ไม่ได้เลย วัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมและมีผลต่อการเรียนรู้ พัฒนาการของมนุษย์เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล การจัดการเรียนการสอนที่ได้ผลดีต้องคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคนด้วย นอกจากนี้การเชื่อมโยงในสิ่งที่เคยเรียนรู้ไปยังการเรียนรู้ใหม่ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้เช่นกัน

1.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตลอดชีวิต การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นเรื่องของการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ซึ่งผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจของตนเอง ตามศักยภาพ ตามความพร้อม ตามโอกาสเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาของตนเอง ได้สุนทร สุนันท์ชัย (2543 : 39) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ 6 ขั้นตอน คือ

1. ตระหนักในปัญหา หมายถึง การเข้าใจว่าเรื่องใดเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข
2. การหาทางเลือกที่หลากหลาย หมายถึง การกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา
3. กำหนดทางเลือกที่เหมาะสม หมายถึง การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่คาดว่าจะแก้ปัญหาได้
4. การเรียนรู้ปฏิบัติการ หมายถึง การดำเนินการตามทางเลือก
5. การปรับปรุงแก้ไข หมายถึง การรวบรวมข้อมูล และปรับปรุงแก้ไข
6. การประเมินผล หมายถึง การสรุปผลการปฏิบัติการ

สรุปการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มีแรงจูงใจจากภายในและแรงเสริมภายนอกเริ่มจากขั้นของปัญหา หาทางเลือก ตัดสินใจ ปฏิบัติ ปรับปรุงและประเมินผลเป็นสำคัญ

2 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เป็นกลุ่มที่ต้องการการดูแล เอาใจใส่ ให้การพัฒนา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสังคมมากเป็นพิเศษ ได้แก่ ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส ผู้ไร้สัญชาติ เด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน เด็กด้อยโอกาส คนเร่ร่อน คนพิการมีความบกพร่องทางสติปัญญาหรือการเรียนรู้ บกพร่องทางการได้ยิน ทางตา ทางอารมณ์ จิตใจ ผู้ที่เจ็บป่วยเรื้อรัง คนด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม ผู้ที่ถูกละเมิดทางร่างกาย จิตใจ รวมทั้งการละเมิดทางเพศ คนต่างวัฒนธรรม ต่างเชื้อชาติ บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่ต้องได้รับการดูแลเฉพาะทั้งด้านการศึกษา ความต้องการพื้นฐานตลอดจนการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยมีแนวคิดเพื่อช่วยให้พวกเขาเหล่านี้สามารถดูแลช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด มากกว่าการแสดงความดูหมิ่น หรือเห็นว่าเป็นภาระของสังคม

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งการศึกษากลุ่มเป้าหมายเฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลคลองโยงไว้ดังนี้

2.1 ผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีความเสื่อมของร่างกายไปโดยธรรมชาติ มีกำลังลดถอยลง ขาดความว่องไว ความจำเสื่อม ความคิดอ่านช้าลง สภาพร่างกายและจิตใจเสื่อมถอย จึงเป็นบุคคลที่ลูกหลานและสังคมควรให้การเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ (สมบุรณ์ ศาลชีวิน, 2526 : 192 ; กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2513 : 24)

ทั่วโลกมีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากรไปสู่สังคมผู้สูงอายุ เนื่องจากอัตราการเกิดและอัตราการตายลดลง ซึ่งเป็นผลของพัฒนาการทางการแพทย์และเทคโนโลยี สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นทั่วโลก จำนวนผู้สูงอายุยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่าใดทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดูแลสุขภาพและความปลอดภัยทางสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้ที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเหล่านี้ก็คือประชากรวัยทำงาน ผู้สูงอายุจำเป็นต้องได้รับการด้านสุขภาพและสังคม ที่จัดให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การจัดบริการต่าง ๆ จะต้องใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะงบประมาณ อาจทำให้ต้องมีการจัดเก็บภาษีเพิ่มขึ้น หรือการหารายได้จากด้านอื่น นอกจากนี้ จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นและจำนวนประชากรวัยเด็กที่ลดลง จึงต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุมากกว่าค่าใช้จ่ายในการดูแลเด็ก ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้นับว่าเป็นแรงกดดันด้านเศรษฐกิจและสังคมของทุกประเทศ (The population division of the United Nations : world population ageing 1950-2050, <http://www.un.org/esa/population>)

จำนวนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นทำให้โครงสร้างของสังคมเปลี่ยนไป จากแต่เดิมความสนใจต่อบทบาทของผู้สูงอายุในสังคมมีไม่มากนัก เนื่องจากสัดส่วนของผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดยังไม่สูงมาก และการมีมุมมองว่าผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความเสื่อมถอยด้านต่าง ๆ อย่างเช่น สมรรถภาพทางกาย หรือทางการคิด การจำ ดังนั้นสังคมจึงไม่ได้ฝากความหวังไว้กับผู้สูงอายุ แต่ในปัจจุบันเมื่อสัดส่วนของผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และผู้สูงอายุมีแนวโน้มว่าจะมีอายุยืนยาวขึ้น เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดจากสถานะสังคมผู้สูงอายุ จึงต้องให้ความสนใจกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น สุขภาพ การใช้ชีวิตในครอบครัวและสังคม และการทำงาน ซึ่งการพัฒนามนุษย์ที่มีประสิทธิภาพก็คือการเรียนรู้

ปัจจุบันจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้จำนวนประชากรของประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะที่เรียกว่า ภาวะประชากรสูงอายุ (Population ageing) ที่จะมีผลกระทบต่อสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และ อื่น ๆ อีกหลายด้าน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการกำหนดนโยบายในการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุอย่างชัดเจนทั้งแผนระยะยาว ระยะปานกลาง ระยะสั้น ที่เหมาะสมและตรงกับสภาพปัญหา

ผู้สูงอายุและการเรียนรู้

มาร์ตัน(Marton,1988) กล่าวว่าการเรียนรู้ประกอบด้วย การทำความเข้าใจ สามารถมองเห็นความแตกต่าง และการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลวูล์ฟ (Wolf ,2009) อภิปรายว่า กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเห็นความแตกต่าง การเห็นความขัดแย้ง การพิจารณาหาความจริง และการสร้างความรู้ใหม่ ซึ่งการเรียนรู้ต้องอาศัยการรับรู้ ความจำระยะสั้น ความจำระยะยาว ผู้สูงอายุมีความจำเป็นและความต้องการที่จะเรียนรู้ เพราะผู้สูงอายุต้องการดำรงชีวิตให้ดีที่สุดตามศักยภาพและเวลาที่มีอยู่ วูล์ฟยืนยันรูปแบบการเรียนรู้ ในการพัฒนามนุษย์ตามช่วงวัยของอีริกสัน (Erikson) ขั้นที่แปด (integrality) ที่ว่า การศึกษาของผู้สูงอายุมีความสำคัญต่ออารยธรรม ผู้สูงอายุจะนำความรู้และประสบการณ์ที่มีใช้ในการสร้างวัฒนธรรม

การศึกษาและการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในสังคม และผู้สูงอายุจะพึงพอใจในคุณภาพชีวิตที่ดี (WHO, 2002 : 16) เพื่อการมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อการบันเทิงและนันทนาการ ทำให้ผู้สูงอายุปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเช่น เทคโนโลยี วิถีชีวิต การเงิน และสุขภาพ ความสามารถในการแก้ปัญหาและ การปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง จะทำให้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและมีอายุยืนยาวยิ่งขึ้น (Smits and others, 1999 อ้างถึงใน WHO, 2002 : 26)

บัตเลอร์ (Butler ,2002) อ้างถึงการศึกษาของ แมคอาเธอร์(MacArthur) ว่า การเข้าร่วมกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการจะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขที่ดี มีความพึงพอใจกับชีวิต และมีอายุยืนยาว ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการรักษาการเจ็บป่วยทางร่างกายและจิตใจ

การเรียนรู้มีบทบาทสำคัญต่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Ardelt, 2000; Dench และ Regan, 2000; Glendenning, 1997; Withnall, 2000) Ardelt ได้ศึกษา การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาต่อเนื่องของผู้สูงอายุในสังคมที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พบว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาต่อเนื่องทำให้ผู้สูงอายุทันต่อความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยการมีชีวิตอย่างอิสระ สามารถทำตามความต้องการของตนเองได้โดยพึ่งพาผู้อื่นน้อยลง มีวิธีการดูแลร่างกาย สุขภาพ สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาต่อเนื่องช่วยพัฒนาสติปัญญา ซึ่งผู้สูงอายุเรียนรู้ด้วยการสะท้อน(reflection) ประสบการณ์ของตน

เดนซ์(Dench) และ เรแกน(Regan) อธิบายผลจากการเรียนรู้ในระบบและการเรียนรู้ นอกกระบบของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ซึ่งรวมถึงการมีชีวิตที่สนุกสนาน เชื่อมั่นในตนเอง รู้จักตนเองมีความพึงพอใจกับชีวิต ความสามารถในการจัดการกับปัญหา มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม และมีความสุขที่ดีขึ้น และเหตุผลที่สำคัญที่สุดซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ก็คือ การทำให้สมองได้ทำงานและสนุก

กับการแก้ปัญหาหรือสิ่งท้าทาย และเหตุผลที่ผู้สูงอายุจะไม่เรียนรู้ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม่มีเวลาและไม่สนใจที่จะเรียนรู้ Withnall (2000) บันทึกจากการวิจัยด้านประสาทวิทยาได้ให้ข้อมูลว่า การฝึกจิตของผู้สูงอายุสามารถช่วยพัฒนาความฉลาด ซึ่งช่วยให้จิตใจทำงานได้เป็นปกติ และช่วยลดการสูญเสียความจำ Wolf (2009) กล่าวว่า ผู้ใหญ่ที่ได้รับประสบการณ์ที่ช่วยกระตุ้นจิตใจจะสูญเสียความจำน้อยและจะพัฒนาความรู้ด้านภาษาได้ดียิ่งขึ้นในวัย 70 ปี

การเรียนรู้ของผู้สูงอายุอาจเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ ไม่สามารถคาดการณ์ไว้ก่อน เกิดขึ้นโดยไม่เต็มใจ หรือการเรียนรู้เพื่อทำในสิ่งที่ไม่คุ้นเคย เช่น การเรียนรู้เพื่อปรับตัวเมื่อคู่ชีวิตจากไป หรือเรียนรู้ที่จะดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยตัวเองไม่ได้ อีกด้านหนึ่งการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเกิดจากการทบทวนชีวิตของตน ซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่มีแบบแผนและไม่สม่ำเสมอ แต่สร้างความเข้าใจในตนเองและทำให้เกิดการผุดรู้ (insight) (Withnall, 2000)

ความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้ได้เป็นในสิ่งที่คิดว่าตนเองสามารถจะเป็นได้ (self - actualization) และความเพลิดเพลินใจกระตุ้นผู้สูงอายุให้เรียนรู้ การศึกษาของ Boulton-Lewis, Buys, และ Lovie-Kitchin (2006 : 279) พบว่าเหตุผลในการเรียนรู้ที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด คือ การทำให้จิตใจกระชุ่มกระชวย การใช้สมองเพื่อบริหารหรือกระตุ้นจิตใจ เพื่อความเติบโต การมุ่งสู่เป้าหมาย การเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ การไม่หยุดนิ่ง

แรงจูงใจและความเชื่อมั่นมีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ของบุคคลทุกวัย รวมถึงผู้สูงอายุ Purdie และ Boulton-Lewis (2001) พบว่า เรื่องที่จำเป็นน้อยที่สุดในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุคือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี ผู้สูงอายุกล่าวว่าเรื่องที่จำเป็นในการเรียนรู้มากที่สุดคือเรื่องเกี่ยวกับการเดินทาง สุขภาพ และความปลอดภัย อย่างไรก็ตามจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์เบื้องต้นพบว่า ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยี อุปสรรคที่สำคัญในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุก็คือ ความพิการทางกาย การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นอุปสรรคที่ไม่สำคัญ ผู้สูงอายุทั่วไปกล่าวว่ามีความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับ สุขภาพ ความปลอดภัย การใช้เวลาว่าง และการเดินทาง

การศึกษาเรื่องผู้สูงอายุกับการเรียนรู้สามารถสรุปได้ 2 ด้าน คือ ด้านกระบวนการเรียนรู้ และเหตุผลในการเรียนรู้

ด้านกระบวนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย การทำความเข้าใจ สามารถมองเห็นความแตกต่าง การพิจารณาหาความจริง และการสร้างความรู้ใหม่ และการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล ซึ่งการเรียนรู้ต้องอาศัยการรับรู้ ความจำระยะสั้น ความจำระยะยาว การเรียนรู้ของผู้สูงอายุอาจเกิดจากการทบทวนชีวิต และสะท้อนประสบการณ์ของตน ซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่มีแบบแผนและไม่สม่ำเสมอ แต่สร้างความเข้าใจในตนเองและทำให้เกิดการผุดรู้ (insight)

ด้านเหตุผลในการเรียนรู้สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุเรียนรู้เพื่อที่จะสามารถแก้ปัญหาและการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง สามารถทำตามความต้องการของตนเองได้โดยพึ่งพาผู้อื่นน้อยลง พัฒนาสติปัญญา บริหารความคิด ชะลออาการความจำเสื่อม พัฒนาร่างกายให้ได้ดีเป็นในสิ่งที่คิดว่าตนเองสามารถจะเป็นได้ สร้างความเพลิดเพลิน การทำให้จิตใจกระชุ่มกระชวย เพื่อการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การมีส่วนร่วมกับชุมชน ต้องการนำความรู้และประสบการณ์ที่มีใช้ในการสร้างวัฒนธรรม

ผู้สูงอายุกับความสามารถที่จะเรียนรู้

ผู้สูงอายุสามารถแสวงหาความรู้ใหม่ที่นอกเหนือจากความรู้ในสิ่งที่เคยเรียนรู้มาก่อน เมื่ออายุมากขึ้นการประมวลข้อมูลจะลดลง ช้าลง และมีประสิทธิภาพน้อยลง แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังคงมีการเรียนรู้ การมองเห็นและการได้ยินยังคงดีอยู่จนกระทั่งอายุ 60 ปี ถ้าให้เวลาและมีแรงจูงใจที่เพียงพอ ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้เท่ากับผู้ที่อายุน้อยกว่าโดยการฝึกแบบพิเศษผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติงานได้ดีเท่ากับผู้ใหญ่ที่ไม่ได้รับการฝึก (Charness, 1992) ในการทดสอบความฉลาด การฝึกที่มีประโยชน์ช่วยลดความเสื่อมด้านการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันเพิ่มขึ้นตามอายุ (Rabbit, Diggle, Holland, และ McInnes , 20

ชาร์ล (Charness ,1992) กล่าวถึง การที่ผู้สูงอายุขาดความเร็วในการประมวลข้อมูลและความจำระยะสั้น ด้วยการตัดสินใจและพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบมากยิ่งขึ้น การเรียนรู้ในวัยเยาว์และวัยผู้ใหญ่จะส่งผลถึงความสามารถในการเรียนรู้และสร้างทักษะใหม่ ๆ ในวัยสูงอายุ เกี่ยวกับเรื่องที่เคยเรียนรู้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าผู้สูงอายุยังคงความสามารถในการเรียนรู้ได้แม้สมรรถภาพในการเรียนรู้บางด้านจะลดลง แต่จากลักษณะทางจิตวิทยาของผู้สูงอายุที่ต้องการความแน่นอน และหลีกเลี่ยงความผิดพลาดจึงทำให้ผู้สูงอายุจะพิจารณา และตัดสินใจด้วยความรอบคอบมากยิ่งขึ้น ประสิทธิภาพของผู้สูงอายุจะส่งผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ อย่างเช่น ผู้ที่มีพื้นฐานการศึกษาสูง ก็ยังต้องการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเมื่อมีอายุสูงขึ้น การให้เวลาอย่างเพียงพอและการสร้างแรงจูงใจ จะช่วยในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้อย่างไร

สภาวิจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหราชอาณาจักร (2003) ทำการศึกษาและพบว่า ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ อย่างเช่น การเรียนรู้จากการอ่าน การสนทนา และชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ผู้สูงอายุที่เรียนรู้ในระบบมักจะเป็นคนทำงานในระดับวิชาชีพหรือกึ่งวิชาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง

Cruikshank (2003) บันทึกไว้ว่า การศึกษาในระบบไม่ได้จัดเตรียมไว้สำหรับผู้สูงอายุ ทักษะในการเรียนรู้และความรู้ที่ได้รับมาตั้งแต่วัยเยาว์มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ในวัยสูงอายุ ซึ่งสนับสนุนว่าการเรียนรู้ในโรงเรียนไม่เพียงแต่เตรียมคนเพื่อประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ยังช่วยให้มีทักษะและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

มนทัศน์การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (andragogy) โดย Knowles (1990) กล่าวว่า ผู้ใหญ่รู้ว่าตนเองจำเป็นต้องเรียนรู้อะไรและเชื่อว่าสามารถรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง ผู้ใหญ่มีประสบการณ์ที่สั่งสมมา(ทั้งที่ดีและไม่ดี) และพร้อมจะเรียนสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต ซึ่งสัมพันธ์กับชีวิต การกิจ และปัญหาของตน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้นอกระบบ หรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งผู้สูงอายุจะรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง โดยสิ่งที่เรียนจะต้องเป็นสิ่งที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที ทักษะในการเรียนรู้และความรู้ที่ได้รับมาตั้งแต่วัยเยาว์มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ในวัยสูงอายุ แต่ยังช่วยให้มีทักษะและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ความจำเป็นและแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

แรงจูงใจของผู้สูงอายุในการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ และความคาดหวังว่าจะสามารถเรียนรู้ได้สำเร็จ ต่างกับผู้เรียนที่มีอายุน้อยกว่าซึ่งเรียนไป ตามหลักสูตร ของการศึกษาในระบบ ผู้เรียนสูงอายุมักจะมีความอิสระในการเลือกสิ่งที่ตนเองต้องการจะเรียน ดังนั้น การพิจารณาความจำเป็นในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และแรงจูงใจในการเรียนจึงมีความสำคัญ ที่สุด ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ

ผู้อาวุโสที่สุดในกลุ่มผู้สูงอายุมีความสนใจการเรียนรู้เพื่อการมีชีวิตที่ดี เช่น เรื่องสุขภาพ และสวัสดิภาพ (Boulton-Lewis และคณะ, 2006) นอกจากนั้นยังสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ วัฒนธรรม การเมือง เพื่อที่จะเข้าใจบุคคลและสังคมได้ดียิ่งขึ้น กลุ่มผู้สูงอายุที่อาวุโสน้อยกว่ามักจะ สนใจในเรียนภาษา และสิ่งใหม่ ๆ โดยกิจกรรมที่นำมาใช้ในการเรียนรู้ก็คือ การท่องเที่ยว เทคโนโลยี ไม่จำเป็นต่อการเรียนรู้แต่จะมีความน่าสนใจมากขึ้นถ้าเทคโนโลยีสามารถนำเสนอกิจกรรมใหม่ ๆ แก่ ผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น การสื่อสารกับครอบครัว หรือการสื่อสารในการทำงาน และในด้านการสื่อสาร เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในชุมชน ผู้สูงอายุที่อาวุโสน้อยกว่ามักจะสนใจในการติดตาม ความก้าวหน้าด้าน ICT ซึ่งสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้สูงอายุยังคงทำงานอยู่ นอกเหนือจากความ จำเป็นด้านการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุได้รับการตอบสนอง ยังมีความจำเป็นในการเรียนรู้สิ่งที่ยังคงไม่รู้ แต่มีความจำเป็น ตัวอย่างเช่น ข้อมูลด้านสวัสดิการและบริการที่ช่วยให้สามารถมีชีวิตโดยพึ่งพาตนเอง ได้ และการใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างมีคุณภาพ

การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติมีความสำคัญอย่างมากต่อผู้สูงอายุที่ต้องพบกับความเปลี่ยนแปลง (ตัวอย่างเช่นหลังจากคู่สมรสเสียชีวิต) และต้องใช้เครื่องมือใหม่ ๆ เช่น การจัดการด้านการเงิน (e-banking) เตรียมการเดินทาง หรือการเรียนรู้เพื่อใช้อุปกรณ์ใหม่ ๆ ภายในบ้าน และ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดความจำเป็นในการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น การใช้อุปกรณ์เพื่อช่วยทดแทนความสามารถที่ลดลง การดูแลสวัสดิภาพ หรือการติดต่อกับผู้อื่น ความจำเป็นในการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน โดยมีความสำคัญเป็นพิเศษ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูล (อายุระหว่าง 50-64 ปี) มีความสนใจเรื่องการเตรียมการเพื่อ ท่องเที่ยววันหยุดสุดสัปดาห์ และกิจกรรมยามว่าง คนงานสูงอายุต้องการเรียนวิธีการทำงานและ เครื่องมือใหม่ ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ICT เพื่อที่จะทำงานได้ดี (Boulton-Lewis และ คณะ, 2006 Purdie และ Boulton-Lewis, 2003)

สำหรับผู้สูงอายุกิจกรรมการเรียนรู้นับว่าเป็นเป้าหมาย(ends) โดยตัวของมันเอง ผู้สูงอายุมองว่าการเรียนรู้ทำให้การดำรงชีวิตมีคุณภาพ ไม่ทำให้ล้าหลังและถูกแปลกแยกออกจาก สังคม การเข้าร่วมกิจกรรมที่มีความหมายจะช่วยสร้างเสริมสุขภาพ ความพึงพอใจกับชีวิตและ ช่วงเวลาที่ผ่านมา การเรียนรู้ทำให้ความคิดไม่หยุดนิ่ง ผู้สูงอายุอาจใช้เวลาหลังเกษียณจากงาน เพื่อเรียนสิ่งที่เคยต้องการจะเรียนในมหาวิทยาลัย กิจกรรมการเรียนรู้ทำให้ได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และมีกิจกรรมทางสังคมอยู่เสมอ ยิ่งไปกว่านั้น จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้ เพื่อจะสร้างประโยชน์คืนกลับสู่สังคมด้วยการใช้ทักษะและแบ่งปันความรู้กับผู้อื่น ในสภาพแวดล้อม การทำงาน ความรู้เชิงลึกของคนงานสูงอายุมีค่าอย่างยิ่งต่อคนงานรุ่นหลัง การเกิดขึ้นของเครื่องมือ

ใหม่ๆ ไม่ได้ลดความสำคัญของความรู้ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ที่ยาวนาน (Boulton-Lewis และคณะ, 2006)

ด้านความจำเป็นและแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ แรงจูงใจในการเรียนจึงมีความสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ แรงจูงใจของผู้สูงอายุในการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ และ ความคาดหวังว่าจะสามารถเรียนรู้ได้สำเร็จ นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังพิจารณาความจำเป็นของการเรียนรู้ในด้านต่อไปนี้ ความสนใจในการเรียนเพื่อรู้เกี่ยวกับการมีชีวิตที่ดี การเรียนรู้จะทำให้เข้าใจบุคคลและสังคมได้ดียิ่งขึ้น การเรียนรู้ภาษาและสิ่งใหม่ ๆ โดยการท่องเที่ยว การเรียนรู้ ICT เพื่อใช้ติดต่อกับผู้อื่น และสุดท้ายคือการเรียนรู้โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้นั้นว่าเป็นเป้าหมาย (ends) โดยตัวของมันเอง

อุปสรรคในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

มีอุปสรรคหลายประการที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และแสดงให้เห็นความหลากหลายของผู้สูงอายุ บุคคลที่แตกต่างกันก็จะมีอุปสรรคที่แตกต่างกัน ดังนั้น เมื่อจะจัดการเรียนรู้จึงต้องพิจารณาถึงความแตกต่างของผู้เรียน ความจำเป็นในการเรียนรู้ และอุปสรรคในการเรียนรู้

ความเสื่อมของร่างกาย ทำให้เกิดความจำกัดด้านการได้ยิน การมองเห็น และการเคลื่อนไหว เป็นปัญหาต่อการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ และการเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนั้นความสามารถด้านสติปัญญา อย่างเช่น ความจำ การใช้เหตุผล และความเร็วในการประมวลผลข้อมูล จะลดลงตามวัยที่เพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุประสบกับความยากลำบากในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม ลักษณะความเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และสามารถชะลอให้ช้าลงได้โดยการฝึกฝนสติปัญญา (Willis และคณะ, 2006) ในอีกด้านหนึ่ง ความรู้เกี่ยวกับตนเองของผู้สูงอายุและประสบการณ์อันยาวนานที่สั่งสมมาตลอดชีวิตเป็นสิ่งมีค่าต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ โดยสามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจ หรือเป็นแนวทางในการค้นคว้าเพื่อการเรียนรู้ นอกจากนั้นผู้สูงอายุไม่ได้มีทักษะในการเรียนรู้ลดลง เพียงแต่ต้องการเวลามากขึ้น และวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม

การสำรวจของ Boulton-Lewis และ Eurostat Statistic แสดงให้เห็นว่า เพศ และพื้นฐานการศึกษามีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเพศหญิง และผู้ที่มีพื้นฐานการศึกษาสูงจะเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่า ความสำคัญของปัจจัยด้านการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ทักษะการควบคุมตนเอง ทักษะการเรียนรู้ที่จะเรียน และความสนใจทั่วไปในการเรียนรู้ มีมากกว่าในกลุ่มผู้ที่มีพื้นฐานการศึกษาสูง โดยบุคคลเหล่านี้มีความเชื่อมั่นในตนเองว่ามีความสามารถที่จะเรียน การขาดความเชื่อมั่นในตนเองเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ต้องอาศัยเครื่องมือใหม่ ๆ ที่ผู้สูงอายุไม่คุ้นเคย และต้องใช้ความพยายามในการเรียนรู้

อุปสรรคสำคัญอันหนึ่งในการเรียนรู้ก็คือ การขาดแรงจูงใจ เมื่อบุคคลเรียนในโรงเรียนช่วงระยะเวลาหนึ่งจนกระทั่งจบการศึกษาและเข้าสู่การทำงานแล้ว ก็จะไม่ค่อยสนใจที่จะเข้าโรงเรียนอีก การศึกษาในระบบถูกออกแบบมาเพื่อผู้เยาว์ เนื้อหาและวิธีการเรียนรู้ในคอร์ส วิชาไม่น่าสนใจสำหรับผู้สูงอายุ แทนที่จะเรียนเป็นคอร์ส ผู้สูงอายุต้องการการเรียนรู้เพื่อนำไปปฏิบัติ หรือค้นหาข้อมูลที่

จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน การที่จะต้องไปยังสถานที่เรียนอาจลดแรงจูงใจและเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ควรจัดที่ผู้สูงอายุจะไปเรียนได้สะดวก และเข้าถึงได้ง่ายทั้งสถานที่และเนื้อหา

การเงินนับเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุหลายคนได้รับบำนาญไม่มากพอที่จะจ่ายค่าลงทะเบียน ค่าทรัพยากรการเรียนรู้หรือเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งการสนับสนุนทางการเงินให้กับการเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่ที่เรียนในสถาบันการศึกษา การฟื้นฟูทักษะของคนว่างงาน หรือคนงานสูงอายุ ค่อนข้างขาดแคลน

นอกจากนั้นการจัดกลุ่มผู้เรียนที่มีอายุเท่า ๆ กันจะทำให้บรรยากาศการเรียนรู้ดี ในทางตรงข้ามในกลุ่มที่มีผู้เรียนมีอายุที่แตกต่างกันก็จะช่วยเติมเต็มการเรียนรู้ได้ วิธีการเรียนรู้และเครื่องมือสำหรับผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจ วิธีการเรียนรู้ต้องมีการออกแบบให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ด้านอุปสรรคในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ สรุปได้ดังนี้ ความเสื่อมของร่างกาย การขาดแรงจูงใจ การขาดความเชื่อมั่นในตนเอง การเงิน การขาดโอกาสในการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้และเครื่องมือในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจ

การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุและข้อแนะนำเพื่อการจัดการเรียนรู้

การเปลี่ยนแปลงด้านสมรรถภาพทางกาย

การเสื่อมของร่างกายตามอายุขัยเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ด้วยความแตกต่างทั้งในตัวบุคคลเองและความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สูงอายุในวัยเดียวกันแต่อาจมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับรูปแบบการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล การเปลี่ยนแปลงของสมรรถภาพทางกายที่จะกล่าวต่อไปนี้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุส่วนใหญ่

1. ขนาดของกล้ามเนื้อลดลงตามวัย กล้ามเนื้อจะมีความสมบูรณ์ของขนาดและความแข็งแรงมากที่สุดในวัย 20-30 ปี หลังจากนั้นขนาดและความแข็งแรงจะลดลง การเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อของผู้สูงอายุทำให้ความแข็งแรงและความทนทานลดลง
2. ความยืดหยุ่นลดลงซึ่งเกิดกับผู้สูงอายุทุกคน ซึ่งความยืดหยุ่นที่ลดลงนี้มีสาเหตุมาจากการไม่ค่อยได้ใช้งานมากกว่าความเสื่อมตามอายุขัย
3. ผู้สูงอายุทั่วไปจะช้าลง อ่อนแอมากขึ้น และเหนื่อยง่ายกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ซึ่งบางส่วนมีสาเหตุมาจากผู้สูงอายุแต่ละคนเกิดความเสื่อมของร่างกายในอัตราที่ต่างกัน การทำงานที่ช้าลงของระบบใดระบบหนึ่งมักจะขัดขวางและลดการทำงานของระบบอื่นลงด้วย
4. พลังสำรอง(reserve capacity) ของผู้สูงอายุจะลดถอยลง ซึ่งพลังสำรองนี้จะถูกใช้เมื่อร่างกายเจ็บป่วย เกิดความผิดหวังหรือเมื่อเกิดความเครียดหรือความกดดัน
5. การสับฉีดโลหิตของเส้นเลือดหัวใจลดลงร้อยละ 30 ความสามารถในการส่งเลือดไปสู่เนื้อเยื่อในช่วงอายุระหว่าง 30-70 ปี ความเสื่อมของระบบนี้เป็นผลของการเปลี่ยนแปลงของหัวใจและเส้นเลือดหัวใจ กล้ามเนื้อหัวใจจะอ่อนแอลงและอัตราการเต้นสูงสุดของหัวใจจะลดลง เส้นเลือดขาดความยืดหยุ่นและแคบลง เพิ่มความต้านทานการไหลของเลือด

6. เนื้อเยื่อปอดส่งออกซิเจนให้เส้นเลือดหัวใจน้อยลง ปอดมีความยืดหยุ่นน้อยลง ทำให้ความสามารถในการทำหน้าที่ลดลงและปริมาณอากาศที่ปอดเก็บไว้ได้ลดลง บริเวณพื้นผิวของปอดลดลงร้อยละ 25-30 ระหว่างช่วงอายุ 30-70 ปี เป็นผลให้ออกซิเจนในกระแสเลือดลดลงเมื่อออกกำลังกายจึงเหนื่อยง่าย

7. มวลกระดูกลดลงเป็นปัญหาสำคัญของผู้หญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และผู้ชายที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป ผู้ชายที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปสูญเสียมวลกระดูกร้อยละ 0.4 ต่อปี ผู้หญิงเริ่มสูญเสียมวลกระดูกประมาณร้อยละ 1-2 ต่อปี ตั้งแต่อายุ 35 ปีเป็นต้นไป และเพิ่มการสูญเสียเป็นร้อยละ 4-5 ต่อปีทันทีหลังจากหมดประจำเดือน ด้วยเหตุนี้ผู้สูงอายุเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะเกิดการแตกหักของกระดูกสะโพก ข้อมือ และกระดูกสันหลัง และสูญเสียความแข็งแรงของโครงกระดูกทั้งร่างกาย เห็นได้ชัดแล้วว่าความสามารถในการรับน้ำหนักและการพยุงของกล้ามเนื้อเป็นสิ่งจำเป็นต่อการรักษากระดูกให้อยู่ในสภาพดี ซึ่งการออกกำลังกายทำให้กระดูกแข็งแรง

8. ข้อต่อค่อย ๆ เสื่อมลงและสูญเสียความยืดหยุ่นโดยเฉพาะข้อต่อที่รับแรง เช่น เข่า สะโพก และกระดูกสันหลัง

9. ผิวหนังแห้งทำให้ระบายความร้อนด้วยการหลั่งเหงื่อไม่ได้ การควบคุมอุณหภูมิร่างกายของผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพลดลง ผู้สูงอายุจึงไม่สามารถทนอยู่ในที่มีอุณหภูมิที่ร้อนหรือหนาวจัด เนื่องจากร่างกายควบคุมอุณหภูมิภายในไม่ได้

10. ผู้สูงอายุจะกลืนปัสสาวะไม่ค่อยได้ จึงต้องเข้าห้องน้ำบ่อยขึ้น

จากเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายของผู้สูงอายุนำมาพิจารณาในการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ได้ดังนี้

1. ควรสนใจกับการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ควรใช้เฟอร์นิเจอร์ที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสบาย เลือกใช้เก้าอี้ที่นั่งและลุกขึ้นได้สะดวก อุณหภูมิของห้องเรียนอยู่ในระดับกำลังสบาย ถ้าผู้สูงอายุรู้สึกหนาวหรือร้อนเกินไปควรแนะนำการเลือกเสื้อผ้าที่เหมาะสม

2. ไม่ควรจัดให้ผู้สูงอายุเรียนอย่างต่อเนื่องยาวนาน ควรมีเวลาพัก และวิธีการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุได้เหยียดแข้งเหยียดขา เคลื่อนไหวยืดเหยียดข้อต่อและกล้ามเนื้อ หรือเข้าห้องน้ำ การพักจะลดความเหนื่อยล้าในการเรียน

3. ถ้าเป็นไปได้ควรจัดห้องเรียนของผู้สูงอายุไว้ที่ชั้นที่ 1 ถ้าไม่มีลิฟท์

4. การจัดกิจกรรมทางกายของผู้สูงอายุ ต้องคำนึงถึงความแข็งแรงของร่างกายและความเปราะบางของกระดูก ซึ่งวิธีการเรียนรู้จะต้องพิจารณาถึงศักยภาพทางกายของผู้สูงอายุ

5. สำหรับผู้สูงอายุที่ขับรถมา ควรจัดเตรียมที่จอดรถใกล้ ๆ ห้องเรียน หรือถ้าเป็นไปได้ควรมีรถรับ-ส่งผู้ที่การเคลื่อนไหวมีปัญหาและทำให้มาเรียนไม่สะดวก

6. สนับสนุนให้ผู้สูงอายุควบคุมความก้าวหน้าในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งผู้สูงอายุสามารถจะปรับการเรียนรู้ตามศักยภาพของตน

7. ไม่ควรสร้างความกดดันโดยให้ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างเร่งรีบ

การเปลี่ยนแปลงความสามารถด้านการรับสัมผัส

การเปลี่ยนแปลงการมองเห็น

1. ผู้สูงอายุมีความยากลำบากที่จะมองเห็นได้อย่างชัดเจนเหมือนตอนที่ยังมีอายุน้อย ไม่มาก เลนส์ตาขาดความยืดหยุ่นและกล้ามเนื้อที่ควบคุมรูปร่างของเลนส์ตาอ่อนแอลง ทำให้ควบคุมรูปร่างของเลนส์ตาได้น้อยลงในวัยสูงอายุ การมองสิ่งที่อยู่ไกล ระยะที่จะมองได้ชัดเจนจะเลื่อนเข้ามาใกล้ยิ่งขึ้น การมองสิ่งที่อยู่ใกล้ ระยะที่มองได้ชัดเจนจะเลื่อนออกไปไกลขึ้น
2. เลนส์ตาจะเปลี่ยนจากสีขาวใสเป็นสีเหลืองมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อความไวในการรับรู้สี ผู้สูงอายุจะรับรู้สีด้านบนของสเปกตรัม เช่น สีเหลือง สีส้ม และสีแดง ได้ง่ายกว่าสีที่อยู่ด้านล่างของสเปกตรัม เช่น สีม่วง สีฟ้า และสีเขียว
3. สายตาของผู้สูงอายุจะปรับความสว่างได้ช้าลง ทำให้ผู้สูงอายุใช้เวลานานขึ้นในการปรับสายตาให้กับบริเวณที่มีความสว่างของแสงแตกต่างกันมากอย่างเช่นในโรงภาพยนตร์
4. สายตาของผู้สูงอายุมองเห็นในที่มืดได้น้อยได้ไม่ดี ยังมีอายุมากขึ้นก็จะมองเห็นในที่มืดได้น้อยได้ชัดเจนน้อยลง จะเห็นได้ชัดเจนว่าเมื่อมีอายุ 80 ปี จะต้องการแสงสว่างเพื่อจะสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนมากกว่าเมื่ออายุ 20 ปี ถึงสามเท่าตัว
5. การที่สายตาของผู้สูงอายุเปลี่ยนไป ต้องมองแบบเพ่งจึงจะเห็นได้อย่างชัดเจน
6. ผู้สูงอายุจะสูญเสียการรับรู้ด้านความลึก
7. เรตินาจะสูญเสียเซลล์รูปแท่ง (rod cells) และมีรูม่านตาเล็กลง ทำให้พื้นที่การมองเห็นลดลง ซึ่งผู้สูงอายุอาจไม่รับรู้สิ่งที่อยู่นอกพื้นที่การมองเห็น

การเปลี่ยนแปลงการได้ยิน

1. ผู้สูงอายุจะตอบสนองต่อเสียงที่มีความถี่สูงน้อยลง โดยเฉพาะเพศชาย
2. ผู้สูงอายุมีความลำบากในการได้ยินเนื่องจากความผิดปกติที่ได้ยินเสียงแหลมดังอยู่ในหูตลอดเวลา
3. ความบกพร่องในการได้ยินทำให้การติดต่อกับผู้อื่นและสังคมของผู้สูงอายุเปลี่ยนไป ผู้สูงอายุมักรำคาญตนเองที่ฟังผู้อื่นไม่ค่อยได้ยิน ทำให้แยกตัวไม่ต้องการพบปะพูดคุยกับใคร ไม่ต้องการเข้าเรียนและขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ การได้ยินไม่ชัดเจนมีความสัมพันธ์กับการคิดและเชาวน์ปัญญา
4. ในที่มีเสียงจอแจผู้สูงอายุจะแยกเสียงที่ต้องการฟังได้ยาก

ข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการเรียนรู้

1. จัดสถานที่เรียนให้มีแสงเพียงพอเพื่อผู้สูงอายุไม่ต้องเพ่งสายตา
2. จัดสภาพแสงให้มีความแตกต่างกันน้อย
3. จัดให้ผู้สูงอายุได้นั่งใกล้ลำโพงและสื่อโสตทัศน รวมทั้งควรใช้ระบบเสียงที่เหมาะสม
4. ควรจัดที่นั่งเป็นรูปวงกลมหรือครึ่งวงกลมเพื่อผู้สูงอายุจะสามารถอ่านริมฝีปากและสังเกตเห็นสีหน้าท่าทางของผู้บรรยาย

5. ภาพที่ฉายหรือเอกสารประกอบการบรรยายควรเน้นสีแดง สีส้ม และสีเหลือง ถ้าใช้สีฟ้า สีเขียว หรือสีม่วง ควรใช้บนพื้นที่มีสีตัดกันอย่างชัดเจน ไม่ควรใช้กับพื้นที่มีสีใกล้เคียงหรือกลมกลืนกัน

6. การใช้สื่อประกอบการพูดช่วยให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

7. เมื่อปิดไฟในห้องเพื่อเริ่มนำเสนอสื่อ ควรให้เวลาแก่ผู้สูงอายุเพื่อปรับสายตาให้ชินกับความมืด

8. ควรปิดประตูห้องถ้ามีเสียงรบกวน เลือกห้องที่สงบห่างจากถนนที่มีการจราจรคับคั่ง และไม่มีเสียงดังรบกวนจากไฟแสงสว่างหรือเครื่องปรับอากาศ

9. ผู้บรรยายควรหันหน้าไปทางผู้ฟัง ไม่ควรหันหลังให้ผู้ฟังหรือเคี้ยวหมากฝรั่ง หรือใช้มือปิดปากขณะพูด เพื่อให้ผู้สูงอายุจะสามารถอ่านริมฝีปากหรือดูสีหน้าท่าทางของผู้พูดประกอบการฟังได้

10. ผู้บรรยายควรพูดให้ชัดและช้า โดยเฉพาะผู้หญิงควรพยายามพูดด้วยโทนเสียงต่ำ

11. เมื่อจัดการเรียนรู้เป็นกลุ่มควรแยกเป็นกลุ่มย่อยให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนจะได้ช่วยกันฟัง

12. สื่อและเอกสารประกอบการบรรยายควรมีขนาดใหญ่และมีสีตัดกันเห็นได้ชัดเจน และควรเว้นบรรทัดตัวอักษร

13. ผู้บรรยายไม่ควรเขียนหนังสือหวัดบนกระดานหรือแผ่นพลิก

14. ทวนคำถามที่ผู้สูงอายุถาม

การเปลี่ยนแปลงด้านความเร็วและจังหวะ

1. ผู้สูงอายุมีการกระทำที่ช้าลง เป็นผลจากระบบประสาทส่วนกลางของผู้สูงอายุที่เสื่อมพร้อมทั้งร่างกาย ผู้สูงอายุต้องใช้เวลามากขึ้นในการประมวลข้อมูล และใช้เวลาเตรียมตัวเพื่อตอบสนองมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า

2. ยิ่งงานมีความซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด ผู้สูงอายุยิ่งต้องการเวลาในการทำงานมากขึ้นเท่านั้น

3. ผู้สูงอายุจะตัดสินใจอย่างระมัดระวัง โดยจะรวบรวมข้อมูลก่อนตัดสินใจมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ผู้สูงอายุมีความมุ่งมั่นที่จะตอบสนองอย่างถูกต้อง ลักษณะอันนี้ทำให้การทำงานของผู้สูงอายุช้าลง

4. ผู้สูงอายุจะตอบสนองเร็วขึ้นถ้าเป็นสิ่งที่คุ้นเคย

ข้อแนะนำสำหรับนักการศึกษา

1. ควรจัดการเรียนรู้แบบจำกัดเวลาให้น้อยที่สุด ไม่ควรทดสอบแบบจับเวลา ควรให้เวลาผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ในการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะ

2. ผู้สูงอายุควรได้ควบคุมความก้าวหน้าในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

3. ผู้สูงอายุได้ค้นพบวิธีการเรียนรู้ที่ตนเองถนัดโดยปราศจากแรงกดดัน

4. ผู้บรรยายควรรอหลังจากถามคำถาม ผู้นำกิจกรรมควรรอการตอบสนองหรือการตอบคำถามสักระยะหนึ่ง เพื่อให้เวลาแก่ผู้สูงอายุ

5. การสอนและการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุไม่ควรให้มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

1. มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้การตอบสนองของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างระมัดระวัง และการไม่ยอมเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตอบสนอง แต่ละคนจะตอบสนองต่อสถานการณ์และสิ่งเร้าในรูปแบบของตน

2. จากการศึกษาหลายด้านพบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุตัดสินใจอย่างระมัดระวัง ได้แก่ การไม่ชอบความไม่แน่นอน โดยความคาดหวังและกลัวความล้มเหลวซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ความท้อถอยเนื่องจากสมรรถภาพที่เสื่อมลงและความคาดหวังว่าผู้สูงอายุต้องความสามารถ การไม่กล้าเสี่ยงถ้ายังไม่แน่ใจในคำตอบ สถานะการเงินที่จำกัด การเดินทาง โอกาสในการเรียนรู้ และความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมปัจจุบัน ทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิม ความสนใจและค่านิยม บางครั้งผู้สูงอายุต้องการแน่ใจว่าสิ่งที่ทำไปถูกต้องก่อนที่จะตัดสินใจตอบสนอง ความแน่นอนทำให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นใจว่าตนเองทำในสิ่งที่ถูกต้อง

ข้อแนะนำสำหรับนักการศึกษา

1. ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องการการเรียนรู้ที่เป็นรูปแบบ มีตารางเวลาที่ชัดเจน มีวัตถุประสงค์และความคาดหวังในการเรียนรู้ที่ชัดเจน รวมทั้งการให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการเรียนที่เหมาะสม

2. การใช้เวลาเพื่อเรียนรู้ สร้างบรรยากาศสบาย ๆ และไม่ควรสร้างความกดดัน

3. ควรนำเสนอประสบการณ์ใหม่หรือความรู้ใหม่ โดยไม่กดดันเพื่อลดความวิตกกังวลในการเรียนรู้

4. เสริมสร้างการมีส่วนร่วมโดยให้ผู้สูงอายุพาเพื่อนหรือครอบครัวมาได้ในช่วงต้นของการเรียน การอยู่กับคนคุ้นเคยจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัย

5. วางแผนการเรียนรู้ตามความสามารถของผู้สูงอายุ

6. ควรทำภารกิจการเรียนรู้ให้ง่าย โดยการกระจายภารกิจใหญ่ออกเป็นลำดับของภารกิจย่อย

7. ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความสำเร็จเมื่อเริ่มต้นเรียนรู้ จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นและมุ่งหวังความสำเร็จด้วยการปฏิบัติงานที่ดี

8. ถ้าเป็นไปได้ควรวางแผนให้มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

9. นักการศึกษาต้องทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองมีประโยชน์ต่อสังคม และมีเป้าหมายในการมีชีวิต ควรทำให้ผู้สูงอายุรู้ถึงความสำคัญด้วยการจัดโปรแกรมการเรียนรู้ในสิ่งที่ผู้สูงอายุสนใจ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุตอบแทนสังคมต่อไป

ความสามารถในการเรียนรู้และการทำงานของผู้สูงอายุ

1. ความสามารถของผู้สูงอายุไม่ได้เสื่อมลงพร้อมกันทุกด้าน แม้ในผู้สูงอายุวัยเดียวกัน ก็เกิดความเสื่อมไม่พร้อมกัน
2. ความเสื่อมของผู้สูงอายุมักพบในผู้ที่มีปัญหาสุขภาพอย่างรุนแรง อย่างเช่น โรคหลอดเลือดหัวใจ หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่บั่นทอน สุขภาพมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งถ้าความสามารถในการเรียนรู้สิ้นสุดลงก็แสดงให้เห็นว่าใกล้จะถึงวาระสุดท้ายของชีวิต
3. นักวิชาการบางคนรู้สึกลัวว่า ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุมีผลต่อความสามารถในการควบคุมจิตใจตนเอง มากกว่าการเพิ่มขึ้นของอายุ
4. ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีและได้รับการศึกษาดีจะมีความเปลี่ยนแปลงความสามารถด้านเชาวน์ปัญญาน้อย
5. ความฉลาดและความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแต่ละคนมีความแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งผู้สูงอายุหลายคนมีความฉลาดและความสามารถในการเรียนรู้สูงกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า
6. การศึกษาและวัฒนธรรมของคนแต่ละช่วงอายุส่งผลให้มีความสามารถที่แตกต่างกัน
7. แรงจูงใจมีผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะไม่สนใจการเรียนรู้ที่ไม่ตรงกับความต้องการ หรือไม่มีความสำคัญต่อตนเอง
8. ผู้สูงอายุจะตอบสนองต่อการกระตุ้นในการเรียนรู้มากกว่าผู้เยาว์ แต่ถ้ากระตุ้นมากเกินไปกลับทำให้ความสามารถในการเรียนรู้ลดลง

ข้อเสนอแนะสำหรับนักการศึกษา

1. ควรใช้ทักษะและความสามารถของผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้
2. ภารกิจการเรียนรู้ควรจัดให้ตรงตามความต้องการและสอดคล้องกับประสบการณ์เดิมของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจมีการแนะนำให้เห็นถึงความเกี่ยวข้อง
3. ควรกำหนดระดับความก้าวหน้าในการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุ
4. ควรจัดให้ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างสะดวกสบาย ไม่ควรกระตุ้นเร้าผู้สูงอายุ และพยายามลดความเครียด หรือความกดดัน
5. เสริมสร้างความมั่นใจว่าผู้สูงอายุมีความสามารถ และผู้สูงอายุเรียนรู้มาตลอดชีวิต อยู่แล้วดังนั้นจึงสามารถเรียนรู้ต่อไปได้
6. ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ของผู้สูงอายุ ควรนำความรู้เดิมที่สั่งสมไว้มามาใช้ เน้นความสามารถในการเรียนรู้ด้านภาษาของผู้สูงอายุ
7. การค้นคว้าวิธีสอน อย่างเช่น การเรียนรู้โดยการค้นพบ ผู้เรียนจะพยายามค้นหาวิธีการของตนเองเพื่อใช้แก้ปัญหา ซึ่งการเรียนรู้โดยการค้นพบไม่ควรจำกัดเวลาในการเรียนรู้
8. ควรเลือกผู้สอนที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกันเพื่อลดความกดดัน
9. ควรให้เวลาแก่ผู้สูงอายุเพื่อเตรียมตัวตอบสนองหลังจากได้ถามคำถาม เพื่อผู้เรียนจะได้มีเวลาฟัง ทำความเข้าใจคำถาม ค้นหาคำตอบ คิดทบทวนอย่างรอบคอบเพื่อให้แน่ใจ และตอบคำถาม

การเปลี่ยนแปลงด้านความจำ

1. จากการวิจัยกระบวนการจำประกอบขึ้นจากการเก็บความจำ ความจำจากการรับรู้ (sensory memory-SeM) หรือความจำระยะสั้นมาก (very short-term memory) ความจำระยะแรก (primary memory-PM) หรือความจำระยะสั้น (short-term memory) ความจำระยะที่สอง (secondary memory) หรือความจำระยะยาว (long-term memory) และความจำระยะที่สาม (tertiary memory) หรือความทรงจำ (remote memory) ในขั้นแรกข้อมูลจะถูกรับรู้ การเชื่อมของการรับรู้จะทำให้ความจำจากการรับรู้เชื่อมตามไปด้วย ซึ่งเป็นไปตามอายุที่เพิ่มขึ้นแต่จะเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ความจำระยะแรกเป็นความสามารถที่จำกัด ข้อมูลจะอยู่ในใจเฉพาะขณะที่ใช้งานเท่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการที่ยังคงอยู่ ยกเว้นเวลาในการตอบสนองที่แตกต่าง การมีอายุที่เพิ่มขึ้นไม่มีผลต่อความจำระยะแรก แต่อายุที่เพิ่มขึ้นอาจมีผลหรือไม่มีผลต่อความจำระยะที่สาม แต่ปรากฏว่าผู้สูงอายุสูญเสียความทรงจำบ้างบางส่วน

2. ความแตกต่างในการค้นหาข้อมูลจากความจำระยะสั้น ผู้สูงอายุมีปัญหาในการค้นหาข้อมูลจากความจำระยะสั้นมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า แต่ถ้ามีการเรียนรู้ที่เหมาะสม ผู้สูงอายุสามารถใช้และพัฒนาความจำ และการเชื่อมของความคงทนในสิ่งที่เรียนรู้จะลดลงได้ด้วยการสอนกระบวนการค้นหาข้อมูลที่เหมาะสม

3. ความแตกต่างอย่างชัดเจนในการเรียกคืนความจำโดยไม่มีตัวช่วย (free recall) และแทบจะไม่มี ความแตกต่างในการเรียกคืนความจำโดยใช้ตัวช่วย (cue recall) ในการค้นหาข้อมูลจะพบว่าผู้สูงอายุจะสูญเสียความคงทนในการจำน้อยกว่า

4. ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้เหมือนกับบุคคลในวัยอื่นถ้ามีปรับระดับความก้าวหน้าของการเรียนรู้ให้เหมาะสม มีการฝึกปฏิบัติอย่างเพียงพอ และผู้สูงอายุได้เรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์เดิม

5. ความจำระยะยาวของผู้สูงอายุไม่แตกต่างกับบุคคลในวัยอื่น ซึ่งความจำระยะยาวของผู้สูงอายุจะไม่สูญเสียไปแม้ว่าจะไม่ได้ใช้

ข้อเสนอแนะสำหรับนักการศึกษา

1. การใช้ตัวช่วยเพื่อให้ผู้สูงอายุเรียกคืนความจำได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. การเรียนรู้ที่ผู้เรียนควบคุมความก้าวหน้าด้วยตนเองเหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. การมีเวลาเพื่อทบทวนความรู้ใหม่จะช่วยให้กระบวนการค้นหาข้อมูลในภายหลัง
4. การช่วยผู้สูงอายุให้เชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่เข้ากับประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ผ่านมา
5. การช่วยให้ผู้สูงอายุรู้ว่าสิ่งที่เรียนรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่ผ่านมา
6. วัสดุการเรียนรู้ควรได้รับการจัดเตรียมอย่างดี เช่น การจัดหมวดหมู่ สรุปลย่อ จัดทำโครงร่าง อ้างอิง และแนวสืบค้น
7. เนื้อหาแต่ละตอนควรมีการสรุปประเด็นความคิด
8. จำกัดสภาวะการเรียนรู้ที่สับสน มีเสียงรบกวน เนื้อหาที่ซ้ำซ้อน

9. ควรช่วยให้ผู้สูงอายุจัดกลุ่มของความคิด ซึ่งจะช่วยให้จดจำได้ง่ายกว่าข้อเท็จจริงที่ไม่สัมพันธ์กัน

10. ช่วยให้ผู้สูงอายุพัฒนาเครื่องมือช่วยจำสำหรับการเรียนรู้เรื่องยาก ๆ

การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการปรับตัวและขวัญกำลังใจ

1. ผู้สูงอายุมีบุคลิกภาพที่คงที่ การเปลี่ยนแปลงทางพยาธิสภาพ อย่างเช่น ความเจ็บป่วย จิตประสาทแปรปรวนอย่างรุนแรง อาจทำให้บุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงได้

2. ผู้สูงอายุมีความเปลี่ยนแปลงและความเสื่อม อย่างเช่น การออกจากงาน สูญเสียรายได้ เพื่อน หรือคู่สมรสเสียชีวิต สูญเสียความสามารถทางร่างกาย ความเหงา สุขภาพไม่ปกติ ผู้สูงอายุอาจปรับตัวรับสภาพเหล่านี้ได้หรือไม่ได้ ผู้สูงอายุควรใช้ประสบการณ์ในอดีตเพื่อจัดการปัญหาเหล่านี้ ด้วยการรับรู้ตัวตน สร้างมิตรภาพกับผู้อื่น และมีจริยธรรมในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะสำหรับนักการศึกษา

1. ให้โอกาสผู้สูงอายุได้พัฒนาสิ่งที่สนใจหรือความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่อง
2. ให้โอกาสผู้สูงอายุได้พัฒนาความสนใจใหม่และความสามารถเพื่อสร้างความรู้สึที่ดีต่อตนเองโดยเฉพาะกับผู้ที่เผชิญกับความสูญเสียสำคัญในชีวิต
3. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตใจ ร่างกาย และพัฒนาความสัมพันธ์ต่อสังคม
4. การเรียนรู้ต้องสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ไม่ใช่เพียงสิ่งที่ทำให้เหนื่อย หรือฆ่าเวลา
5. การเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุได้มีโอกาสประสบความสำเร็จและพัฒนาความสามารถ
6. กระตุ้นผู้สูงอายุที่ทำงานช้ากว่าผู้อื่นให้รู้ว่าคุณภาพของการเรียนรู้ซึ่งรวมถึงการเรียนรู้อย่างรวดเร็วเป็นเรื่องที่สำคัญ
7. ช่วยให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ว่าความคิดเห็น ความต้องการ และความคิดของพวกเขามีความสำคัญ
8. จัดการเรียนรู้เพื่อช่วยผู้สูงอายุให้รู้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดขึ้น และเตรียมการกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

แนวคิดในการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

วรรณนิภา บุญระยอง (ม.ป.ป.) กล่าวถึงแนวคิดในการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ดังต่อไปนี้ โดยทั่วไปเมื่อพูดถึงผู้สูงอายุมักจะมีความคิดถึงคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่ทำอะไรทำ ว่างานอยู่เฉยๆ หรือกลุ่มคนที่มึนหน้ามึนตาบ้าน ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ และนอนหลับกลางวันเป็นประจำทุกวัน ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวยังไม่ถูกต้องนัก ทั้งนี้รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นและความต้องการของผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีความต้องการที่จะทำให้ชีวิตของตนเองมีความสดชื่นมีชีวิตชีวาและมีประโยชน์มากขึ้น เช่น การพบปะพูดคุยกันในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน การทำสวน ปลูกต้นไม้และการทำงานอดิเรกต่างๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะใช้เวลาที่เหลืออยู่ร่วมกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวของตนเอง มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ช่วยทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานและคอยให้คำแนะนำ ตลอดจนช่วยเหลือเมื่อครอบครัวตน

ประสบปัญหาในด้านต่างๆ นอกจากนั้น ยังมีผู้สูงอายุบางกลุ่มที่มีความคิดที่จะอุทิศตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมของตนเองด้วย

สมาคมหรือชมรมผู้สูงอายุ จึงเป็นสถานที่รวมกลุ่มคนสูงอายุ หรือเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการให้บริการด้านต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ กัน และยังเป็นสถานที่ซึ่งผู้สูงอายุได้แสดงถึงความต้องการของตนในการช่วยเหลือบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคมด้วยการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุนั้น เป็นไปในลักษณะส่งเสริมศักยภาพและความสามารถของผู้สูงอายุในทุกๆ ด้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีความรู้สึกว่าคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคม การดำเนินงานดังกล่าวจะกระทำในรูปแบบของการจัดกิจกรรมด้านต่างๆ

ดังนั้น เพื่อให้กิจกรรมเหล่านี้ได้สนองตอบต่อความต้องการของผู้สูงอายุและเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมจึงควรที่จะเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัยสูงอายุ โดยอาศัยพื้นฐานแนวคิดในด้านต่างๆ ดังนี้คือ

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุ

แนวคิดนี้มองว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคม ซึ่งมีพลังความคิด มีความสามารถ และมีประสบการณ์สูงในการพัฒนาตนเองและสังคมส่วนรวม แนวคิดนี้อาจกล่าวได้โดยสรุปดังนี้ คือ

1. ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ควรจะได้รับคามยกย่องนับถือ และการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
2. ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ควรจะต้องได้รับการดูแลและการเอาใจใส่ในด้านสุขภาพ พลานามัยและการใช้ความรู้ ประสบการณ์ของตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
3. ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ต้องมีโอกาสดำรงตำแหน่งและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม ตามกำลังความสามารถและความต้องการของตน

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว ทำให้เกิดมีความเชื่อในศักยภาพของผู้สูงอายุออกมาในเรื่องการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ โดยการนำเอาทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) มาใช้อธิบายและสนับสนุนความเชื่อดังกล่าวด้วยดังนี้คือ

โดยทั่วไปแล้ว กิจกรรม (Activity) นั้น หมายถึงการที่บุคคลพอใจและกระทำการต่างๆ ในชีวิตประจำวันของตน ทฤษฎีกิจกรรมนั้นมีความเชื่อว่ากิจกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับกลุ่มคนทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยสูงอายุ เนื่องมาจากกิจกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สุขภาพของผู้สูงอายุดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ กิจกรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิต ทั้งนี้เพราะการที่ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมใดๆ ก็ตาม ก็หมายถึงผู้สูงอายุนั้นได้มีสถานภาพและบทบาทที่อยู่ในระดับหนึ่งในสังคม จากการที่ผู้สูงอายุได้มีสถานภาพและบทบาทเหล่านั้น ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าคุณค่าและเป็นที่ยอมรับจากสังคม สามารถที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้โดยไม่เป็นผู้ไร้บทบาท

นักจิตวิทยาคนหนึ่งได้อธิบายไว้ว่า การที่ผู้สูงอายุรู้สึกเหงาและถูกทอดทิ้งเป็นเพราะว่า ผู้สูงอายุพยายามจะแยกตัวหนีออกจากสังคม ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุคิดว่าบทบาทของตนเป็นบทบาทที่ต่ำต้อยกว่าบทบาทของคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าคุณค่าไม่มีประโยชน์กับสังคม และไม่เท่าเทียมกับคนกลุ่มอื่นๆ ทฤษฎีกิจกรรมจะช่วยให้ผู้สูงอายุพยายามรักษากิจกรรมของตนเมื่ออยู่

ในวัยกลางคนให้มากที่สุด กล่าวคือการใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขได้นั้น จะต้องพยายามรักษาระดับของกิจกรรมทางสังคมของตนไว้ กิจกรรมและบทบาทใดๆ ของบุคคลที่ถูกผลักดันให้เลิกกระทำ จะต้องมียุทธศาสตร์ใหม่ๆ มาทดแทน ทฤษฎีนี้เชื่อว่าหากบุคคลใดสามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมของตนไว้ได้ จะเป็นบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างปกติสุข และเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต นอกจากนี้กิจกรรมจะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตมากยิ่งขึ้น โดยการแนะนำให้ผู้สูงอายุที่รู้สึกเหงาและคิดว่าตนเป็นคนไร้ประโยชน์ ให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนเป็นการกลับเข้าสู่ชีวิตสังคมและมีกิจกรรมในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

จากแนวคิดพื้นฐานที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ากิจกรรมนั้นมีส่วนสำคัญยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ ทำให้ผู้สูงอายุได้มีความพึงพอใจในชีวิตของตนและรู้สึกที่ตนเองยังเป็นบุคคลที่มีคุณค่าของสังคมได้อีกต่อไป การจัดกิจกรรมใดๆ ให้ผู้สูงอายุจึงควรทำความเข้าใจถึงลักษณะของกิจกรรมและธรรมชาติของวัยกลุ่มเป้าหมาย โดยมีแนวคิดดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการที่จะ คัดเลือก ดัดแปลงกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกันไป โดยอาจจะเลือกพิจารณาเพียงแนวคิดเดียวที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมในครั้งนั้นๆ หรือพิจารณาโดยผสมผสานเอาแนวคิดทั้งหมดรวมกันก็ย่อมได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตในวัยทองได้อย่างมีความสุขและมีคุณค่า ต่อไปตามศักยภาพและความสามารถที่ยังเหลืออยู่

2.2 กลุ่มวัยแรงงาน

กลุ่มวัยแรงงานเป็นวัยผู้ใหญ่ (Adulthood) คือ มีช่วงอายุอายุ 21 ถึง 60 ปี วัยผู้ใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท (role transition) เนื่องจากในวัยนี้มีหน้าที่และความรับผิดชอบมากขึ้น และนักสังคมวิทยาให้ข้อสังเกตที่แสดงถึงการเริ่มต้นการปรับเปลี่ยนจากวัยรุ่นสู่วัยผู้ใหญ่ คือ การสำเร็จการศึกษา มีอาชีพประจำ การแต่งงาน และการเป็นบิดามารดา (Hogan and Astone, 1986 cited in Kall and Cavanaugh, 1996)

ความหมายของแรงงาน

แรงงานเป็นปัจจัยการผลิต และเป็นทุนมนุษย์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาในทุกๆ ระดับของระบบเศรษฐกิจ อันได้แก่ แรงงานในภาคการผลิตต่างๆ เช่น แรงงานในภาคการเกษตรกรรม แรงงานในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม และแรงงานในภาคบริการ นอกจากนี้แรงงานยังมีความสำคัญในระดับภาพรวมของประเทศ เพราะหากว่าแรงงานในภาคการผลิตต่างๆ มีความรู้ความสามารถ มีคุณภาพดี ย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพในการผลิต และเกิดประสิทธิผลต่อการพัฒนาภาคการผลิตนั้นๆ คนในวัยแรงงานมีความจำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่ให้การดูแล ในประเทศไทยมีแรงงานกระจายไปตามสาขาการผลิตทั้งในภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ภาคพาณิชยกรรม และภาคบริการ ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึง ความหมายของกลุ่มคนวัยแรงงาน มีผู้อธิบายไว้ดังนี้

กวี วงศ์พุม (2538: 6) ให้ความหมายของแรงงานไว้ว่า

1. การให้ความหมายของแรงงานในความหมายกว้าง หมายถึง ประชากรทุกคนที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติได้
2. การให้ความหมายของแรงงานในความหมายแคบ หมายถึง กำลังคน (Manpower) หรือประชากรทุกคนที่อยู่ในวัยทำงาน
3. การให้ความหมายของแรงงานในความหมายแคบที่สุด หมายถึง กรรมกร (Labor)

ณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ชัย (2538:7) ให้ความหมายของแรงงาน หมายถึง ผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งหมด แต่บางกรณีอาจหมายถึงเฉพาะผู้ทำงานด้วยกำลังกายเท่านั้น โดยได้แบ่งประเภทของแรงงานออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 3.1 แรงงานฝีมือ (Skilled Labor) หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ทางทฤษฎีและปฏิบัติ ทั้งนี้ความชำนาญในงานอาชีพสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานด้วยตนเองได้
- 3.2 แรงงานกึ่งฝีมือ (Semi-skilled Labor) หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ทางทฤษฎีและปฏิบัติที่มีความชำนาญเพียงบางส่วนในงานอาชีพ
- 3.3 แรงงานไร้ฝีมือ (Unskilled Labor) หมายถึง ผู้ที่ทำงานโดยใช้กำลังกาย ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ความชำนาญ เพียงได้รับคำแนะนำบ้างเล็กน้อยก็สามารถทำงานได้

สุมาลี ปิตยานนท์ (2539:1) ได้ให้ความหมายของแรงงาน หมายถึง กำลังกายและกำลังความคิดของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นปัจจัยในการผลิตชนิดหนึ่ง รวมทั้งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ

จากการที่มีผู้ให้ความหมายของแรงงาน สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า แรงงาน หมายถึง ประชากรที่อยู่ในวัยทำงานที่สามารถทำงานได้โดยใช้กำลังกายและกำลังความคิดที่มีหลายระดับ ความรู้ความสามารถอันเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจต่อประเทศชาติ

สำหรับคำที่มีความเกี่ยวข้องกับแรงงาน เช่น กำลังแรงงาน และประชากรวัยทำงาน มีการให้ความหมายดังต่อไปนี้

“กำลังแรงงาน” (Labor Force) หมายถึง ประชาชนที่อยู่ในวัยทำงานมีอายุอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถทำงานได้ ซึ่งโดยทั่วไปการกำหนดวัยทำงานจะคำนึงถึงอายุที่พ้นวัยของการศึกษาภาคบังคับแล้ว สำหรับประเทศไทยได้กำหนดวัยทำงานมีอายุ 15 ปีขึ้นไปตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน

นอกจากนี้ การให้ความหมายของแรงงานยังมีรายละเอียดที่ชัดเจนแบ่งย่อยลงไปอีกหลายคำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และสามารถอ้างอิงเป็นฐานข้อมูลจากแหล่งเดียวกัน ดังปรากฏในคำนิยามศัพท์ตามรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2554) ดังนี้

“ผู้มีงานทำ” (Employed persons) ตามมาตรฐานการจัดประเภทสาขาอาชีพของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ให้ความหมายของ ผู้มีงานทำ หมายถึง บุคคลที่ทำงานในสถานที่ทำงานหรือช่วยธุรกิจในครัวเรือน ถึงแม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะไม่มาทำงานในคาบเวลา โดยแยกเป็น

1. ผู้มีงานทำโดยได้รับค่าจ้าง (Paid-employed persons) คือ บุคคลที่ทำงานในคาบเวลาอ้างอิงของการเก็บข้อมูล หรือผู้ที่ไม่ทำงานในคาบเวลาดังกล่าว เนื่องจากสาเหตุต่างๆ เช่น การลาป่วย ลาพักผ่อน ลาศึกษาต่อ แต่ยังได้รับค่าจ้างเงินเดือน รวมถึงนักศึกษาฝึกงานที่ได้รับค่าจ้างในการทำงาน

2. ผู้มีงานทำที่ทำงานของตนเอง (Self-employed persons) คือ บุคคลที่ทำงานในคาบเวลาอ้างอิงของการเก็บข้อมูลเพื่อผลกำไรของตนเองหรือครอบครัวในรูปของเงินสดหรือรูปแบบอื่นๆ รวมถึงบุคคลในครัวเรือนที่ไม่ได้รับค่าจ้าง บุคคลที่ทำการผลิตสินค้าและบริการทางเศรษฐกิจเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน

สำหรับการสำรวจข้อมูลทางด้านแรงงานของประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ดำเนินการจัดเก็บ โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระเบียบวิธีการสำรวจมาโดยลำดับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา ดังต่อไปนี้

โดยที่สำนักงานสถิติแห่งชาติได้กำหนดรายละเอียดของ “ผู้มีงานทำ” ตามคำนิยามที่ใช้ในการสำรวจไว้ให้สอดคล้องกับกฎหมายการใช้แรงงานเด็ก คือ บุคคลที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ซึ่งในสัปดาห์แห่งการสำรวจมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

1. ได้ทำงานอย่างน้อย 1 ชั่วโมง โดยได้รับค่าจ้าง เงินเดือน ผลกำไร เงินปันผลหรือค่าตอบแทนที่มีลักษณะอย่างอื่น สำหรับผลงานที่ทำเป็นเงินสด หรือสิ่งของ หรือ

2. ไม่ได้ทำงานหรือทำงานน้อยกว่า 1 ชั่วโมง แต่เป็นบุคคลที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ (ซึ่งจะถือว่าเป็น ผู้ที่ปกติมีงานประจำ)

2.1 ยังได้รับค่าตอบแทน ค่าจ้าง หรือผลประโยชน์อื่นๆ หรือผลกำไรจากงาน หรือธุรกิจในช่วงที่ไม่ได้ทำงาน

2.2 ไม่ได้รับค่าตอบแทน ค่าจ้าง หรือประโยชน์อื่นๆ หรือผลกำไรจากงาน หรือธุรกิจในช่วงที่ไม่ได้ทำงาน แต่ยังมีงานหรือธุรกิจที่จะกลับไปทำ

3. ทำงานอย่างน้อย 1 ชั่วโมง โดยไม่ได้รับค่าจ้างในธุรกิจหรือไร่นาเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน หรือของสมาชิกในครัวเรือน

“ผู้ว่างงาน” (Unemployed persons) หมายถึง บุคคลที่นอกเหนือจากผู้ที่มีการทำงาน ซึ่งมีความพร้อมสำหรับการทำงาน โดยเป็นบุคคลที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป และในสัปดาห์แห่งการสำรวจมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไปนี้

1. ไม่ได้ทำงานและไม่มีการประจำ แต่ได้หางาน สมัครงานหรือรอการบรรจุ ในช่วง 30 วันก่อนวันสัมภาษณ์

2. ไม่ได้ทำงานและไม่มีการประจำ และไม่ได้หางานทำในช่วง 30 วันก่อนวันสัมภาษณ์ แต่พร้อมที่จะทำงานในสัปดาห์แห่งการสำรวจ

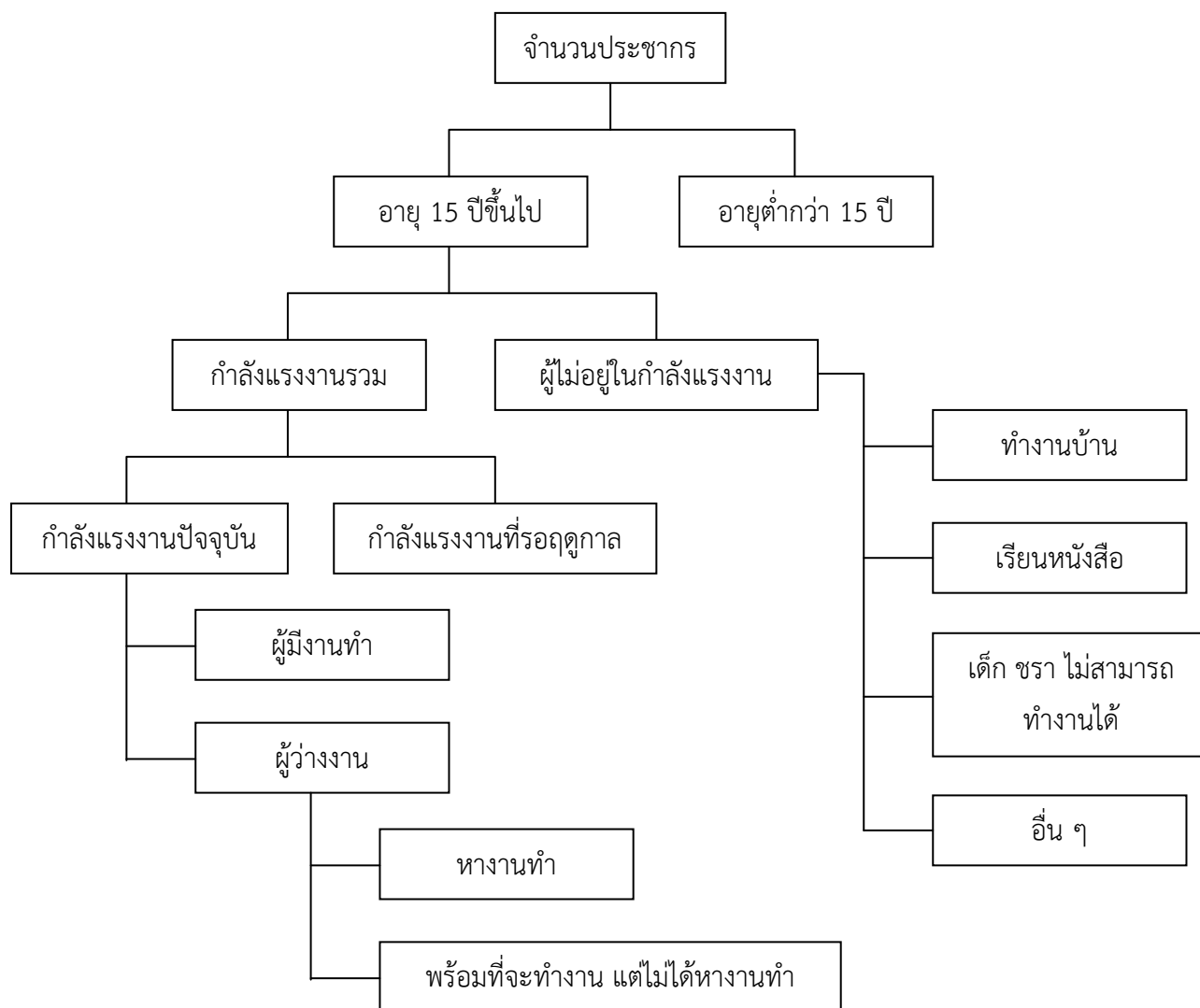
“กำลังแรงงานปัจจุบัน” (Current labor force) หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ในสัปดาห์แห่งการสำรวจมีการทำงานหรือว่างงาน ตามคำนิยามที่ได้ระบุข้างต้น

“กำลังแรงงานที่รอฤดูกาล” (Seasonally inactive labor force) หมายถึง ผู้มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ในสัปดาห์แห่งการสำรวจมีการทำงานหรือว่างงาน แต่เป็นผู้รอฤดูกาลที่เหมาะสมเพื่อที่จะทำงาน และเป็นบุคคลที่ตามปกติจะทำงานโดยไม่ได้รับสิ่งตอบแทนในไร่นาเกษตร หรือธุรกิจซึ่งทำกิจกรรมตามฤดูกาล โดยมีหัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกคนอื่น ๆ ในครัวเรือนเป็นเจ้าของหรือผู้ดำเนินการ

“กำลังแรงงานรวม” (Total labor force) หมายถึง บุคคลทุกคนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ในสัปดาห์แห่งการสำรวจเป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงานปัจจุบัน หรือเป็นผู้ถูกจัดจำแนกอยู่ในประเทศไทย กำลังแรงงานที่รอฤดูกาลตามนิยามที่ระบุข้างต้น

“ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน” (Persons not in labor force) หมายถึง บุคคลที่ไม่เข้าข่าย คำนิยามของผู้มีงานทำ หรือผู้ว่างงานในสัปดาห์แห่งการสำรวจ หรือไม่เข้ากำลังแรงงานที่รอฤดูกาล ได้แก่

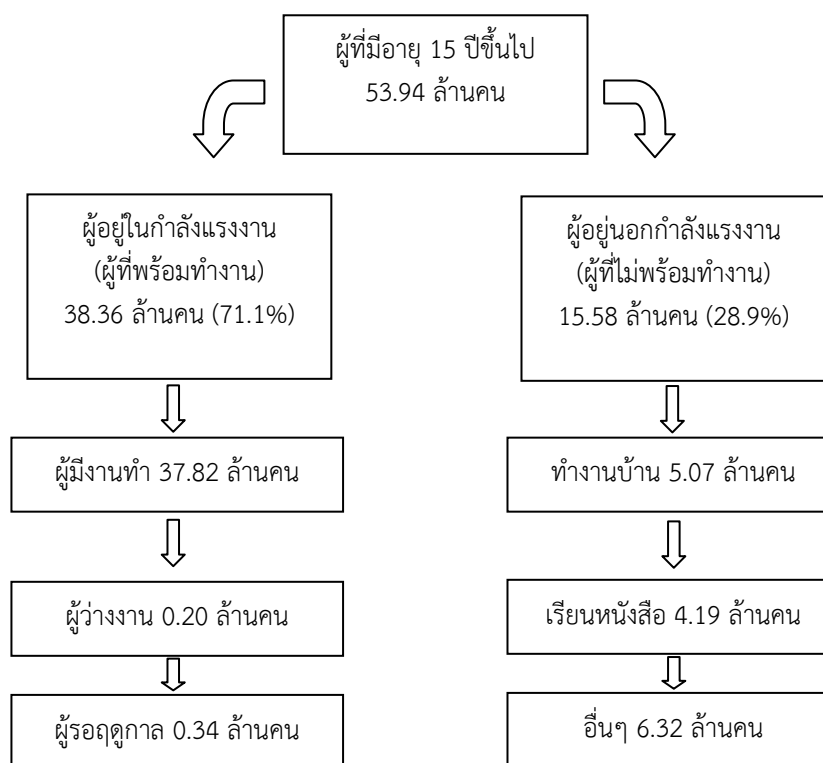
1. บุคลากรซึ่งในระหว่างสัปดาห์แห่งการสำรวจมีอายุต่ำกว่า 15 ปี
2. บุคลากรในระหว่างสัปดาห์แห่งการสำรวจมีอายุ 15 ปีขึ้นไป แต่ไม่ได้ทำงานและไม่พร้อมที่จะทำงาน เนื่องจากเป็นผู้ที่มีลักษณะดังต่อไปนี้
 - 2.1 ทำงานบ้าน
 - 2.2 เรียนหนังสือ
 - 2.3 ยังเด็กเกินไป (มีอายุน้อยกว่า 18 ปี) หรือชราภาพ (มีอายุไม่เกิน 60 ปี)
 - 2.4 ไม่สามารถทำงานได้ เนื่องจากพิการทางร่างกายหรือจิตใจ หรือเจ็บป่วยเรื้อรัง
 - 2.5 ไม่สมัครใจทำงาน
 - 2.6 ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ผลกำไร ส่วนแบ่ง หรือสิ่งตอบแทนอื่น ๆ ให้แก่บุคคล ซึ่งมีได้เป็นสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน
 - 2.7 ทำงานให้แก่องค์กรหรือสถาบันการกุศลต่างๆ โดยไม่ได้รับค่าจ้าง ผลกำไร ส่วนแบ่ง หรือสิ่งตอบแทนใด ๆ
 - 2.8 ไม่พร้อมที่จะทำงาน เนื่องจากเหตุผลอื่น

แผนภูมิที่ 2.1 โครงสร้างแรงงาน

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 2554

จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในช่วงเดือน พฤษภาคม 2554 พบว่า ผู้มีอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป หรือผู้อยู่ในวัยทำงาน มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 53.94 ล้านคน โดยเป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน หรือผู้พร้อมที่จะทำงาน 38.36 ล้านคน ซึ่งประกอบด้วย ผู้มีงานทำ 37.82 ล้าน คน ผู้ว่างงาน 2.04 แสนคน และผู้ที่รอฤดูกาล 3.39 แสนคน ส่วน ผู้ที่อยู่นอก กำลังแรงงาน ได้แก่ แม่บ้าน นักเรียนและคนชรา จนไม่สามารถทำงานได้ 15.58 ล้านคน

แผนภูมิที่ 2.2 ภาวะการทำงานของประชากร ช่วงเดือนพฤษภาคม 2554
ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 2554

นอกจากนั้น ข้อมูลในช่วงเดือน พฤษภาคม 2554 พบว่า กลุ่มผู้ทำงานมีจำนวน 37.82 ล้านคน แบ่งเป็นผู้มีงานทำในภาคเกษตรกรรมจำนวน 13.63 ล้านคน และนอกภาคเกษตรกรรมจำนวน 24.19 ล้านคน เมื่อเปรียบเทียบกับ ในช่วงเดือน พฤษภาคม 2553 พบว่า ในภาคเกษตรกรรมมีจำนวนผู้ทำงานเพิ่มมากขึ้น 1.40 ล้านคน ส่วนนอกภาคเกษตรกรรม มีผู้ทำงานลดลงประมาณ 6.0 แสนคน

เมื่อพิจารณาถึงการมีงานทำของกำลังแรงงานยังจำแนกประเภทของผู้มีงานทำออกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้มีงานทำในภาคเกษตรกรรม และผู้มีงานทำนอกภาคเกษตร โดยที่ลักษณะของผู้มีงานทำทั้ง 2 ประเภทยังแยกประเภทของการประกอบอาชีพออกเป็น การประกอบธุรกิจส่วนตัว ผู้ช่วยธุรกิจส่วนตัว นายจ้าง ลูกจ้างรัฐบาล และลูกจ้างเอกชน นอกจากนี้ ผู้มีงานทำนอกภาคเกษตรกรรมยังจำแนกสาขาตามอุตสาหกรรมออกเป็น การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน การผลิต การไฟฟ้า ก๊าซและการประปา การก่อสร้าง การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมรถยนต์และของใช้ โรงแรมและภัตตาคาร การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และคมนาคม การเป็นตัวกลางทางการเงิน กิจกรรมด้านอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่า และกิจกรรมทางธุรกิจ การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ การศึกษา งานด้านสุขภาพ และงานสังคมสงเคราะห์ งานด้านบริการชุมชน สังคม และการบริการส่วนบุคคลอื่นๆ ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล องค์การระหว่างประเทศและองค์การต่างประเทศอื่นๆและสมาชิก ดังแสดงได้ตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 จำนวนของผู้มีงานทำ จำแนกตามอุตสาหกรรมที่สำคัญ พ.ศ. 2553 - 2554

หน่วย : ล้านคน

อุตสาหกรรม	2553	2554
	พ.ค.	พ.ค.
ยอดรวม	37.02	37.82
1. ภาคเกษตรกรรม	12.23	13.63
- เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	12.23	13.63
2. นอกภาคเกษตรกรรม	24.79	24.19
- การผลิต	5.72	5.61
- การก่อสร้าง	2.90	2.75
- การขายส่งและการขายปลีก การซ่อมยานยนต์และรถจักรยานยนต์	6.55	6.10
- การขนส่งและสถานที่เก็บสินค้า	1.15	0.93
- ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร	2.69	2.44
- กิจกรรมทางการเงินและการประกันภัย	0.36	0.39
- กิจกรรมอสังหาริมทรัพย์	0.09	0.12
- การบริหารราชการ การป้องกันประเทศ และการประกันสังคม	1.54	1.46
ภาคบังคับ		
- การศึกษา	1.24	1.28
- กิจกรรมด้านสุขภาพ และงานด้านสังคมสงเคราะห์	0.69	0.72
- กิจกรรมบริการด้านอื่นๆ	0.49	0.70
- อื่นๆ	1.37	1.69

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 2554

ความสำคัญของคนกลุ่มวัยแรงงาน

ในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ แรงงานมีความสำคัญในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตที่จำเป็นอย่างยิ่งมาตั้งแต่สมัยนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก และแรงงานสามารถเพิ่มผลิตภาพในการผลิตได้โดยการแบ่งงานการทำงาน จนทำให้เกิดความชำนาญในการทำงาน

ในระยะต่อมา สมัยของนักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอ-คลาสสิก แรงงานได้กลายเป็นส่วนประกอบของในการผลิตร่วมกับปัจจัยการผลิตประเภทเครื่องจักร อันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ตาม แรงงานก็ยังเป็นปัจจัยการผลิตที่ยังมีความสำคัญอยู่เช่นกัน ถึงแม้ว่าจะลดบทบาทลงจากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกก็ตาม

หลังจากนั้น แรงงานได้รับการพิจารณาเป็นทุนประเภทหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการผลิต โดยที่แรงงานสามารถพัฒนาสร้างเสริมความรู้ ทักษะ ความสามารถเพิ่มขึ้นได้ ส่งผลทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตมีมากขึ้น และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศโดยตรง ดังนั้น แรงงานจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตและการพัฒนาประเทศ

ประโยชน์ของแรงงาน

แรงงานมีประโยชน์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับสถานประกอบการ สังคม และประเทศชาติ ดังต่อไปนี้

1. แรงงานเป็นประโยชน์ต่อสถานประกอบการในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ทั้งนี้หากแรงงานมีความรู้ความสามารถ มีทักษะความชำนาญ ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่องานแล้ว ย่อมส่งผลต่อการผลิตของสถานประกอบการให้ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ แต่หากแรงงานไม่มีความรู้ความสามารถที่เพียงพอ ย่อมส่งผลต่อสถานประกอบการในทางตรงกันข้ามได้เช่นกัน
2. แรงงานเป็นประโยชน์ต่อสังคม ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อแรงงานมีรายได้จากการทำงานแล้ว ก็จะนำไปใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ตลอดจนการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ในชีวิต ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการหมุนเวียนเงินในระบบเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการลงทุนในระบบเศรษฐกิจตามมา นอกจากนี้ เมื่อแรงงานได้รับการสนองตอบทางด้านการอุปโภคบริโภคที่ดีก็จะประสบกับความสุขทั้งในระดับปัจเจกชน และส่งผลต่อความสงบสุขในสังคม
3. แรงงานเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ การที่ประเทศชาติจะมีการพัฒนา ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้นั้น แรงงานเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะแรงงานสามารถสร้างความเจริญรุ่งเรืองของประเทศได้ หากแรงงานในประเทศที่มีความรู้ความสามารถ ตลอดจนทักษะในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มคนทำงานในภาคการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่คือเกษตรกร ที่มีความสำคัญต่อการผลิตและการพัฒนาประเทศ ทุกยุคทุกสมัย พบว่าที่ผ่านมายังประสบกับปัญหาหลายประการ ทั้งเรื่องของ การกระจายรายได้ สืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศแบบไม่สมดุล ซึ่งประเทศไทยมุ่งเน้นการผลิตในภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้ยังมีเกษตรกรเป็นจำนวนมากมีรายได้แตกต่างจากภาคการผลิตอื่น ประกอบกับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นต่อเนื่องอย่างมาก ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ตามมา และที่สำคัญ ปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการผลิต การเพาะปลูกที่ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ในการจัดการแก้ไขปัญหา แต่ในขณะที่เกษตรกรในหลายพื้นที่ยังขาดโอกาสในการพัฒนาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.3 กลุ่มเด็กและเยาวชน

กลุ่มที่ศึกษาเป็นวัยเด็กตอนปลายและเยาวชน มีอายุอยู่ในช่วง 8-15 ปี เป็นกลุ่มเด็กตอนปลายและวัยรุ่นตอนต้น

2.3.1 วัยเด็กตอนปลาย

มีอายุอยู่ในช่วง 6-12 ปี วัยนี้จะคาบเกี่ยวกับระยะก่อนวัยรุ่น ลักษณะพัฒนาการสำคัญในวัยนี้คือ “การเตรียมตัว” เพื่อเติบโตเป็นเด็กวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ที่พร้อมจะเผชิญและรับผิดชอบต่อตนเองในทุก ๆ ด้าน

เด็กวัยนี้จะใช้ชีวิตส่วนใหญ่กับสังคมนอกบ้าน จะให้ความเป็นเพื่อนกับผู้อื่น สร้างมิตรภาพกับกลุ่ม เริ่มเรียนรู้ค่านิยมทางสังคมจากกลุ่มเพื่อน และบุคคลรอบข้าง สามารถพัฒนาความคิดเชิงวิเคราะห์สังเคราะห์ได้ นอกจากนี้เด็กวัยนี้ยังพัฒนาการรู้จักตนเอง เริ่มมองเห็นตนเองตามที่เป็นจริง ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ตลอดจนสามารถเรียนรู้เอกลักษณ์ในกลุ่มของตนเองได้

พัฒนาการทางอารมณ์

อารมณ์ของเด็กวัยนี้จะมีลักษณะเป็นกลาง ๆ คือ ไม่ดีหรือร้ายจนเกินไป เด็กวัยนี้มีความคิดที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น สามารถเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นได้ดีขึ้น ควบคุมอารมณ์ของตนได้ เรียนรู้ที่จะแสดงอารมณ์ได้เหมาะสมในรูปแบบที่สังคมยอมรับได้ ดังนี้ (ทิพย์ภา เชษฐเชาวลิต, 2541 : 81-82 ; สุชา จันทน์เอม, 2540 : 131-132)

- อารมณ์โกรธ สามารถควบคุมและระงับความโกรธได้ดีขึ้น ไม่โกรธง่ายและหายเร็วขึ้น ไม่มีพฤติกรรมแบบต่อสู้โดยใช้กำลัง

- ส่วนในด้านอารมณ์รัก เด็กวัยนี้จะแสดงออกในด้านความรักด้วยการมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น ร่าเริงแจ่มใส อารมณ์ดี จะระมัดระวังไม่ทำให้ผู้อื่นเสียใจหรือกระทบกระเทือนใจ โดยเฉพาะขณะอยู่ในกลุ่มเพื่อน สังคม ต้องการความรัก ความอบอุ่นมั่นคงในครอบครัวและหมู่คณะ

- อารมณ์กลัว เด็กวัยนี้จะเลิกกลัวสิ่งที่ไม่มีความจริง พิสูจน์ไม่ได้ อารมณ์กลัวของเด็กวัยนี้เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ที่ได้รับมา สิ่งที่เด็กวัยนี้กลัวมากที่สุดคือ กลัวไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม กลัวไม่มีเพื่อน ไม่ชอบการแข่งขัน ไม่ต้องการเด่นหรือด้อยกว่ากลุ่ม ชอบการยกย่องแต่ไม่ชอบการเปรียบเทียบกับใครก็ตาม เด็กวัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่เกิดขึ้นเร็ว บางครั้งทำตัวเป็นผู้ใหญ่ บางครั้งทำตัวเป็นเด็ก ความขัดแย้งทางอารมณ์จึงเกิดขึ้นได้เสมอ พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้จึงขึ้นอยู่กับลักษณะการเลี้ยงดูของพ่อแม่ ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความรู้สึกมั่นคงของเด็กต่อไป

พัฒนาการทางสังคม

พัฒนาการทางสังคมของเด็กวัยนี้เด่นชัดมาก เด็กจะให้ความสำคัญต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ทั้งต่อบุคคลใกล้ชิดและบุคคลอื่น ทั้งวัยเดียวกันและต่างวัยกัน เด็กวัยนี้ต้องการเพื่อนมาก เด็กจะแสวงหาเพื่อนที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านของบุคลิกลักษณะ ความชอบ และเป็นเพื่อนที่สามารถไว้วางใจได้ เข้าใจกัน มักยึดมั่นกับกลุ่มเพื่อน สังคมรอบข้าง มีความรู้สึกผูกพัน เป็นเจ้าของ และซื่อสัตย์ต่อกลุ่ม มีพฤติกรรมการแสดงออกทางกาย วาจา และการแต่งกายที่เหมือนกลุ่ม สังคมของเพื่อนในเด็กวัยนี้มักเป็นสังคมเฉพาะของเพื่อนเพศเดียวกัน และเด็กผู้ชายจะรักษาความสนใจที่มีต่อกลุ่มได้มากกว่าเด็กผู้หญิง

จากการให้ความสำคัญต่อกลุ่มทางสังคมของเด็กวัยนี้ การส่งเสริมให้เด็กได้รับการเรียนรู้ และการฝึกฝนทักษะการมีสัมพันธภาพที่ดีกับกลุ่มเพื่อนและกลุ่มบุคคลรอบข้างในชีวิตประจำวันจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านสังคมที่เหมาะสมสำหรับเด็กวัยนี้

พัฒนาการทางสติปัญญา

เด็กวัยนี้สามารถคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้ชัดเจนมากขึ้น รู้จักการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา รับผิดชอบและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง รับฟังคนอื่นมากขึ้น กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับเพียงพอต่อการแก้ปัญหา การเสนอความคิดเห็นและการมีบทบาทในการช่วยเหลือกลุ่ม ตลอดจนสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น พฤติกรรมดังกล่าวจะนำมาซึ่งความรู้สึกเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเอง สำหรับความสนใจของเด็กวัยนี้จะสนใจในเรื่องของธรรมชาติ การท่องเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ ดุภาพยนตร์ เลี้ยงสัตว์ โดยทั่วไป เด็กผู้ชายจะสนใจเรื่องการพิสูจน์ ทดลอง ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ส่วนเพศหญิงจะสนใจเรื่องการครัว เย็บปักถักร้อย การอ่านหนังสือต่าง ๆ ที่ให้ความรู้สึกรื่นเริง เป็นต้น การส่งเสริมพัฒนาการของวัยเด็กตอนปลาย

ด้านร่างกาย

1. แนะนำในเรื่องการออกกำลังกาย การเล่นกีฬา การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง
2. แนะนำเรื่องการรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ เพราะอาหารมีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของเด็กวัยนี้ เด็กจะต้องได้รับสารอาหารครบทุกหมู่ในปริมาณที่เพียงพอ โดยเฉพาะวัยนี้มักสนใจการเล่นกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าการรับประทานอาหาร

ด้านจิตใจ

1. แนะนำเรื่องการเรียนรู้จักตนเอง การมองตนเองตามความเป็นจริง ด้วยการบริหารจัดการจิตใจ การทำสมาธิ การเสียสละเพื่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม
2. ฝึกการผ่อนคลายความเครียดในลักษณะต่าง ๆ เช่น การผ่อนคลายกล้ามเนื้อ ทุกส่วนของร่างกาย จินตภาพบำบัด หรือการทำงานอดิเรกที่ชอบ เช่น ฟังเพลง เล่นดนตรี อ่านหนังสือที่ชอบ วาดภาพ เป็นต้น

ด้านสังคม

1. แนะนำเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนได้อย่างเหมาะสม ให้รู้จักการยืดหยุ่น รู้จักการแพ้ ชนะ และให้อภัย เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลตามสภาพความเป็นจริง เพื่อลดความคาดหวังจากผู้อื่นในทุก ๆ ด้าน
2. ฝึกพฤติกรรมการแสดงออกอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งพฤติกรรมทางด้านร่างกาย และคำพูด การจัดให้มีการแสดงบทบาทสมมติสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดทักษะนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

สรุป

วัยเด็กตอนปลายเป็นวัยเตรียมพร้อมที่จะเข้าสู่วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ การเจริญเติบโตด้านร่างกายของเด็กวัยนี้จะช้าแต่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ มีการเปลี่ยนแปลงโครงร่าง ส่วนสูงและน้ำหนักใกล้เคียงวัยผู้ใหญ่มากขึ้น เด็กผู้หญิงจะโตเร็วกว่าเด็กผู้ชาย เด็กวัยนี้จะเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นดีขึ้น รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเอง การให้ความรู้และคำแนะนำที่เหมาะสมเกี่ยวกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเด็กวัยนี้ จะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจ เตรียมพร้อมต่อการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมและก้าวไปสู่วัยอื่นอย่างเหมาะสมต่อไป

2.3.2 วัยรุ่นตอนต้น

เด็กหญิงมีอายุระหว่าง 13 – 15 ปี เด็กชายมีอายุระหว่าง 15 – 17 ปี อารมณ์ของวัยรุ่นเป็นอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงง่าย อ่อนไหวง่าย เจ้าอารมณ์ มีอารมณ์รุนแรง การควบคุมอารมณ์ยังไม่สู้ดี บางครั้งเก็บกด บางคราวมั่นใจสูง บางครั้งพลุ่งพล่าน ลักษณะอารมณ์เหล่านี้เรียกกันว่า พายุบุแคม (Strom and stress) (สุชา จันทน์เฒ, 2536 ; ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2538) เพราะลักษณะอารมณ์แบบนี้จึงมีความคิดเห็นขัดแย้งกับผู้ใหญ่ได้ง่าย ทำให้วัยรุ่นจึงคิดว่าผู้ที่เข้าใจตนเองดีที่สุดคือเพื่อนในวัยเดียวกัน เนื่องจากมีความคิดเห็นที่เป็นไปทางเดียวกัน ยอมรับกันและกัน การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้ มีผลมาจากหลายปัจจัยประกอบกัน เช่น การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย การปรับพฤติกรรมการแสดงออกจากการเป็นเด็ก เข้าสู่การเรียนรู้บทบาทของการเป็นผู้ใหญ่ สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

เด็กวัยรุ่นมีการเจริญเติบโตของสมองอย่างเต็มที่ พัฒนาการทางด้านความคิดสติปัญญาเป็นไปอย่างรวดเร็วสามารถเข้าใจเรื่องที่เป็นนามธรรมได้ มีความคิดกว้างไกล พยายามแสวงหาความรู้ใหม่ๆ มีจินตนาการมาก มีความเชื่อมั่นในความคิดของตนเองอย่างมาก

พัฒนาการทางความคิดตามแนวคิดของเพียเจต์ (Piaget, 1958 cited in Lefrancois, 1996) เด็กวัยรุ่นพัฒนาความคิดจากความคิดแบบรูปธรรม (concrete) มาจากวัยเด็กมาสู่กระบวนการพัฒนาความคิดแบบเป็นเหตุผล เป็นรูปแบบชัดเจน (Cognitive thought phase หรือ Formal operation period) ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลโดยไม่ใช้วัตถุเป็นสื่อ มีการคิดแบบใช้ตรรกะจากเงื่อนไขที่กำหนด การคิดแบบใช้เหตุผลเชิงสัดส่วน การคิดแบบแยกตัวแปรเพื่อสรุปผล การคิดแบบใช้เหตุผลสรุปเป็นองค์รวม คาดการณ์อนาคตได้โดยมองย้อนอดีต (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2538 ; ทิพย์ภา เซษฐ์เชาวลิต, 2541)

ความคิดแบบตัวเองเป็นศูนย์กลางในวัยรุ่น (Adolescent egocentrism) คือจะคิดว่าพฤติกรรมของตนถูกเฝ้ามองจากบุคคลอื่น ให้ความใส่ใจอย่างมากต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของบุคคลอื่น (The Imagination Audience) โดยเฉพาะในเรื่องการแต่งกาย ทรงผม และรูปร่างของตน วัยรุ่นมักคาดหวังว่าสิ่งที่ตนแสดงออกว่าสนใจ ชอบ บุคคลอื่นจะต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย และวัยรุ่นมีความคิดฝันมีจินตนาการว่าตนเป็นคนเก่ง (hero) และมีโลกส่วนตัว (The Personal Fable)

การส่งเสริมพัฒนาการและการปรับตัวในวัยรุ่น

การส่งเสริมพัฒนาการและการปรับตัวในวัยรุ่น ผู้ที่เป็นวัยรุ่นเอง บิดา มารดา อาจารย์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดควรร่วมมือเพื่อช่วยเหลือกันให้วัยรุ่นไทยสามารถมีพัฒนาการและการปรับตัวที่ดี สามารถใช้ชีวิตในวัยรุ่นได้ดีและพร้อมที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อไป (พรพิมล เจริญนาครินทร์, 2538 ; Lefrangois, 1996 ; Santrock, 1996) หน่วยงาน องค์กร สถาบันที่มีส่วนในการส่งเสริมสถาบันมีดังนี้

1. สถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวมีบทบาทในการประคับประคอง สนับสนุนให้มีการเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ปัจจัยของสถาบันครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการวัยรุ่น คือ ให้การดูแลพัฒนาการทางด้านร่างกาย ให้วัยรุ่นได้รับอาหารที่เป็นประโยชน์ มีการพักผ่อนนอนหลับตามความต้องการของร่างกาย มีการออกกำลังกายที่เหมาะสม และได้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่เด็กสนใจ ด้านจิตใจ สภาพแวดล้อมในครอบครัวมีผลโดยตรงต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของวัยรุ่น บิดา มารดา และผู้ปกครองที่มีบุตรหลานซึ่งกำลังมีการเจริญเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น ควรให้ความสนใจ เข้าใจการเปลี่ยนแปลง และแบ่งเวลาให้กับเด็กมากขึ้น สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวจะเป็นพื้นฐานที่ดีในการส่งเสริมให้วัยรุ่นสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

2. สถานศึกษา

โรงเรียนหรือสถานศึกษา ครูอาจารย์มีบทบาทสำคัญในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมในการมีสังคมร่วมกันของวัยรุ่น การส่งเสริมความรักในหมู่คณะ การเลือกคบเพื่อนที่ดี การเคารพในกฎเกณฑ์ของสังคม รู้จักการให้อภัย การควบคุมอารมณ์รุนแรงด้วยวิธีที่เหมาะสม รวมทั้งการให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับวัยรุ่น ทำให้เด็กมีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองอย่างถูกต้อง

3. สถาบันในชุมชน

ชุมชนมีบทบาทในการเป็นแหล่งประโยชน์ที่ดีของวัยรุ่น เช่น สถาบันศาสนาสามารถลดอารมณ์ที่รุนแรงและแปรปรวนง่ายของวัยรุ่น โดยครอบครัว โรงเรียน และวัดควรจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมให้วัยรุ่นได้มีกิจกรรมต่างๆ เช่น การอุปสมบทหมู่ การเรียนพุทธศาสนาในวัดสำหรับศาสนาพุทธ หรือการเรียนพระคัมภีร์ในศาสนาคริสต์และอิสลาม เป็นต้น ในโรงพยาบาล การจัดกิจกรรมโดยการให้นักเรียนได้เข้าไปสังเกตการทำงานในลักษณะการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ การได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ จะส่งเสริมให้วัยรุ่นได้รู้จักการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่มี

ความเดือดร้อนได้ รวมทั้งอาจทำให้วัยรุ่นชายได้ตระหนักเห็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการขับขีรถที่ไม่ปลอดภัยและการแก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรง เป็นต้น

4. สื่อสารมวลชน

บทบาทของสื่อมวลชนในโลกปัจจุบันมีมากมาย การเลือกสื่อที่เหมาะสมสำหรับวัยรุ่นควรได้มีการพิจารณาอย่างดี การสร้างภาพยนตร์ที่มีความรุนแรง ภาพยนตร์ที่มีการใช้สิ่งเสพติดของบุคคลที่อยู่ในความสนใจของวัยรุ่น ภาพยนตร์หรือเพลงที่มีการยั่วยั่วทางกามารมณ์ ท่าเต้นต่าง ๆ ที่มีลักษณะล่อแหลม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ผู้ผลิตสื่อควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงวัยรุ่นที่ดูสื่อเหล่านี้ว่าจะเป็นการส่งเสริมพฤติกรรมในทางที่ไม่เหมาะสมด้วย สื่อสารมวลชนยังสามารถจัดกิจกรรมที่ผ่อนคลายความเครียดได้ เช่น มีการจัดกิจกรรมที่สนุกสนานส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของสมาชิกในครอบครัว การทำกิจกรรมเหล่านี้จะส่งเสริมให้เกิดความรัก ความเอาใจใส่ดูแลกันในครอบครัว เป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพอันดีในครอบครัวต่อไป

สรุป

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านการเจริญเติบโตทางร่างกายอย่างรวดเร็ว มีการเจริญเติบโตของสมองอย่างเต็มที่ มีวุฒิภาวะทางเพศ มีพลังในตัวเองมาก มีอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รักกลุ่มเพื่อน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความเข้าใจและช่วยกันส่งเสริมให้วัยรุ่นได้มีพัฒนาการสมวัยและให้ความช่วยเหลือในการปรับตัวกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ อย่างเต็มที่ เพื่อให้วัยรุ่นสามารถเจริญเติบโตต่อไปอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นกำลังของสังคมต่อไปในอนาคต

2.4 กลุ่มคนพิการ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, UN) คำนิยาม “คนพิการ” (disabled persons) ไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Declaration on the Rights of Disabled Persons) ว่า หมายถึง บุคคลซึ่งไม่สามารถสร้างหลักประกันให้แก่ตนเองไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนในด้านสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในฐานะปัจเจกบุคคลหรือในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั่วไป เนื่องจากความสามารถทางร่างกายและจิตใจที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเกิดมาแต่กำเนิดหรือไม่ก็ตาม

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ.2550 ให้ความหมายของ “คนพิการ” ว่าหมายถึง บุคคลซึ่งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม เนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใด ประกอบกับมีอุปสรรคในด้านต่างๆ และมีความจำเป็นเป็นพิเศษที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านหนึ่งด้านใด เพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ประกาศกำหนด

ในภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า disability หรือ persons with disability หรือ disabled persons หรือ disabled people เพื่ออธิบายและให้ความหมายแก่คนพิการที่เป็นสากล อันนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจที่ตรงกันของสังคม เนื่องจากการกล่าวถึงคนพิการในอดีตเป็นการกล่าวถึง

ตามลักษณะที่ปรากฏ เช่น คนตาบอด คนหูหนวก คนขาด้วน แขนด้วน เป็นต้น (Depoy and Gilson, 2004)

การทำความเข้าใจ “ความพิการ” ผ่านมุมมองทางสังคม “ความพิการ” อาจถูกอธิบายให้ความหมาย หรือสร้างคำจำกัดความ ผ่านมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย ได้แก่

1. มุมมองเชิงสงเคราะห์ (Charitable model of disability) มองความพิการเป็นเรื่องความผิดปกติ สูญเสีย ด้อยโอกาสของบุคคล ที่ควรได้รับความสงสาร(15)เห็นใจ และสงเคราะห์ช่วยเหลือให้อยู่รอดในสังคม แนวคิดนี้แม้จะเกื้อกูลกันอยู่บ้าง แต่ก็มักจะปิดบังหรือจำกัดโอกาสที่มนุษย์จะได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ หรือในบางกรณีอาจเป็นการจำกัดหรือละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ของกันและกันไปโดยไม่รู้ตัว

2. มุมมองทางการแพทย์ (Medical model of disability) อธิบายว่า ความพิการ เป็นผลพวงของการมีพยาธิสภาพของโรคหรือการบาดเจ็บ ที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ก่อให้เกิดร่องรอยที่เป็นความบกพร่อง (impairment) ของอวัยวะหรือร่างกาย ซึ่งส่งผลให้มีการสูญเสียความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ (disability) จนหมดโอกาสหรือกลายเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม (handicapped) ดังนั้นมุมมองนี้จึงเห็นว่าความพิการเป็นปัญหาของบุคคล การแก้ไขปัญหาจึงเน้นที่การจัดบริการส่วนบุคคลให้เพียงพอ

3. มุมมองทางสังคม (Social model of disability) อธิบายว่า ความพิการ เกิดจากการที่สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่างๆ ในสังคม ไม่มีการจัดการอย่างเหมาะสม จึงไม่ตอบสนองต่อความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ ดังนั้นจึงมองว่าความพิการเป็นปัญหาทางสังคม การแก้ไขปัญหาจึงให้ความสำคัญกับการจัดการกับสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่างๆ ทางสังคม

4. มุมมองแบบบูรณาการ (Bio-psycho-social model of disability) อธิบายว่า ความพิการเป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะสุขภาพของบุคคล ที่เป็นผลรวมของสภาพและการทำงานของร่างกาย ความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ ของบุคคล และการมีโอกาสร่วมในกิจกรรมทางสังคมที่มีความหมายต่อตนเอง ภายใต้บริบทแวดล้อมต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคลซึ่งเป็นมุมมองที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพความสามารถของบุคคล เท้าเทียมกับการร่วมกันจัดการสภาพแวดล้อม ทัศนคติ และเงื่อนไขทางสังคมให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลของมนุษย์ที่มีความแตกต่างหลากหลาย

ทั้งนี้ ในสังคมที่ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนและการพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐาน มักอาศัยเงื่อนไขทางกฎหมายเป็นเครื่องมือกำหนดสิทธิและการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล อย่างเช่นสังคมไทย มีพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ.2550 ที่ในมาตรา 4 ได้อธิบายความหมายคนพิการ ว่าหมายถึง คนที่มีข้อจำกัดของความสามารถในการดำรงชีวิต เช่น การทำกิจวัตรประจำวันพื้นฐาน การเดินหรือเคลื่อนที่ไปไหนมาไหนด้วยตนเอง การสื่อสารกับผู้อื่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมตามวัยและสถานะของตน

ประเพณีของคนพิการโดยคณะกรรมการร่วมขององค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือยูนิเซฟ (UNICEF) กับองค์การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการระหว่างประเทศได้กำหนดประเภทของเด็กพิการดังนี้

1. ตาบอด
2. มองเห็นได้อย่างเลื่อนรางหรือบางส่วน
3. มีความบกพร่องทางการได้ยิน
4. ปัญญาอ่อน
5. มีความพิการเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ซึ่งเกิดจากความพิการทางสมอง ความพิการทางแขน ขา และลำตัว
6. มีความบกพร่องทางการพูดและการใช้ภาษา
7. มีปัญหาทั้งด้านการเรียนรู้เฉพาะด้าน (Learning Disabilities)
8. มีปัญหาทางพฤติกรรมต่างๆ
9. เรียนหนังสือได้ช้า
10. มีปัญหาความพิการซ้ำซ้อน

คนพิการแต่ละประเภท อาจมีระดับความรุนแรงของความพิการแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสามารถในการช่วยเหลือตัวเองได้ ระดับความรุนแรงจะเป็นตัวสะท้อนความจำเป็นในการฝึกฟื้นฟูสมรรถภาพ อุปกรณ์เครื่องช่วย ผู้ช่วยเหลือ และการปรับสภาพแวดล้อมในบ้าน

จากผลการสำรวจทางสถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2550 (เข้าถึงจากเว็บไซต์ <http://www.openbase.in.th/node/5436> วันที่ 1 ส.ค.2554) พบว่า ในปี 2550 ประเทศไทยมีประชากรที่พิการ จำนวน 1.9 ล้านคน หรือร้อยละ 2.9 ซึ่งเป็นผู้ที่มีลักษณะพิการอย่างน้อย 1 ใน 3 ลักษณะนี้ คือ เป็นประชากรที่มีความลำบากหรือปัญหาสุขภาพที่เป็นข้อจำกัดในการทำกิจกรรม ร้อยละ 2.8 (1.8 ล้านคน) ประชากรที่มีความลำบากในการดูแลตนเองหรือทำกิจวัตรส่วนตัว ร้อยละ 0.6 (0.4 ล้านคน) หรือประชากรที่มีลักษณะความบกพร่องทางร่างกายจิตใจ หรือสติปัญญา ร้อยละ 2.0 (1.3 ล้านคน) ซึ่งกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 1.7 (1.1 ล้านคน) ในปี 2545

สาเหตุของความพิการ

ภทรพร อ่อนไฉ (2548) ได้จำแนกสาเหตุของความพิการออกเป็น 8 ประเภทดังนี้

1. ความพิการแต่กำเนิด จากองค์ประกอบภายใน ได้แก่ ความผิดปกติของโครโมโซมเพศ ความผิดปกติโดยมีการเพิ่มของโครโมโซม ภาวะผิดปกติของระบบฮอร์โมนในมารดาและจากองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ การติดเชื้อไวรัสบางชนิด การกินยาบางชนิดระหว่างที่มารดาตั้งครรภ์ มารดาได้รับรังสีเมื่ออายุครรภ์ต่ำกว่า 6 สัปดาห์ การถูกกดทับตั้งอยู่ในครรภ์มารดา การขาดสารอาหารในระยะแรกของการตั้งครรภ์ อายุของมารดาที่มีอายุมาก เป็นต้น
2. ความพิการที่เกิดจากโรคติดต่อ ได้แก่ กามโรค ซิฟิลิส และโรคเรื้อน
3. ความพิการจากภาวะทุพโภชนาการในเด็ก เช่น ขาดวิตามินดี การขาดโปรตีน
4. ความพิการจากโรคจิตชนิดต่าง ๆ
5. โรคพิษสุราเรื้อรัง และติดสารเสพติดต่าง ๆ
6. ภัยอันตรายต่าง ๆ และการบาดเจ็บ
7. ความพิการจากโรคที่ไม่ติดต่อ ได้แก่ โรคระบบการเคลื่อนไหว โรคปอด หูหนวก หูตึง และโรคอื่นๆ เช่น ลมชัก และ โรคมะเร็ง

8. ความพิการจากสาเหตุอื่นๆ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม และการรักษาพยาบาลที่ไม่ถูกต้อง

มาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิคนพิการ

มาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิคนพิการ ประกอบด้วย 5 ข้อกำหนด 20 ข้อกำหนดย่อย (วีระชัย วีระนันทชาติ และสโรธร ม่วงเกลี้ยง, 2550) ได้แก่

1. ข้อกำหนดความมั่นคงในชีวิต ประกอบด้วย 4 ข้อกำหนดย่อย ได้แก่

1.1 ด้านสุขภาพ คนพิการควรได้รับการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม และต่อเนื่อง โดยได้รับความช่วยเหลือเมื่อแรกพบความพิการ ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์การส่งเสริมสุขภาพป้องกันภาวะแทรกซ้อน ครอบครัวคนพิการควรได้รับการแนะนำในการป้องกันความพิการ หากต้องการมีบุตรเพิ่ม

1.2 ด้านความมั่นคงในการมีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย คนพิการควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพด้านที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง สะอาด ถูกสุขลักษณะ สะดวก สอดคล้องกับกิจวัตรประจำวัน และเอื้อให้คนพิการใช้พื้นที่ได้ ทุกส่วนในบ้านได้

1.3 ด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและสถานที่สาธารณะ คนพิการควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพ พืชและคุ้มครองสิทธิ ด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก และสถานที่สาธารณะ ตามความต้องการจำเป็นของแต่ละคน และสามารถใช้บริการขนส่งสาธารณะได้

1.4 ด้านการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนพิการควรได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิให้ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

2. ข้อกำหนดด้านการศึกษาของคนพิการ ประกอบด้วย 3 ข้อกำหนดใหญ่ ได้แก่

2.1 ด้านการศึกษาและฝึกอบรม คนพิการควรได้รับการส่งเสริม พืชและคุ้มครองสิทธิ ในด้านการศึกษา การฝึกอบรมศักยภาพ และความต้องการ

2.2 ด้านการเตรียมความพร้อมด้านการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวัน คนพิการควรได้รับการส่งเสริม ให้ได้รับการฝึกฝนทักษะการช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันตามศักยภาพ

2.3 ด้านการฝึกทักษะการดำรงชีวิต คนพิการควรได้รับการส่งเสริม ให้ได้รับการฝึกทักษะการดำรงชีวิตตามศักยภาพของตนเองและสามารถออกสู่สังคมภายนอกมากขึ้น

3. ข้อกำหนดด้านเศรษฐกิจ อาชีพ การงาน และรายได้ ประกอบด้วย 3 ข้อกำหนดย่อย

3.1 ด้านการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ คนพิการควรได้รับการส่งเสริม ในการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพ

3.2 ด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพ คนพิการควรได้รับการส่งเสริม ให้ได้รับการฝึก และพัฒนาทักษะด้านอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการ

3.3 ด้านการประกอบอาชีพ คนพิการควรได้รับการส่งเสริมโอกาสในการประกอบอาชีพ โดยอาชีพนั้นสามารถสร้างรายได้สมควรแก่การดำรงชีพ และได้รับคำปรึกษาด้านอาชีพอย่างต่อเนื่อง

4. ข้อกำหนดด้านสังคม ประกอบด้วย 5 ข้อกำหนดย่อย ได้แก่

4.1 ด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคม คนพิการควรได้รับการส่งเสริม ให้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ได้รับการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม ประเพณี ศาสนา และเป็นสมาชิกกลุ่มชมรมของคนพิการโดยเฉพาะหรือทั่วไป

4.2 ด้านการยอมรับจากครอบครัว ชุมชนและสังคม คนพิการควรได้รับการส่งเสริมในการเข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน ในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง

4.3 ด้านการมีส่วนร่วม คนพิการควรได้รับการส่งเสริมในการจัดตั้งกลุ่มพึ่งตนเอง กลุ่มสนับสนุนคนพิการ และพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง

4.4 ด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร คนพิการควรได้รับการส่งเสริม พัททช์ และคุ้มครองสิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารโดยผ่านช่องทางการสื่อสารที่สอดคล้องกับความพิการแต่ละประเภท

4.5 ด้านกีฬาและนันทนาการ คนพิการควรได้รับการส่งเสริมการออกกำลังกาย นันทนาการ เล่นกีฬาเพื่อสุขภาพ และการแข่งขันกีฬาที่เหมาะสมกับสภาพความพิการ

5. ข้อกำหนดด้านการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิทางสังคม ประกอบด้วย 5 ข้อกำหนดใหญ่ ได้แก่

5.1 ด้านสวัสดิการคนพิการ คนพิการควรได้รับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิในการรับความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ

5.2 ด้านสวัสดิการสำหรับคนพิการระดับรุนแรง คนพิการรุนแรงควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิ ได้รับเบี้ยยังชีพเพียงพอต่อการดำรงชีวิตและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนพิการและครอบครัว

5.3 ด้านสวัสดิการสำหรับคนพิการไร้ผู้อุปการะ คนพิการไร้ผู้อุปการะควรได้รับการอุปการะเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม

5.4 ด้านนวัตกรรมบริการสวัสดิการสังคม คนพิการควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิในการใช้อาคาร สถานที่ราชการ สถานที่สาธารณะ ส่งเสริมให้มีการแก้ไขกฎ ระเบียบ ที่ไม่เอื้อให้คนพิการใช้สถานที่ หรือบริการ สาธารณะ และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ

แนวคิดการพัฒนากลุ่มคนพิการ

1. ให้มีการป้องกันความพิการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ค้นหาเฝ้าระวังความพิการ ตั้งแต่ก่อนคลอด ระหว่างคลอด หลังคลอด ตลอดจนความพิการภายหลังและสนับสนุนงานศึกษาวิจัยถึงสาเหตุและการป้องกันความพิการ โดยใช้หน่วยงานเดิมที่มีอยู่แล้วเป็นหลักในการประสานงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ส่งเสริมให้มีการจัดฝึกอบรม เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ครอบครัว ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องการป้องกัน ช่วยเหลือ ฟื้นฟูและพัฒนาคนพิการให้สามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนและชุมชนให้มีทัศนคติที่ดีและการยอมรับ

ความเท่าเทียมต่อคนพิการ พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้คนพิการเข้าใจในสถาน-ภาพของตนและสังคมได้อย่างถูกต้องและต่อเนื่อง

3. สนับสนุนให้คนพิการได้รับบริการทางการแพทย์และการฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง โดยเน้นจัดบริการให้การรักษาพยาบาลแบบให้เปล่าแก่คนพิการที่ยากจน

4. ส่งเสริมให้คนพิการได้รับบริการการศึกษาในทุกระดับ โดยเน้นการเรียนรู้ร่วมในโรงเรียนปกติ ส่วนการศึกษาพิเศษนั้นให้มีเฉพาะเท่าที่จำเป็น

5. ให้มีบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการด้านอาชีพโดยเน้นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือประกอบอาชีพอิสระ โดยเฉพาะเด็กพิการด้อยโอกาสในชนบท

6. ปรับปรุง แก้ไขกฎ ระเบียบ ข้อบังคับและการดำเนินงานให้เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ การสงเคราะห์ การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการจัดสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมคนพิการทุกประเภททั้งในเมืองและชนบท พร้อมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนพิการ

7. ส่งเสริมการรวมตัวของคนพิการในทุกระดับเพื่อช่วยเหลือกันเองและสนับสนุนองค์กรที่ทำหน้าที่พัฒนาคนพิการทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งเสริมงานบริการของหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้สามารถพัฒนาคนพิการได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

8. สนับสนุนครอบครัวที่มีคนพิการหรือเจ็บป่วยเรื้อรังให้ได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนและบริการของภาครัฐและเอกชนอย่างเหมาะสมทันการและทั่วถึง

9. จัดสวัสดิการสังคม โดยให้เบี้ยยังชีพแก่คนพิการที่มีสภาพความพิการรุนแรงจนไม่สามารถฟื้นฟูสมรรถภาพตามกระบวนการที่มีอยู่ได้

แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2550 – 2554 เป็นแผนฉบับที่ 3 เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพจากทุกภาคส่วนในการจัดทำแผน โดยพิจารณาจากสถานการณ์และแนวโน้มด้านคนพิการ และความก้าวหน้าของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2545 – 2549 รวมทั้งการประเมินสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกของการดำเนินงานด้านคนพิการ ซึ่งได้บูรณาการกรอบแนวคิด และทิศทางในการจัดทำแผนให้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 – 2554 ตลอดจนพันธกรณีระหว่างประเทศ โดยแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2550 – 2554 นี้ ได้เน้นให้มีกลไกประสานงานด้านคนพิการระดับชาติ การส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรด้านคนพิการและเครือข่ายเพื่อให้มีส่วนร่วมและมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ การส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อคนพิการทั้งทางด้านกายภาพ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกำหนดแผนงานโครงการที่จะดำเนินงานในเบื้องต้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้การนำแผนไปสู่การปฏิบัติและการติดตามประเมินผลมีความชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้คนพิการได้รับสิทธิ โอกาสและความเสมอภาคด้านการศึกษา รัฐจึงออกกฎหมายให้คนพิการได้รับสิ่งดังกล่าวคือ 1) พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 โดยมีการฟื้นฟูทั้งทางด้านการแพทย์ การศึกษา สังคม และอาชีพ 2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ดังปรากฏในมาตรา 30 ที่ระบุว่า “ห้ามมิให้เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อ

บุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือ สุขภาพ จะกระทำมิได้ **มาตรา 43** “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” **มาตรา 55** บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และ**มาตรา 80** วรรคสอง “รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ คนพิการหรือทุพพลภาพและผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้” (กรมการศาสนา, 2541: 9-22)

นอกจากนั้นยังมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมีสาระสำคัญในมาตราที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการคือ **มาตรา 10** “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาสต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 6-7)

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคนพิการ

คนพิการเป็นทรัพยากรบุคคลของสังคม หากได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้อง ย่อมมีความรู้ ความสามารถ มีศักยภาพที่จะประกอบอาชีพ พึ่งพาตนเอง และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข รวมทั้งการช่วยสร้างสรรค์สังคมได้เช่นเดียวกับคนทั่วไป

การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ มุ่งเน้นพัฒนาความสามารถคนพิการให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยการให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม หรือแรกพบความพิการให้การศึกษาบรมให้รู้จักสิทธิ และหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี มีอาชีพ มีงานทำ สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับผู้อื่นในสังคม ช่วยเหลือตนเอง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ มุ่งเน้นโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกัน ทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยยึดหลักการศึกษาเพื่อปวงชนที่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี รัฐจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ” ประกอบกับมาตรา 30 วรรค 3 บัญญัติไว้ว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิดเชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคลจะกระทำมิได้” นั้นหมายถึงว่าประชาชนคนไทยทุกคนมีสิทธิเสมอกันทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะยากดีมีจน หรือสภาพร่างกายพิการพิการ โดยรัฐต้องจัดสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก และความช่วยเหลืออื่นทางการศึกษาให้

มาตรา 55 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ บุคคลพิการ หรือทุพพลภาพ มีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก อันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ”

การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ จึงเป็นการรวมพลังระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กร ชุมชน องค์กรคนพิการ ผู้ปกครองคนพิการ และองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการทุกระบบและครบวงจร จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมพัฒนาระบบการทำงานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นโยบายการศึกษาพิเศษสำหรับคนพิการ

1. ด้านการบริการ ให้คนพิการได้เรียนตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการ โดยเน้นให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ให้โอกาสเด็กพิการ ได้เรียนทั้งด้านภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ในหลักสูตรสายสามัญและให้ฝึกวิชาชีพเพิ่มเติมไปด้วย เพื่อให้คนพิการสามารถพัฒนาตนเองให้เพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้
2. ด้านโอกาสทางการศึกษา ให้คนพิการมีโอกาสได้รับการศึกษาทัดเทียมกับเด็กปกติ และให้คนพิการหญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา
3. ด้านการจัดการศึกษา ต้องจัดให้คนพิการทุกคนที่อยากเรียนต้องได้เรียน โดยขยายการบริการทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน เน้นการร่วมและการจัดให้สอดคล้องกับประเภทและระดับของความพิการ
4. ด้านการรับนักเรียน ปรับ กฎ ระเบียบให้เอื้อต่อการรับเด็กพิการทุกคน และให้รับตั้งแต่แรกเกิด หรือแรกพบความพิการ โดยรัฐควรเพิ่มบริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ให้ทั่วถึงทั้งในเขตเมืองและชนบท ต้องทำทะเบียนเพื่อรับรองความพิการที่ต้องได้รับการช่วยเหลือตามกฎหมายกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย สื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกในการศึกษาของคนพิการ
5. ด้านหลักสูตร ต้องพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ให้สอดคล้องกับประเภทและระดับของคนพิการ โดยให้เด็กเป็นหลักในกระบวนการเรียนรู้เรียนรู้ด้วยตนเองจากการฝึกปฏิบัติ ให้เด็กพิการทุกประเภทสามารถสื่อความหมายและปรับพฤติกรรมให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข
6. ด้านบริหารการศึกษา ให้มีคณะกรรมการดำเนินงานพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ เป็นหน่วยประสานงานกลาง และกำกับการบริหาร, โดยประสานกับกรมและจังหวัด และระดมความร่วมมือจากสถานศึกษา และสถานพยาบาลมาร่วมกันจัด, และต้องสำรวจจำนวนคนพิการให้ตรงความเป็นจริง, รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้พ่อแม่ผู้ปกครองเข้าใจถึงการบริการทาง การศึกษา และฝึกอบรมพ่อแม่ให้รู้จักดูแลลูกพิการตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการ
7. ด้านทรัพยากร ให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรและวิชาการแก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาเพื่อคนพิการ และให้ภาคเอกชน ชุมชนเข้ามาร่วมจัดการศึกษาเพื่อให้การดำเนินงานมีคุณภาพ ทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ โดยจะพิจารณาให้หน่วยงานการศึกษาเพื่อคนพิการ ซึ่งอาจพัฒนาไปเป็นองค์กรมหาชนในอนาคต หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการ

8. ด้านบุคลากร ให้สถาบันอุดมศึกษาปรับปรุงการผลิตครูการศึกษาพิเศษให้พอเพียง และมีคุณภาพ และให้มีรายวิชาการการศึกษาพิเศษในหลักสูตรการฝึกหัดครู นอกจากนี้ พัฒนาคู่มือประจำการให้มีเทคนิคการสอนที่ทันสมัย ตามหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

9. ด้านการประเมินคุณภาพ จัดให้มีเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพสำหรับการศึกษาเพื่อคนพิการโดยเฉพาะ และมีระบบประเมินคุณภาพผู้สอนผู้บริหารสถานศึกษา โดยมีคณะกรรมการร่วมประเมิน ประกอบด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, องค์กรคนพิการ, และผู้ปกครอง

10. ด้านการส่งเสริมเอกชน ส่งเสริมและสนับสนุนให้เอกชน และองค์กรเอกชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการทุกระดับ ทุกระบบ และทุกรูปแบบ โดยรัฐให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและบุคลากร ให้เท่าเทียมกับการจัดการศึกษาของรัฐ

ในปี พ.ศ. 2542 กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศนโยบายปีการศึกษาเพื่อคนพิการขึ้น คนพิการทุกคนที่อยากเรียนต้องได้เรียน รวมทั้งมีการจัดระบบโครงสร้างการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ เพื่อขยายโอกาสให้กับคนพิการทุกกลุ่ม ทุกประเภท และปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

1. การจัดให้มีคณะกรรมการระดับชาติ ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ได้แก่ คณะกรรมการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ
2. การจัดให้ศูนย์การศึกษาพิเศษแห่งชาติ ทำหน้าที่บริหารจัดการการศึกษาเพื่อคนพิการ
3. การจัดให้มีศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำเขตการศึกษา จำนวน 13 แห่ง ทำหน้าที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และดูแลงานวิชาการการศึกษาพิเศษ
4. การจัดให้มีศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัด ทำหน้าที่ให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มแก่เด็กพิการ และครอบครัว และเตรียมความพร้อมแก่คนพิการ รวมทั้งการดำเนินการคัดแยก พื้นฟูสมรรถภาพ และส่งต่อคนพิการไปยังสถานศึกษา
5. การจัดให้มีการเรียนร่วมในทุกสังกัด และทุกระดับการศึกษาทั้งในสถานศึกษาของภาครัฐและเอกชน
6. การจัดโรงเรียนการศึกษาพิเศษเฉพาะความพิการ
7. การจัดการศึกษานอกระบบ
8. การจัดการศึกษาโดยองค์กรเอกชน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
9. การจัดการสนับสนุนเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัย
10. การสนับสนุนให้คนพิการได้รับสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา

การจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ มีทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งพอสรุปรูปแบบสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. การเรียนร่วม
2. โรงเรียนการศึกษาพิเศษเฉพาะความพิการ

3. การจัดในครอบครัว
4. การจัดโดยชุมชน
5. การจัดในสถานพยาบาล
6. การจัดในศูนย์การศึกษาพิเศษ
7. การจัดการศึกษาในระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

สรุป

คนพิการคือบุคคลที่มีข้อจำกัดของการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าร่วมทางสังคมเนื่องจากความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใดซึ่งมีการแบ่งประเภทของคนพิการ และระดับความพิการแตกต่างกัน โดยมีสาเหตุของความพิการจากกำเนิดหรือภายหลัง ดังนั้นการพัฒนาคนพิการแต่ละประเภทควรคำนึงถึงความพร้อมและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้การสนับสนุนและเกื้อกูลที่เหมาะสม เช่น การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพิเศษที่สามารถเรียนร่วมกับบุคคลทั่วไปได้ ซึ่งปัจจุบันได้มีการกำหนดเป็นนโยบาย แนวทางพัฒนา และมาตรการเพื่อส่งเสริมเพื่อให้ความช่วยเหลือคนพิการทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจในระดับประเทศ ชุมชน และครอบครัว การพัฒนาคนพิการโดยเริ่มต้นจากการให้ความรู้ที่เหมาะสมเกี่ยวกับคนพิการในครอบครัวและชุมชน จึงถือเป็นแนวทางการพัฒนาที่เกิดประโยชน์ต่อคนพิการอย่างแท้จริง

3 แนวคิดและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ชุมชน

วิลลักษ์ณ์ ชูชาติ (2540 : 32) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเป็น การเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นผู้สร้าง ประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหา ทั้งของตนเอง ชุมชน และเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้ เข้ากับสังคมไทยตลอดจนสังคมโลก
2. การแสวงหาทางออกที่เหมาะสมกับตนเอง และชุมชนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชุม สัมมนา การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ
3. การสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นผลจากการตัดสินใจของตนเองและชุมชน ในแง่ของ ชุมชนกิจกรรมที่ทำขึ้นนี้อาจเรียกว่า กิจกรรมเครือข่าย เพราะเป็นตัวชักจูงและเชื่อมโยงคน เข้าด้วยกัน
4. การประเมินผลกิจกรรม และนำผลที่ได้ไปแก้ไขปรับปรุงกระบวนการทั้งหมด

กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นการทำความเข้าใจกับปัญหาให้ชัดแจ้ง และพยายามแก้ปัญหา ที่เหมาะสมกับตนเอง และชุมชนโดยการลงมือปฏิบัติจริง มีการทบทวน การสรุปทบทวน เพื่อ ปรับปรุงแก้ไข และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป จึงเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเป็นขั้นตอน

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2538 : 61 – 64) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชนไว้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้วกระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีความรู้เรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีความรู้เรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน ได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่าง ๆ มาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริง มาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการคิดทำทบทวนวิเคราะห์ทำจึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม / ชุมชน ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning Through Action)

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem Oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงยกระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นหาทางเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนรู้อยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้อยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

4. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิด และ/หรือทรัพยากรระหว่างกันและกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่าย จึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุบรวมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย มักจะได้แก่ การมี

แนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจที่ทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชน ก็คือ กลุ่มคนที่เข้าร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง แต่ในระดับที่สูงกว่าชุมชนขึ้นมา คำว่า เครือข่ายมักจะถูกใช้โดยนัยว่า หมายถึง องค์กรชุมชนในหลาย ๆ แห่ง ที่มีวัตถุประสงค์ หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ร่วมกัน หรือเชื่อมโยงถึงกัน อาทิ เครือข่ายลุ่มน้ำ ในภาคเหนือ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายออมทรัพย์ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

องค์กรชุมชนที่ร่วมอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะๆ ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จึงมิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันหลาย ๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อแก้ปัญหา และการปฏิบัติร่วมกัน จนเกิดการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีความสนใจร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันทำงาน เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชน

อนุชาติ พวงสำลี (2541 : 249 – 250) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ และการขยายการเรียนรู้ของชุมชนว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นับเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เนื่องจากการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา และการสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งเรื่องการปลูกจิตสำนึกของ คน ในการที่มุ่งมั่นจะแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง และเรื่องของการพัฒนาความรู้ และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคล และชุมชนได้ จะต้องมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ หรือการทำกิจกรรมต่างๆ นพ.ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า “กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (interactive learning through action)” หรืออีกนัยหนึ่ง คือ กระบวนการเรียนรู้แบบ learning by doing ซึ่งนักการศึกษาทั่วไปคุ้นเคยกันดีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จุดต่างที่เน้นเพิ่มขึ้นมา คือ กระบวนการเรียนรู้มิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนหลายๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน โดย ประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบท ได้ให้ข้อสรุปถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคล และชุมชนว่า มีขั้นตอนหลัก ๆ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การแสวงหาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ใหม่ของปัจเจกบุคคล หรือผู้นำชุมชน โดยผ่านกระบวนการเสวนา ศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ข้อมูลใหม่” แล้วนำมาทดลองปฏิบัติ จนเห็นผลและได้รับบทเรียนที่เป็นรูปธรรม จนสรุปเป็น “ระบบคุณค่าใหม่” ที่สอดคล้องกับตนเอง และสมาชิก และเป็นแบบอย่างให้คนอื่นได้

ขั้นที่ 2 การเชื่อมโยงผู้นำชุมชนที่มี “ระบบคุณค่าใหม่” โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนให้เกิดการวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มกิจกรรม

ต่าง ๆ ในเชิงพัฒนาการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันที่เป็นจริงนี้ จะส่งผลให้เกิดความเป็นองค์กรของชุมชนนั้น เกิดการตั้งกฎระเบียบ กติกา และการจัดการของชุมชน

ขั้นที่ 3 การเชื่อมโยงองค์กรชุมชน และผู้นำแต่ละชุมชน แต่ละท้องถิ่นที่มีปัญหาร่วมกัน เช่น กรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ป่าผืนเดียวกัน ลุ่มน้ำเดียวกัน ปศุชีพหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดเดียวกัน โดยการเปิดเวทีชาวบ้านให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกัน พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน และพัฒนามาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือระหว่างองค์กรที่มีความสนใจ หรือปัญหาร่วมกันการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำชุมชน ให้เป็นผู้มีความรู้ และสามารถเชื่อมโยงความรู้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชน เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มกิจกรรมนำไปสู่การเชื่อมโยงขององค์กรชุมชนต่าง ๆ และพัฒนาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะจะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคล ชุมชน เครือข่าย โดยกระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้มีเทคนิค วิธีการต่าง ๆ ซึ่งปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 284 – 324) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. จำแนกตามกลุ่มเป้าหมายและระดับของงาน

1.1 ระดับบุคคล ได้แก่ การสังเกต การบันทึกข้อความ การถ่ายภาพ วีดิโอ การนำเสนอต่อที่ประชุม การฝึกถามตอบ โดยใช้เหตุผลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ การค้นหาคำตอบจากหนังสือและการพูดคุย และการฝึกเขียนเรียงเรียงทางวิชาการ

1.2 ระดับกลุ่ม ได้แก่ การประชุม การอภิปรายกลุ่ม การสาธิต การจัดนิทรรศการ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

1.3 ระดับชุมชน ได้แก่ การรณรงค์ด้วยสื่อและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชน การฝึกงาน การจัดห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนา การสาธิต การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดเวทีเพื่อการรณรงค์

1.4 ระดับเครือข่าย ได้แก่ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การประชุมสัมมนา การประสานงานกับหน่วยราชการ

1.5 การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ได้แก่ การละเล่น การเล่านิทานและการลองทำ การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การสาธิต การจัดทัศนศึกษา

2. จำแนกตามลักษณะการให้ความรู้

2.1 การให้การศึกษาทางตรง ได้แก่ การเยี่ยมบ้าน / ไร่ นา การประชุม การสาธิต การจัดทัศนศึกษา

2.2 การให้การศึกษาทางอ้อม ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การให้การศึกษาผ่านผู้นำ การใช้สื่อทัศนูปกรณ์ การจัดห้องสมุดชุมชน / ศูนย์ข้อมูลหมู่บ้าน

3. เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วม เป็นการใช้เวทีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับบุคคลอื่น โดยเรียนรู้ที่จะใช้เหตุผลของการตัดสินใจร่วมกัน มีขั้นตอน ดังนี้

3.1 การรวบรวมสถานการณ์ หรือสภาพปัญหาของชุมชน โดยวิธีการวาดแผนภูมิความคิด

3.2 การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยการแสดงความคิดเห็นด้วยการเขียนหรือการพูดคุย

3.3 การสรุปแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน

4. เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่ม ได้แก่

4.1 กระบวนการกลุ่ม เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม ทุกคนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด ซึ่งอาจจัดกิจกรรมของกระบวนการกลุ่ม เพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น เกม บทบาทสมมติ และการอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น

4.2 การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ มีการจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เช่น การเล่าเรื่องราวของ มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ การร่วมกันคิด

4.3 การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ต้องแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง ความแข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามในความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่น ๆ หรือได้พบสิ่งใหม่ ๆ แล้วนำความรู้มาเชื่อมโยงกับบริบทที่เกิดขึ้น

5. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน มีวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลายตามเนื้อหา และกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

5.1 การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบอกเล่าโดยตรง การบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม การบันเทิง

5.2 การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร

5.3 การถ่ายทอดแบบผ่านสื่อมวลชน

6. การสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชน จะอยู่ในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ

6.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล และการยกระดับข้อมูล

6.2 การเชื่อมประสานผู้นำในชุมชน

7. การเรียนรู้ชีวิตและจิตสำนึก เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง คือ

7.1 ต้องเรียนรู้สภาพชีวิตที่เป็นจริงของตัวเอง

7.2 เน้นวิธีการแก้ปัญหาด้วยทัศนคติที่ว่าทุกปัญหามีทางแก้

7.3 การมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์เพื่อที่จะได้คิดเป็น

8. การใช้สื่อเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ โดยบทบาทของสื่อจะต้องเป็นฝ่ายกระตุ้น จิตสำนึกให้ประชาชน มีความคิด และมีความสามารถตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และสื่อจะต้องปราศจากการครอบงำจากภายนอก นอกจากจะอยู่ในรูปของเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น โทรทัศน์ วิทยุสไลด์ และสิ่งพิมพ์ แล้วยังมีสื่อพื้นบ้าน ซึ่งจะเป็นภาษาถิ่นและสามารถสื่อสารให้เข้าใจได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น เพลงพื้นบ้าน การละเล่น กีฬา ประเพณี และพิธีกรรม

9. การฝึกทักษะอาชีพ ในโรงเรียนฝึกอาชีพนอกจากจะสอนในเรื่องของการพัฒนา อาชีพแล้ว ยังเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ในทางการแก้ปัญหา ซึ่งทุกคนสามารถช่วยกันคิด ช่วยกัน แก้ไขปัญหา โดยมีความรู้สึกสนิทชิดเชื้อกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

10. เทคนิค A - I - C เป็นการระดมความคิดในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน ให้ความสำคัญต่อการระดมความคิด และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพื้นฐานของ ความเท่าเทียมกัน เป็นกระบวนการที่นำเอาคนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากคนนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ในชุมชนร่วมกันวางแผนและทำเพื่อผลแห่งการพัฒนาชุมชนของตน

11. เทคนิคการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองด้วย “ระบบคู่สัญญา” ใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาตนเอง โดยใช้วิธีการให้ผู้แก้ปัญหาคิดเป็น วางแผนในการแก้ปัญหา อย่างเป็นระเบียบและ ชัดเจนขึ้น มีการควบคุมการแก้ปัญหาของตนเองภายใต้การรับรู้ของคู่สัญญา ซึ่งทำหน้าที่รับรู้และ ส่งเสริมพฤติกรรมแก้ปัญหาของผู้ปฏิบัติ ขั้นตอนหลัก ๆ มีดังนี้

11.1 การหาคู่สัญญา

11.2 การตั้งปณิธาน และขอคำแนะนำจากคู่สัญญา

11.3 การวางแผนในการแก้ปัญหา

11.4 ทำสัญญากับคู่สัญญา

11.5 ลงมือปฏิบัติตามแผนและบันทึกผลส่งคู่สัญญา

11.6 ประเมินผลการปฏิบัติ และปรับปรุงแผนการปฏิบัติ

12. กระบวนการทำความเข้าใจค่านิยม (Value Clarification) ช่วยให้บุคคลเกิด กระบวนการเรียนรู้ที่จะตัดสินใจตั้งเป้าหมาย และวางแผนในชีวิต ตลอดจนพัฒนาความคิดเพื่อ การดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย การกระจ่างค่านิยมจะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ ในวิธีการสร้างค่านิยมของตนเองภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดไว้ ตลอดจนส่งเสริมที่จะนำค่านิยมอื่นๆ ของบุคคลอื่น มาเป็นแหล่งข้อมูลดิบสำหรับตนเอง และสิ่งที่คาดหวังจากกระบวนการนี้ คือ การเอื้ออำนวยที่จะสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างความคิดกับการกระทำของบุคคลเข้าด้วยกันการจัด กิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเทคนิค วิธีการที่มี ความหลากหลาย ซึ่งมีความแตกต่างกันตามบริบททางสังคม วัฒนธรรมสภาพแวดล้อม สภาพ ภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในทุก ๆ ด้าน เป็นสิ่งที่มี ความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะตัดสินใจเลือกใช้กิจกรรมใดเป็นกิจกรรม การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน

องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

สุพจน์ แสงเงิน (2546 : 16) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมส่วนต่างๆ เข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการทั้งในด้านผลผลิต ทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่าย และองค์กรชาวบ้าน จึงมีบทบาทเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

2. ระบบข้อมูลและสารสนเทศ การเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารและความรู้ ในระยะแรกการเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ในชุมชน เมื่อกระบวนการเรียนรู้เข้มแข็งและกว้างขวางขึ้น ข้อมูลข่าวสารและความรู้จากภายนอกเป็นสิ่งจำเป็น

3. สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความมั่นคงต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539) ได้กล่าวถึง ปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1. กระบวนการปรับตัวในวิถีชีวิตของชุมชน ประกอบด้วย

1.1 กระบวนการปรับตัวในวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา วัฒนธรรมวัดถุนิยมจากซีกโลกตะวันตกที่เข้าสู่ประเทศไทยตลอดกว่า 40 ปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้วิถีการผลิต แบบแผนความสัมพันธ์ ระบบคุณค่า และความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อย่างไรก็ตามปรากฏว่ามีชุมชนบางแห่งในภาคต่าง ๆ ของประเทศ ยังคงรักษาและสืบทอดวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถปรับใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางภูมิปัญญาของชุมชนในการปรับใช้วัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน เชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

1.2 กระบวนการพัฒนาวิถีทางสังคมวัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางวัตถุ โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม แม้จะทำให้ผู้คนมีความสะดวกสบายมากขึ้นและติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง แต่กลับตัดขาดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และการแลกเปลี่ยน หรือการพึ่งพาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันของผู้คนและชุมชน ซึ่งเป็นวิถีทางวัฒนธรรมแบบเดิม จนแทบจะไม่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล อย่างไรก็ตามภายใต้สถานการณ์ที่เป็นจุดอ่อนทางสังคมนี้ ยังปรากฏชุมชนจำนวนมากพยายามฟื้นฟู สร้างสรรค์วิถีทางสังคม วัฒนธรรมขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงไว้ ซึ่งระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนไว้ อาทิ การประยุกต์พิธีบวงสรวงมาใช้ในการบวชต้นไม้เพื่อรักษาผืนป่าไว้ และการสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

1.3 กระบวนการสร้างสรรค์สถาบันชุมชน กระบวนการ 2 ประการข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันที่มีอยู่เดิม อาทิ ครอบครัว ศาสนา และการศึกษา เป็นต้น จึงส่งผลให้สถาบันเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งรูปแบบหรือความสัมพันธ์บทบาท เนื้อหาสาระ

รวมทั้งหน้าที่ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อรองรับการผันแปรที่เกิดขึ้นตลอดเวลา จึงเกิดการสร้างสรรค์สถาบันใหม่ขึ้นในชุมชน ที่สำคัญ คือ สถาบันเรียนรู้และสถาบันทุนของชุมชน

1.3.1 สถาบันเรียนรู้ การรวมตัวกันเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันของชุมชน ในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกองค์กร เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกัน ส่งผลให้คนเหล่านี้ได้สัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และธำรงรักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนมีภาวะเป็นสถาบันการเรียนรู้ ซึ่งนำเอาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทาง การเรียนรู้จึงเป็นธรรมชาติ ง่ายและตรงต่อความต้องการของชุมชน โดยมีผู้นำ ผู้รู้ หรือนักปราชญ์ ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวความคิดความรู้ หรือชุดประสบการณ์ของชุมชน ให้แก่ผู้สนใจนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชน มิใช่ความรู้ทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนที่มีคุณค่า ศีลธรรม และจริยธรรมรวมอยู่ด้วย หรือเป็นความรู้แบบองค์รวม และการถ่ายทอดก็ได้แยกเป็นส่วนๆ ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้วิถีชีวิตทั้งหมดจากเจ้าของประสบการณ์ หัวใจของการเรียนรู้เช่นนี้อยู่ที่การปฏิบัติ ทำให้เกิดการหนุนช่วยและการไปมาหาสู่กันระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้ และผู้เรียน

1.3.2 สถาบันทุนของชุมชน ทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตสำหรับชนบทแล้วทุนมีความหมายกว้าง ครอบคลุมทั้งพืช สัตว์ ทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งเงินตรา ชุมชนหลายแห่งได้ใช้ความรู้และภูมิปัญญาจัดการสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้อำนวยประโยชน์และสร้างความมั่นคงต่อชีวิต เช่น ได้พัฒนากองทุนพืชพื้นบ้าน กองทุนวัว ธนาคารข้าว และกลุ่มออมทรัพย์เป็นสถาบันทุนของชุมชนขึ้น ซึ่งการพัฒนาการของสถาบันทุนได้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ และสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน มีความหลากหลายบนพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมชุมชน รูปแบบการบริหารจัดการทุนของชุมชนแต่ละแห่งจึงสัมพันธ์กับพื้นฐานสังคมวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชน โดยในข้อเท็จจริงพบว่า มีความคาบเกี่ยวระหว่างทุนที่เป็นโภคทรัพย์ เช่น พืช สัตว์ สวน ไร่นา เป็นต้น กับทุนที่เป็นเงินตรา ชุมชนหลายแห่งเริ่มต้นจากการจัดการโภคทรัพย์แล้วเปลี่ยนโภคทรัพย์เป็นเงินตรา และหลายชุมชนเริ่มจาก การจัดการเงินตราเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์

2. กระบวนการปรับบทบาททางการศึกษาของชุมชน ประกอบด้วย

2.1 บทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาของชุมชนมีความหมายที่กว้างกว่า และไม่ยึดติดกับ “การไปโรงเรียน” เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชนสัมผัส สัมพันธ์ได้และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความหมายในลักษณะนี้ทำให้ชุมชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาของตนได้อย่างเต็มที่ เพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ทั้งในโรงเรียน พุทธสถาน ศาลาวัด บริษัทห้างร้าน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหา เวลา และสถานที่ เพศและวัย และที่สำคัญคือ เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยองค์ประกอบการเรียนรู้มี 3 อย่าง ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร

2.1.1 คน ประกอบด้วย ผู้รู้หรือนักปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนหรือผู้นำองค์กร ชุมชน และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

2.1.2 ความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านความรู้ทางวิชาการหรือที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรสะสมและพัฒนาขึ้น

2.1.3 ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

องค์ประกอบทั้งสามนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ กระบวนการ ตลอดจนเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิต ใช้ประโยชน์ได้จริงและเป็นกระบวนการเดียวกันกับการพัฒนาชุมชน

2.2 บทบาทในการสนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องทำควบคู่กันไปเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สรุปดังนี้

2.2.1 การสร้างและพัฒนาองค์กรชุมชน โดยทั่วไปกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรและเงินทุนระหว่างชาวบ้าน ความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนนี้อาจจะสะดุดหยุดลงได้ตลอดเวลาส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น ชุมชนจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากร เงินทุน และความรู้ร่วมกัน การจัดการร่วมกัน ก็คือ จุดเริ่มต้นขององค์กรชุมชน

2.2.2 การสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้และองค์กรชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ในองค์กรชุมชนนั้น ๆ เติบโตและก้าวหน้าอย่างมั่นคง การสนับสนุนให้องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชนมีโอกาสนำทรัพยากร เงินทุน และความรู้ของตนไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่น ๆ จะส่งผลให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเหล่านั้นบนพื้นฐานของการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัยและการจัดการร่วมกัน เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น ทุกวันนี้เครือข่ายการเรียนรู้ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางไม่จำกัดขอบเขตทางพื้นที่ และสภาพภูมิศาสตร์ แต่เป็นเรื่องของคนในทุกหนทุกแห่งที่มีความสนใจร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหนุนช่วยกันตามความสามารถที่มีอยู่ จึงอาจเรียกเครือข่ายการเรียนรู้แบบนี้ว่า “ชุมชนใหม่” หรือ “ประชาคม”

2.2.3 การสร้างและพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ความคาดหวังอย่างหนึ่งของชุมชน คือ การรักษาองค์กรชุมชน กระบวนการ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน คนรุ่นหลัง ชุมชนบางแห่งจึงได้พยายามพัฒนาองค์กรและเครือข่ายให้มีความมั่นคงและแข็งแรง ชักนำชาวบ้าน เด็ก และเยาวชน ให้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง บางชุมชนเรียกกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดในส่วนนี้ว่า “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” หรือ “มหาวิทยาลัยชุมชน” กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน จึงเป็นการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการรวมตัวในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ เพื่อแสวงหาทางออกร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์ เป็นไปโดยธรรมชาติ ตรงกับความต้องการของชุมชน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ถึงปัญหาของตนเองและชุมชนร่วมกัน การแสวงหาทางออกที่เหมาะสม การนำไปสู่การปฏิบัติจริง รวมทั้งมีการประเมินผลและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม และองค์ประกอบของการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน หรือรับจากภายนอก หรือเกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือได้จากการปฏิบัติ และทรัพยากรทางวัตถุต่าง ๆ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ เป็นต้น โดยการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนจะเติบโตก้าวหน้าได้เมื่อมีการนำความรู้และ

ทรัพยากรต่าง ๆ ไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่น เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น ทำให้มีการขยายขอบเขตการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ออกไปอย่างกว้างขวางจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็นกรอบในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายเฉพาะในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ปัญหาของตนเองและชุมชน
2. การแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหา
3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยการดำเนินการตามทางเลือกนั้น
4. การประเมินผล และการปรับใช้ให้เหมาะสม

โดยกระบวนการเรียนรู้ข้างต้น มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่

1. ผู้นำชุมชน
2. ภูมิปัญญาชุมชน
3. ระบบข้อมูลข่าวสาร และความรู้
4. การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดให้กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบข้างต้น เป็นกรอบชั่วคราวในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนคลองโยง

4. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาที่สร้างสรรค์ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญายู่ตลอดเวลา กระบวนการเสริมสร้างความรู้ให้กับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคน และนำสังคมให้เกิดการพัฒนาต่อไป พระธรรมปิฎก กล่าวว่า “ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตแห่งการศึกษา” ซึ่งมีจุดหมายเพื่อนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “ปัญญา” เมื่อมีการศึกษาเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนากิจกรรม ประณีตขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ตัวตดสินคือปัญญา พอได้ปัญญาแล้วก็เกิดความรู้ เข้าใจนำมาพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจให้ทำได้ ทำเป็น วางท่าที และปฏิบัติต่อผู้อื่นที่เข้าไปเกี่ยวข้องทุกอย่างได้ถูกต้องเกิดผลดีดังนั้น ชีวิตมนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวกระทำการที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ หรือจากปัญหาหรือแก้ไขปัญหาคือปัญญาได้และทุกข์ที่เรียนรู้เป็นบ่อเกิดของปัญญา เมื่อข้ามพ้นปัญหาหรือข้ามพ้นทุกข์ก็ถึงวิมุตติ คือ บรรลุอิสรภาพ และการได้ชีวิตที่ดีในการทำให้เกิดปัญญานั้น สิ่งสำคัญคือต้องรู้จักคิดและพิจารณาค้นหาความจริงหาทางทำให้มันดี ให้มันสำเร็จให้มันพ้นทุกข์” (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543, : 172-173)การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การระดมความหลากหลายของมนุษย์ทุกส่วนในสังคม มาร่วมกันกำหนดแนวทางวิธิต่างในการพัฒนาสังคม อันจะช่วยประสานความขัดแย้งและช่องว่างที่แตกต่างเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นการกระจายอำนาจในการพัฒนาไปสู่คนทุกส่วนในสังคมให้เกิดความร่วมมือและร่วมเป็นเจ้าของในสิ่งที่ดำเนินการร่วมกัน รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นจะกระจายไปสู่ทุกส่วนอย่างเท่าเทียม สู่สังคมที่ยั่งยืน(สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2544 : 16)

4.1 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึงกระบวนการที่ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เห็นว่าดี เหมาะสม ตามความรู้ ความเข้าใจของผู้วิจัย มาดำเนินการปฏิบัติเพื่อทดลองว่าใช้ได้หรือไม่ ประเมินดูความเหมาะสมในความเป็นจริง ควบคุมแนวทางปฏิบัติแล้วนำผลมาปรับปรุงการปฏิบัติการ เพื่อนำผลไปทดลองใหม่จนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ นำไปใช้ และเผยแพร่ได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2542) ซึ่งมีกระบวนการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหา เป็นจุดสำคัญในการวางแผนแก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพของงาน ซึ่งดำเนินงานได้หลายลักษณะ เช่น การสังเกต การสำรวจข้อมูลจากการประเมินของผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น เมื่อพบปัญหาจากการสำรวจและการวิเคราะห์ปัญหาแล้วนำมาจัดความสำคัญของปัญหา โดยพิจารณาความรุนแรงของปัญหา ว่าปัญหาใดควรได้รับการแก้ไขหรือพัฒนาก่อน ขั้นตอนนี้จะนำไปสู่ปัญหาของการวิจัย

2. กำหนดวิธีการในการแก้ปัญหา เมื่อได้วิเคราะห์ปัญหาจากการศึกษาในขั้นที่หนึ่ง เพื่อทราบจะได้แนวทางในการแก้ปัญหา ในขั้นนี้ต้องศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง คู่มือตำรา แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ตลอดจนประสบการณ์ในการทำงาน จำทำให้เห็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่ชัดเจนขึ้น ในขั้นนี้จะนำไปสู่ขอบเขตของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3. การพัฒนาวิธีการหรือนวัตกรรม จากขั้นตอนที่ 2 จะได้ทางเลือกในการแก้ปัญหา หรือแนวทางการพัฒนา ซึ่งอาจเป็นวิธีการ หรือนวัตกรรมที่เป็นไปได้ แล้วนำวิธีการหรือนวัตกรรมที่ได้ไปทดสอบหาความเที่ยงตรง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อนำไปพัฒนาต่อไป ขั้นตอนนี้จึงนำไปสู่ตัวแปรที่ศึกษา และวิธีการที่จะพัฒนาหรือแก้ปัญหา

4. นำวิธีการหรือนวัตกรรมไปใช้ สังเกตผลที่ได้เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เปลี่ยนแปลง ขั้นตอนนี้ต้องมีเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

5. สรุปผล เมื่อรวบรวมข้อมูลได้แล้ว นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเลือกสถิติที่เหมาะสมกับข้อมูลที่รวบรวมได้ แล้วสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล หากยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตามที่ต้องการก็จะต้องทำการปรับปรุงแก้ไข โดยย้อนกลับไปค้นหาวิธีการหรือนวัตกรรมใหม่แล้วพัฒนาวิธีการหรือนวัตกรรม ตลอดจนนำไปใช้อีก แล้วสรุปผลการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการไม่มีวิธีการเฉพาะที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แต่จะใช้วิธีการของการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถามการประชุมกลุ่ม การบันทึกเสียง เป็นต้น เพื่อหาคำตอบที่อธิบายสถานการณ์ หรือธรรมชาติของกิจกรรมนั้นๆ ทำให้เข้าใจสถานการณ์อย่างถ่องแท้ เข้าใจโครงสร้างวิธีการปฏิบัติ หลักการและเหตุผลที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆในสังคมนั้นๆ โดยเน้นความเข้าใจความรู้สึก คุณค่า ความหมาย วิธีการปฏิบัติ และบทบาทของบุคคล นอกจากความเข้าใจในสถานการณ์แล้ว การวิจัยเชิงปฏิบัติการยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการพัฒนากิจกรรมในสถานการณ์นั้นๆ มีความเข้าใจในธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง การดำเนินการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคการรวบรวมข้อเท็จจริงก่อน แล้วจึงสรุปเป็นหลักการทั่วไป เป็นการสรุปจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมให้เป็นนามธรรม การวิเคราะห์ข้อมูลเกิดขึ้นทุกขั้นตอนของวงจรการวิจัย รวมทั้งวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายเพื่อสรุปเขียนรายงานการวิจัย เทคนิคสำคัญ

ที่ต้องใช้คือเทคนิคการประชุมกลุ่ม เพื่อสะท้อนการปฏิบัติและวิเคราะห์สถานการณ์อย่างลึกซึ้ง โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) อธิบายสถานการณ์
- 2) ตรวจสอบข้อมูลให้แน่ใจว่าข้อมูลถูกต้อง
- 3) จัดหมวดหมู่และแยกประเภท ตามกลุ่มข้อมูลตามหัวข้อที่เหมาะสม
- 4) เปรียบเทียบข้อแตกต่าง คล้ายคลึงของข้อมูลแต่ละประเภท โดยการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้ง กับกลุ่มผู้ร่วมวิจัย
- 5) สรุปประมวลเป็นหลักการหรือข้อเสนอเชิงทฤษฎี
กล่าวโดยสรุป ลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีลักษณะดังต่อไปนี้
 - 1) เป็นการพัฒนากิจกรรมโดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
 - 2) เป็นการวิจัยที่อาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน
 - 3) เป็นการทดลองปฏิบัติโดยอาศัยเทคนิคการสะท้อนของบุคลากรหรือกลุ่มในกระบวนการวางแผน ปฏิบัติ สังเกต สะท้อนการปฏิบัติ และปรับปรุงแผนที่พัฒนาให้ดีขึ้นในวงจรต่อไป การทดลองปฏิบัตินี้ทดลองปฏิบัติในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
 - 4) เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างลึกซึ้ง เพื่อความเข้าใจในสถานการณ์อย่างแท้จริงตามธรรมชาติของสถานการณ์นั้นๆ ไม่ใช่เพื่อแก้ปัญหาอย่างผิวเผิน
 - 5) เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ศึกษา เรียนรู้วิธีการที่จะพัฒนากิจกรรม
 - 6) เป็นกระบวนการทางการเมือง เพราะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมักจะมีการต่อต้าน การเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การต่อต้านนี้เกิดขึ้นทั้งผู้วิจัย และผู้ปฏิบัติงาน
 - 7) เป็นการบันทึกความก้าวหน้า การบันทึกการสะท้อนการปฏิบัติของกลุ่มอย่างเป็นระบบ เกี่ยวกับกิจกรรมที่ศึกษาและวิธีการที่ศึกษา
 - 8) เป็นการสร้างทฤษฎีโดยหาเหตุผลของการปฏิบัติ จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาแล้วนำมาประมวลเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎี แล้วสรุปเป็นหลักการภายหลัง
 - 9) เป็นการศึกษาที่เริ่มจากวงเล็ก (กลุ่มเล็ก หรือแม้แต่ผู้วิจัยเพียงผู้เดียว) แล้วจึงขยายเป็นวงใหญ่ (กลุ่มใหญ่ เช่น กลุ่มผู้ป่วย ชุมชน หมู่บ้าน/ชุมชน องค์กร)

จะเห็นได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนางานไปในทิศทางที่ต้องการ โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดสามารถอธิบายสถานการณ์ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เกิดการเรียนรู้วิธีการเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาสถานการณ์ต่างๆให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยในการศึกษาครั้งนี้ได้นำวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาส่งเสริมและจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้ป่วยได้พัฒนาศักยภาพการดูแลสุขภาพตนเองไปถึงขีดสูงสุดของตน

4.2 การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ประเวศ วะสี (2541 : 14) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่าเป็นชุมชนเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนจะต้องเรียนรู้ต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็น และสมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการทำกิจกรรม, มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการกระทำการร่วมกันการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญสมาชิกของชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในชุมชน สร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ชุมชน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสัมพันธ์กัน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ที่ดีคือ การได้ลงมือทำเอง ได้สัมผัสในสิ่งที่เป็นความสนใจใคร่รู้ สิ่งนี้เองที่จะทำให้คนเปิดหัวใจเปิดสมองในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ เราเรียกการเรียนรู้ว่า “เรียนรู้จากประสบการณ์” การวางแผนและออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ จึงเน้นให้ผู้เข้าร่วมได้เปิดสมองเปิดใจที่จะเรียนรู้และลงมือทำ ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้วิเคราะห์บทบทจนถึงผลที่เกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรให้ผู้เข้าร่วมได้มีบทบาทในการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นตอนวางแผน ขั้นตอนดำเนินการ ขั้นตอนติดตามสนับสนุนและประเมินผล (สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2544 : 34) การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ปัจจัยสำคัญ คือ กระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ร่วมกัน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนากิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ให้สามารถแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปาน กิมปี (2540 : 30 – 31) ได้เสนอว่าวิธีการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ ควรมีการดำเนินการ 2 ลักษณะ คือ

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ กระจายความรู้ ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการ แสวงหาทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหา ทดลอง และสรุปผลการเรียนรู้ซึ่งอาจทำได้ในระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง หรือชาวบ้านกับผู้นำ หรือผู้รู้ในชุมชน การดำเนินการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ ในระยะแรกจำเป็นจะต้องเรียนรู้ ประสานงาน เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ก่อน จนกว่าคนในชุมชนจะสามารถดำเนินการได้เอง

2. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาสมาชิก พัฒนาความสัมพันธ์ของสมาชิก โดยให้มีความต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องมีการระดมแหล่งทรัพยากร ความรู้ วิทยาการต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และยืดหยุ่นตามความต้องการของแต่ละคน

สภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน ทำให้ชุมชนจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นจะต้องเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้ โดยใช้ความรู้เดิมที่มีอยู่ในชุมชน ประยุกต์ใช้กับความรู้ใหม่ที่ได้รับเป็นกระบวนการการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุด ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วยให้เครือข่ายการเรียนรู้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการขยายกิจกรรมอย่างยั่งยืน เนื่องจากมีฐานความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และมีการปรับใช้กับความรู้ใหม่ตามยุคสมัย การที่ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เป็นการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเรียนรู้ตลอดเวลาและเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ในงานพัฒนาจะเลือกรูปแบบและเทคนิคของการส่งเสริมการเรียนรู้มีความจำเป็นต้องคำนึงถึงมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการ ความสัมพันธ์กับชีวิต วัฒนธรรม คุณค่าของความรู้เดิม และการสร้างความรู้ใหม่ ตลอดจนความเหมาะสมของสื่อต่าง ๆ ด้วยวิธีการและเทคนิคในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546 : 14-15) ได้แก่

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการลงมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจัดว่าเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้จริง ไม่แยกการเรียนรู้จากการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน สามารถสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาและการวิเคราะห์ชุมชน การกำหนดปัญหา การแสวงหาทางเลือก การวางแผนการปฏิบัติการควบคุมติดตามและการประเมินผล
2. การเรียนรู้จากประสบการณ์ เรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของตนเอง และเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการศึกษาดูงานอย่างมีจุดหมาย มีการวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการสรุปบทเรียน
3. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านหรือสถาบันในชุมชนและนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพ และเงื่อนไขของท้องถิ่น
4. การเรียนรู้จากสถานการณ์จำลอง หรือตัวอย่าง ได้แก่ กรณีศึกษา การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร เกมส์ กิจกรรม
5. การเรียนรู้จากการถ่ายทอด เป็นการเรียนรู้จากการถ่ายทอดเนื้อหาโดยตรง เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร การบอกเล่า การบรรยาย การอภิปราย นิทรรศการ และสื่อต่าง ๆ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่เกิดจากการพัฒนาตนเองของชุมชนหลายชุมชนที่ลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเริ่มจากการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น วิเคราะห์หาสาเหตุตระหนักถึงความคิดความสามารถของตนหรือกลุ่ม ในการแก้ไขปัญหาและลงมือปฏิบัติทำให้เกิดการส่งสมประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นองค์ความรู้ที่ไม่หยุดนิ่งตายตัวมีการทดลองปฏิบัติแก้ไข ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของชุมชน

4.2.1 กระบวนการเทคนิค AIC

ความหมายของ AIC

พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ (2544) ให้ความหมายของกระบวนการ AIC ว่าเป็นกระบวนการที่มีวิวัฒนาการมาจากกระบวนการกลุ่มแบบโนมินอล (Nominal Group Technique) และแบบเดลไฟ (Delphi) โดยกระบวนการ AIC ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองกระบวนการทัศน์ใหม่ในการทำงานทางด้านการพัฒนา (New Development Paradigm) โดยมองว่าการพัฒนาสังคมเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและซับซ้อน ไม่ตรงไปตรงมาเหมือนการพัฒนาทางด้านวัตถุ กระบวนการ AIC จะดึงบุคคลที่หลากหลายและจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาในภาพรวม โดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และเน้นการคิดในเชิงบวกเป็นสำคัญ

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2542) ให้ความหมายของกระบวนการ AIC ว่าเป็นการประชุมที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดทำแผน โดยเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้มีเวทีพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ความต้องการ ข้อจำกัด และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีการระดมพลังสมองในการศึกษา วิเคราะห์หาทางเลือก เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา มีการตัดสินใจร่วมกัน เกิดพลังของการสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน

อรพินท์ สฟโชคชัย (2537) ให้ความหมายของกระบวนการ AIC ว่าเป็นการประชุมที่มีวิธีการและขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นกระบวนการประชุมที่ระดมพลังสมอง เพื่อแก้ไขปัญหาและหาแนวทางพัฒนาในเชิงสร้างสรรค์ เมื่อดำเนินการถูกต้องตามขั้นตอน ผลงานที่ได้จากการประชุมนี้จะมาจากความคิดของผู้ที่เข้าร่วมประชุมทุกคน

สรุป “ กระบวนการ AIC “ หมายถึงกระบวนการที่ผู้เข้าร่วมประชุมมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและหาทางเลือกร่วมกันโดยถือว่าความคิดของทุกคนมีความหมาย เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมรู้สึกเป็นเจ้าของในโครงการทุกขั้นตอน ซึ่งทำให้ผู้ที่เข้ามาพัฒนาชุมชนสามารถดำเนินการพัฒนาได้ตามความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

กระบวนการ AIC เป็นกระบวนการที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้านให้ร่วมพัฒนาชุมชนและยังมีศักยภาพที่จะขยายผลได้ กระบวนการเทคนิค AIC เป็นเทคนิคที่ง่าย และสามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสำหรับการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านและการกำหนดแผนปฏิบัติ โดยนำมาประยุกต์สำหรับการประชุมระดมความคิดเห็นในการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นการระดมความคิดที่ให้ความสำคัญต่อความคิดและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาค อย่างเป็นประชาธิปไตย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่ระดมความคิดทุกคน

ความสำคัญของกระบวนการ AIC

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2542) กล่าวว่าการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการเปิดโอกาสให้บุคคลและผู้แทนของกลุ่มองค์กรต่างๆที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ AIC จะช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ เกิดความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชนจึงเกิดความต่อเนื่องและก่อให้เกิดความสำเร็จสูง จากประสบการณ์ในการพัฒนามีข้อสรุปที่ได้จากการนำเอากระบวนการนี้มาใช้ซึ่งพบว่า

1. กระบวนการ AIC ช่วยให้ประชาชนและกลุ่มองค์กรต่างๆทั้งในและนอกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วม มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น
2. การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แทนกลุ่มต่างๆ ประชาชน โดยเฉพาะผู้รู้ กลุ่มคนจน ผู้ด้อยโอกาส ผู้หญิง และเยาวชน เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด กำหนดแนวทางการพัฒนาและการจัดสรรทรัพยากร การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์
3. ประชาชน กลุ่มองค์กรต่างๆ มีความรู้สึกเป็นทั้งเจ้าของกิจกรรม โครงการผลของการพัฒนาและความเป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดความมีพลัง รู้ถึงศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง
4. องค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน เรียนรู้ที่จะร่วมมือกันในการพัฒนาอย่างประสานสอดคล้อง

หลักการ AIC

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม เป็น 1 ใน 6 คนแรกที่ได้ศึกษาเรื่องหลักการ AIC โดยตรงจาก William E. Smith และ Turid Sata จาก ODI (สถาบัน Organization for Development International Institute) ได้อธิบายหลักการ AIC ไว้ดังนี้ (ลือชา วรรัตน์, 2545) ในกระบวนการความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ของคน กลุ่มคนและองค์กรในสังคมนั้น มีสนามพลังซ้อนกันอยู่ 3 ระดับ ได้แก่

1. สนามพลัง “ควบคุม” (Control Power Field) ซึ่งเป็นสนามพลังที่ตัวเรา (the self) สามารถควบคุมจัดการได้ เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ “ตัวเอง”
2. สนามพลัง “กระทบ” (Influence Power Field) เป็นการส่งพลัง “กระทบ” ไปสู่ “ผู้อื่น” (other) โดยที่ “ผู้อื่น” จะไม่อยู่ภายใต้การ “ควบคุม” ของจัดการได้ เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ “ตัวเอง”
3. สนามพลัง “เข้าใจ” (Appreciation Power Field) เป็นการที่ “ตัวเรา” (the self) สร้างความ “เข้าใจ” (Appreciation) เกี่ยวกับ “องค์กรรวม” (The whole) ซึ่งยิ่งใหญ่กว่าตัวเรามาก และตัวเราไม่สามารถ “ควบคุม” (Control) หรือแม้แต่ “กระทบ” (Influence) ได้

ในสนามพลังทั้ง 3 ระดับ ที่ซ้อนและรวมกัน เป็นสนามพลัง AIC (AIC Power Field) มีศักยภาพที่เราสามารถนำมาใช้ให้เต็มที่มากขึ้นโดย

1. คำนึงถึงลักษณะเด่นของสนามแต่ละระดับ เพื่อจะสามารถหาวิธีการนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม
2. ผสมผสานพลัง 3 ระดับเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพภายใต้บริบท (Context) โครงสร้าง (Structure) และสถานการณ์ต่างๆ
3. นำพลัง 3 ระดับมาประยุกต์ใช้ในรูปกระบวนการ (Process) ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในการพยายามวางแผน (Planing) หรือ พัฒนา (Development) หรือสร้างทีมงาน (Team Building) หรือสร้างความร่วมมือ (Collaboration) หรือแก้ปัญหา (Problem Solving) หรือแก้ความขัดแย้ง (Conflict Resolution)

ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวถึง AIC ไว้ตอนหนึ่ง ว่า “บุคคล/กลุ่มคน มีความคิดความเข้าใจกันคนละทาง มุ่งหมาย และปฏิบัติกันไปคนละอย่าง แต่ผลที่เกิดขึ้นกระทบและมีอิทธิพลต่อกัน (Influence) หากไม่มีการควบคุม (Control) จะไม่เกิดความพอใจ และไม่เห็นคุณค่า (Appreciation)” (อ้างในลือชา วรรัตน์, 2545)

ขั้นตอนกระบวนการ AIC

นับได้ว่ากระบวนการ AIC เป็นการประชุมที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดทำแผน โดยเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้มีเวทีพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ความต้องการ ข้อจำกัด และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีการระดมพลังสมองในการศึกษา วิเคราะห์ พัฒนาการสังคม เพราะกระบวนการ AIC มีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน ดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2539 อ้างถึงใน พิรสิทธิ์ คำวนศิลป์, 2544)

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น รับฟัง และหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตยโดยใช้การวาดรูปเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น แบ่งเป็น 2 ส่วน

A 1 : การวิเคราะห์สภาพการณ์ของหมู่บ้าน ชุมชน หรือตำบล ในปัจจุบัน

A 2 : การกำหนดอนาคต หรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาว่าต้องการอย่างไร

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) ขั้นตอนนี้ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่าวิธีการสำคัญที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วม หรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

I 1 : การคิดกิจกรรม/โครงการ ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์

I 2 : การจัดลำดับความสำคัญของโครงการโดย

ก. กิจกรรม/โครงการที่หมู่บ้าน หรือชุมชน ทำเองได้

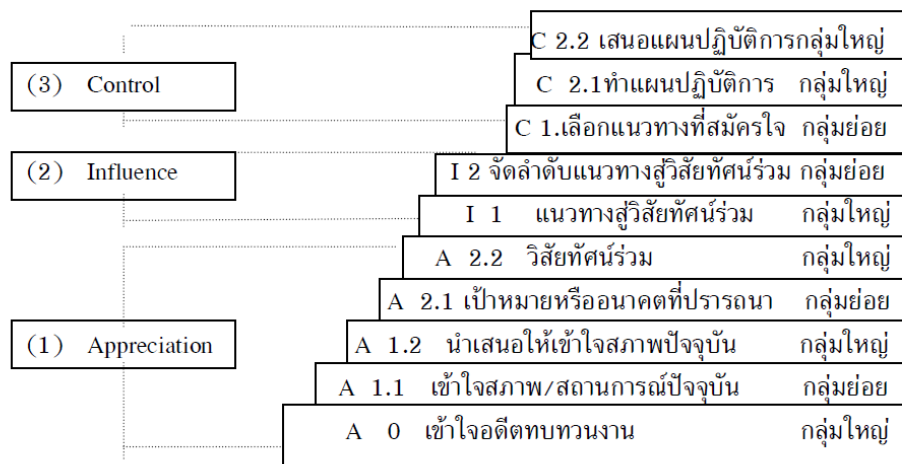
ข. กิจกรรม/โครงการที่บางส่วนต้องการความร่วมมือ หรือการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

ค. กิจกรรม/โครงการที่หมู่บ้าน หรือชุมชน ไม่สามารถดำเนินการได้เองต้องขอความร่วมมือจากภาครัฐหรือเอกชน

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) คือการกำหนดแผนปฏิบัติการ และจัดกลุ่มผู้ดำเนินการซึ่งจะรับผิดชอบโครงการ ซึ่งขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

C 1 : การแบ่งความรับผิดชอบ

C 2 : การตกลงในรายละเอียดของการดำเนินงาน

แผนภูมิที่ 2.3 ลำดับขั้นการจัดประชุมตามกระบวนการ AIC

ที่มา : www.su.ac.th/Interesting 2002

ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนดังนี้ (ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2543)

Appreciatio (วันที่ 1 ของการประชุม)

A-0 ความเป็นมาจากอดีต เพื่อให้เข้าใจสภาพปัจจุบัน การทบทวนสถานการณ์ที่ผ่านมา จะช่วยให้สมาชิก มองเห็นภาพ ปัจจุบัน และอนาคตชัดเจนขึ้น วิทยากร ผู้รู้ร่วมให้ประสบการณ์ เพิ่มเติม ซึ่งกิจกรรมนี้ถือเป็นกิจกรรมอุ่นเครื่อง ก่อนเข้า สู่กระบวนการ A-1

A-1.1 สภาพ สถานการณ์ ปัจจุบัน (60 นาที)

1. สมาชิกทุกคนในกลุ่มย่อย วาดภาพลงบนแผ่นกระดาษ จากมุมมองของตนเอง กลุ่มย่อยอาจใช้กล่อมเฉพาะ เช่น กลุ่มผู้หญิงล้วน กลุ่มผู้ชายล้วน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มข้าราชการ ให้เวลาวาดภาพประมาณ 10-15 นาที

2. สมาชิกแต่ละคนเล่าภาพของตน สมาชิกคนอื่นตั้งใจฟัง และสอบถามได้ แต่ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อเปิดโอกาส ให้รับฟังรับรู้ จดจำ ข้อมูล ประสบการณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น อย่างเต็มที่

3. ทุกคน นำภาพของตัวเองมารวมบนกระดาษแผ่นใหญ่ และช่วยกันเติมให้เป็นภาพรวมเพียงภาพเดียวของกลุ่ม เป็นการสร้างการมีส่วนร่วม และยอมรับความคิดซึ่งกันและกัน วิทยากรพยายามกระตุ้นให้ทุกคนร่วมกันวาดภาพ

A-1.2 นำเสนอความเข้าใจสภาพปัจจุบัน (30 นาที)

ผู้แทนกลุ่มนำเสนอ อภิปรายความหมายภาพรวมของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มอื่นจะซักถามหรือให้ข้อมูลเพิ่มเติม วิทยากรควรช่วยตั้งคำถาม เพื่อให้การอธิบายชัดเจนขึ้น

A-2.1 เป้าหมาย อนาคตที่ปรารถนา (60 นาที)

1. สมาชิกทุกคนในกลุ่มย่อยวาดภาพจินตนาการถึงภาพชุมชน สภาพที่ตนเองอยากเห็นในอนาคต ให้เวลาวาดภาพ 10-15 นาที (เขียนแผนที่ความคิด - Mind Map®)
2. แต่ละคนเล่าถึงภาพของตน แล้วจึงนำภาพของทุกคนมารวมกันเป็นภาพเดียว โดยช่วยกันต่อเติมให้เป็นภาพเดียวของกลุ่มที่สมบูรณ์
3. นำเสนอภาพรวมของแต่ละกลุ่ม โดยให้มีผู้แทนกลุ่มคนใหม่นำเสนอ

A-2.2 วิสัยทัศน์ร่วม (75 นาที)

1. วิทยากรนำภาพของทุกกลุ่มมาให้กลุ่มพิจารณาเลือกภาพใดภาพหนึ่งเพื่อต่อเติมให้เป็นภาพตัวแทนของอนาคต ที่ต้องการของกลุ่มทุกๆ กลุ่ม
2. คัดเลือกอาสาสมัครช่วยกันเพิ่มเติมภาพ สมาชิกชวนกันบอกความต้องการเพิ่มเติม การรวมภาพของทุกกลุ่มให้เป็นภาพเดียวกัน เป็นขั้นตอนสำคัญที่จำเป็น เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้สร้างทิศทางไปสู่อนาคต ร่วมกันเป็นภาพเดียวกัน รู้สึกเป็นเจ้าของความคิดร่วมกัน วิทยากรกระตุ้นให้แต่ละคนในใจไว้ว่า ถ้าจะเป็นจริงตามภาพจะอย่างไรบ้าง

Influence (วันที่ 2 ของการประชุม)

I-1 แนวทางการพัฒนาสู่วิสัยทัศน์ร่วม (90 นาที)

1. วิทยากรทบทวนวิสัยทัศน์ร่วม(Vision) และให้โอกาสสมาชิกปรับปรุงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ (เสนอด้วย Mind Map® แดกแขนงเพิ่มเติมได้)
2. สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อยเขียนแนวทาง กิจกรรม ลักษณะโครงการบนแผ่นกระดาษ เพื่อให้เสนอให้กลุ่มย่อยพิจารณา ให้เวลาคิดส่วนตัว 10-15 นาที
3. แต่ละคนนำเสนอแนวทาง โดยชี้แจงเหตุผล ความจำเป็น ประโยชน์ (แต่ละคนเสนอ Mental Model ด้วย Mind Map®)
4. รวบรวมข้อเสนอแต่ละคนจัดเป็นหมวดหมู่ โดยต้องเป็นแนวทางที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นข้อเสนอของกลุ่ม
5. ผู้แทนกลุ่มนำเสนอสมาชิกถามซักถามให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

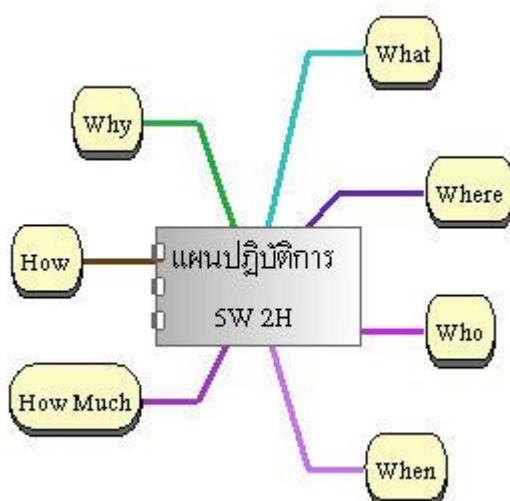
I-2 วิเคราะห์ จำแนก และจัดลำดับพัฒนาสู่วิสัยทัศน์ร่วม (75 นาที)

1. พิจารณาแนวทาง กิจกรรมแต่ละข้อ โดยจัดลำดับความสำคัญ ความต้องการ การเกื้อหนุนจากคน องค์กรใด ที่เห็นว่าสำคัญ และควรคำนึงถึงความสำเร็จในการปฏิบัติ
2. ผู้แทนกลุ่มคัดเลือก จัดกิจกรรมไว้เป็นประเภท โดยรวมกิจกรรมที่เหมือนกันไว้ด้วยกัน และจัดประเภทกิจกรรม ที่สมาชิกทำได้เอง กิจกรรมที่ร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรในท้องถิ่น กิจกรรมที่ขอความร่วมมือจากองค์กรนอกท้องถิ่น
3. เมื่อแยกประเภทแล้ว แต่ละคนพิจารณาว่าหากมีทรัพยากร จำกัด จะเลือกโครงการใดที่คิดว่าสำคัญที่สุด 3-5 กิจกรรม โดยเขียนลำดับบนกระดาษแล้ว รวมคะแนนกิจกรรมที่ได้คะแนนมากที่สุดให้เป็นลำดับหนึ่ง

Control

C-1 เลือกแนวทาง/กิจกรรมที่จะทำ (30 นาที)

1. กิจกรรมที่สามารถทำได้เอง สมาชิกตัดสินใจเลือกที่จะทำโดยลงชื่อในกระดาษของแต่ละกิจกรรม แบ่งกลุ่มย่อย ตามกิจกรรมที่สมาชิกลงชื่อไว้
2. กิจกรรมที่ต้องทำร่วมกับองค์กรอื่นๆ สมาชิกร่วมกันเสนอมอบหมายให้บุคคล หรือกลุ่มดำเนินการประสาน ติดตาม หรือยื่นข้อเสนอ

แผนภูมิที่ 2.4 แผนปฏิบัติการ 5W 2H

ที่มา <http://www.prachasan.com/mindmapknowledge/treedialogram.htm>

C-2.1 ทำแผนปฏิบัติการ (120 นาที)

1. จัดทำแผนปฏิบัติการที่ทำได้เอง โดยนำแนวทาง กิจกรรมต่างๆ ที่จำแนกกลุ่มไว้แล้วมาทำแผนปฏิบัติการ โดยตอบ คำถาม ดังนี้
 - 1.1 ทำอะไร (ชื่อโครงการ)
 - 1.2 ทำแล้วได้อะไร (ผลที่คาดว่าจะได้รับ เกิดขึ้น)
 - 1.3 ทำอย่างไร (กิจกรรม วิธีดำเนินการ)
 - 1.4 ต้องใช้ทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณเท่าใด
 - 1.5 ทำที่ไหน (สถานที่ที่จะดำเนินโครงการ)
 - 1.6 ทำเมื่อไร (วันเวลาที่ดำเนินโครงการ)
 - 1.7 ใครบ้างจะช่วยทำ
 - 1.8 ใครรับผิดชอบ (ผู้ดูแล ประสานงาน)
2. กิจกรรมที่ต้องขอความร่วมมือสนับสนุนจากองค์กรอื่น นำมาทำแผน โดยตอบคำถามดังนี้
 - 2.1 ทำอะไร (ชื่อโครงการ)

- 2.2 ทำแล้วได้อะไร (ผลที่คาดว่าจะได้รับ / เกิดขึ้น)
- 2.3 ประสานงานกับหน่วยงานอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร
- 2.4 ใครเป็นผู้ประสานงาน ติดตามความก้าวหน้า

ตัวอย่าง หัวข้อเขียนแผนปฏิบัติ

1. ชื่อโครงการ (ทำอะไร)
2. หลักการและเหตุผล (ทำไมต้องทำ)
3. วัตถุประสงค์ (ทำเพื่อให้ได้อะไร)
4. เป้าหมาย (ผลที่หวัง)
5. วิธีดำเนินการ (ทำอย่างไร)
6. กำหนดเวลา (ทำเมื่อไร ถึงเมื่อไร)
7. ค่าใช้จ่ายและแหล่งเงิน (ใช้เงินเท่าไร จากไหนบ้าง)
8. ประเมินการยอมรับ ถ้ามี (คาดว่าจะมีรายได้เท่าไร)
9. ผู้รับผิดชอบ (ใครเป็นคนสำคัญที่รับผิดชอบดูแลเรื่องนี้)
10. ผู้ให้ความร่วมมือ (ใครบ้างต้องมาร่วมมือจึงจะสำเร็จ)

C-2.2 เสนอแผนปฏิบัติการ (30 นาที)

1. นำเสนอรายละเอียดของกิจกรรม
2. อภิปรายเพิ่มเติมและตกลงดำเนินงาน มอบหมายงาน กำหนดวันเวลา สถานที่

ขั้นสุดท้าย คือ การเตรียมการเพื่อเสนอแผนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อประสานขอรับการสนับสนุน หรือส่งเสริมและเข้าร่วมพัฒนา

การประยุกต์ใช้ Mind Map® ในกระบวนการ AIC สามารถปรับประยุกต์ใช้ได้กับทุกขั้นตอน ทั้งในส่วนของผู้ที่เป็นวิทยากรกระบวนการและ สำหรับการระดมความคิดเห็น และการนำเสนอภาพฝัน หรือจินตนาการของแต่ละคนที่เข้าร่วมเวที Mind Map® จะช่วยลดความขัดแย้งในระหว่างการประชุม เนื่องจาก Mind Map® ทุกคนจะสนใจ การเขียนแผนที่ความคิดร่วมกัน รวมทั้งจะช่วยกันระดมข้อมูลให้ได้มากที่สุด

ปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการประชุม AIC ประสบความสำเร็จได้

1. กระบวนการ AIC “ เน้นความเป็นกระบวนการ ” จะดำเนินการข้ามขั้นตอนหรือสลับขั้นตอนไม่ได้ เน้นการระดมความคิดและสร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจในการกำหนดอนาคตร่วมกัน และเน้นการสร้างพลังความคิด วิเคราะห์ และเสนอทางเลือกในการพัฒนาและพลังความรัก ความเอื้ออาทร การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร อันเป็นพลังเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา

2. การศึกษาและการเตรียมชุมชน

- 1) การศึกษาชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพการณ์ของหมู่บ้าน/ชุมชน หรือตำบล ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ การทราบความสามารถ ศักยภาพของกลุ่มสภาพการพึ่งตนเอง เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอและเป็นข้อเท็จจริงในการกำหนดอนาคตทางเลือก รวมทั้งกลวิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา และการประสานความร่วมมือ

2) การเตรียมชุมชนเพื่อทำให้กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนและประชาชนเข้าใจ แล้วส่งผู้แทนที่มีอำนาจในการตัดสินใจของกลุ่ม เข้าร่วมประชุม รวมทั้งมีการพิจารณาเพื่อกระจาย โอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรี เด็ก คนจน ผู้ประสบปัญหาต่างๆ เป็นต้น

3) วิทยาการกระบวนการที่เข้าใจขั้นตอนของกระบวนการ AIC มีประสบการณ์ ความรู้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในการประชุม มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์เฉพาะหน้า สามารถไกล่เกลี่ย หรือมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้งที่เหมาะสม ในกรณีที่เกิดขึ้น โดยสามารถทำหน้าที่

3.1 เตรียมชุมชน เตรียมการประชุม ดำเนินการประชุม และสรุป

3.2 สร้างบรรยากาศในการประชุม เพื่อคลายความตึงเครียดของผู้ร่วมประชุม

3.3 ควบคุมขั้นตอนและเวลาในการดำเนินการประชุม ให้เป็นไปตาม

กระบวนการ

3.4 สรุปความเห็นที่แท้จริงของผู้ประชุม โดยไม่สอดแทรกความคิดเห็นหรือทัศนคติของตนเองลงไป

3.5 ในกรณีที่มีข้อถกเถียงระหว่างผู้ร่วมประชุม ซึ่งเกิดความต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ผู้นำการประชุมต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและหาข้อยุติให้ได้

3.6 วิเคราะห์และสังเกตบรรยากาศในการประชุม สำหรับจำนวนผู้จัดการประชุมอาจมีเพียงคนเดียวก็ได้ เป็นผู้นำการประชุม ซึ่งอาจมีข้อดี คือ กระบวนการประชุมจะเป็นเอกภาพมากกว่า แต่หากไม่มั่นใจในการดูแลบรรยากาศการประชุม น่าจะจัดคณะมาช่วยกัน โดยแบ่งหน้าที่เป็น

- ผู้จัดการประชุม ดูแลอำนวยความสะดวกทั่วไป ได้แก่ การลงทะเบียนอาหาร และเครื่องดื่ม

- ผู้นำการประชุม

- ผู้จัดการกิจกรรมเกมส์ สร้างบรรยากาศเพื่อการละลายพฤติกรรมคลายเครียด และการนำเข้าสู่ขั้นตอนแต่ละขั้นตอน

- ผู้เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ทั้งนี้คณะจะต้องทำความเข้าใจในขั้นตอนและวิธีการให้ตรงกัน สอดรับกัน

จุดแข็งและจุดอ่อนของ AIC

1) จุดแข็งของ AIC คือ

1.1 เกิดความร่วมมือกันทางด้านสติปัญญาและทรัพยากรทำให้มีพลัง

1.2 ทุกคนได้ความเป็นผู้นำและรู้ว่าเมื่อใดควรแสดงออก

1.3 สามารถประสานความแตกต่าง ความถ้อยตนของแต่ละคน มาเป็นพลังในการจัดการ ดำเนินงานและประเมินผลอย่างสร้างสรรค์ได้

1.4 เป็นเครื่องมือของการจัดการ เพื่อวางแผนกลวิธี หาวิธีแก้ปัญหาลดความขัดแย้งของคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องเดียวกัน

1.5 สร้างทีม พัฒนางาน พัฒนากลุ่มชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วม

1.6 พัฒนาการจัดการด้วยวิธีการใหม่ที่ได้ผลในการพัฒนาคนไปพร้อมกัน

2) จุดอ่อนของ AIC

2.1 กระบวนการนี้ต้องทำอย่างต่อเนื่องในหน่วยงานจึงจะสัมฤทธิ์ผลและทุกคนมีความรู้สึกพอใจกับงาน

2.2 กระบวนการ AIC ไม่มีการตัดสินใจว่าจะให้ใครทำอะไร ผู้ประชุมเป็นผู้เลือกและตัดสินใจเองว่าตนมีศักยภาพจะทำอะไรได้ อิทธิพลที่ได้รับจากการถกอภิปรายกับผู้อื่นในขั้นตอนต่างๆมีผลกระทบต่อสถานะของตนเอง จึงต้องซึ้งใจเอง ยอมรับสภาพความพร้อมและยอมรับผู้อื่น ซึ่งอาจทำได้ไม่ถนัดนัก

2.3 กระบวนการ AIC เป็นการทำแผนร่วมกับผู้อื่นหลายระดับงานและต่างประสบการณ์ จะต้องเชื่อผู้อื่นบ้าง จึงยากที่ผู้เคยชินการทำแผนกับคนพวกเดียวกันจะยอมเปลี่ยนแปลงรูปแบบและแนวคิดเดิมๆของตน

บทบาทของวิทยากรกระบวนการ (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2542)

หน้าที่ของวิทยากรกระบวนการมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. ทำความเข้าใจเป้าหมายและจุดประสงค์ของการประชุม
2. เตรียมประเด็นหลักตามเป้าหมายและจุดประสงค์ เพื่อมอบหมายให้กลุ่มระดมสมอง กำหนดกิจกรรมและกระบวนการที่สอดคล้อง ต่อเนื่องตามลำดับ
3. ประสานงานกับผู้จัดการประชุม เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมใช้ในการประกอบการประชุม โดยส่งให้ผู้เข้าร่วมประชุมล่วงหน้า หรือจัดนิทรรศการในวันประชุม
4. ประสานงานกับผู้จัดการประชุมเพื่อกำหนดประเภทของผู้เข้าร่วมประชุมและเชิญผู้เข้าร่วมประชุม โดยผู้เข้าร่วมประชุมต้องสามารถอยู่ร่วมกระบวนการได้ตลอด วิทยากรควรทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน บุคคล เพื่อปรับกระบวนการ
5. ประสานงานกับผู้จัดการประชุม เรื่องลักษณะที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วม มีความคิดสร้างสรรค์ มีบรรยากาศสงบเป็นส่วนตัว ห้องประชุมไม่คับแคบ มีพื้นที่มากพอให้เคลื่อนไหวได้ มีผนังหรือกระดานสำหรับติดแผ่นพลิก
6. ประสานงานกับผู้จัดการเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเขียนที่จำเป็น
7. เตรียมงานและนัดหมายทีมวิทยากร และทีมผู้จัดการประชุมเพื่อทบทวนบทบาทหน้าที่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ ซึ่งจะทำให้การประชุมมีประสิทธิภาพและราบรื่น
8. ปฐมนิเทศรูปแบบการประชุม กติกาการประชุม จุดประสงค์ และเป้าหมาย
9. กระตุ้นให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน สะท้อนภาพทบทวนและเชื่อมโยง สรุปประเด็นให้ตรงกับความหมายที่แท้จริงของสมาชิกในกลุ่ม ตัดการอภิปรายที่ยืดเยื้อนอกประเด็น หรือป้องกันแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยความนุ่มนวล
10. สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง มีความสนุกสนานในการแสดงความคิดเห็น กระตุ้นให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกที่เข้าประชุม

11. สร้างความชัดเจนในข้อความของสมาชิกบางคน ที่เขียนหรือพูดแล้วไม่สื่อความหมายตามประเด็น ต้องซักถามหรือให้อธิบายเพิ่มเติม

12. แม้จะมีการวางแผนและเตรียมการอย่างรอบคอบเป็นระบบ ก็สามารถที่จะยืดหยุ่นได้ ปรับเปลี่ยนกำหนดเวลาและกระบวนการได้ตามความจำเป็น ซึ่งจะทำให้กระบวนการราบรื่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

13. วิทยากรไม่มีหน้าที่บอกหรือสอนว่า ชุมชนมีปัญหาอะไร จะแก้ไขอย่างไรและอนาคตควรเป็นอย่างไร

14. วิทยากรควรคำนึงเสมอว่า กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการลงมือกระทำเพื่ออนาคตที่ดีกว่า การมีกิจกรรมที่สืบเนื่องจากการประชุมจะสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง

15. วิทยากรควรเป็นผู้ที่สามารถประสานให้สมาชิกในกลุ่ม เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทักษะที่จำเป็น เพื่อช่วยให้กลุ่มสามารถวิเคราะห์ ตัดสินใจและปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

คุณสมบัติของวิทยากรกระบวนการมีส่วนร่วมที่ดี

1. มีทักษะการสื่อสารที่ดี รู้จักวิธีการทำให้ทุกคนมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันด้วยสัมพันธภาพที่ดี สร้างความเชื่อถือไว้วางใจ

2. รู้จักคำถามที่เหมาะสมและกระตุ้นให้คิด รู้จักใช้คำพูดที่กระชับ ตรงประเด็น ชัดเจน ฟังเพื่อจับประเด็น เชื่อมโยงความคิดและสรุปได้

3. มีความยืดหยุ่นทางความคิด คิดในแง่ดี รับฟังความคิดเห็นของคนอื่นมีจินตนาการ มีความคิดที่สร้างสรรค์ ไม่ครอบงำความคิดผู้อื่น

4. มีบุคลิกภาพที่เป็นมิตร อยากรู้อยากเห็น อยากรู้เข้าใจ มีอารมณ์ขัน ไวต่อความรู้สึกของสมาชิกที่เปลี่ยนไป รู้จักคลี่คลายสถานการณ์และผ่อนคลายบรรยากาศ

5. วางตัวเป็นกลาง ไม่ตัดสินความคิดเห็นใดว่าถูกหรือผิด ไม่ตัดสินคุณค่า ค่านิยมเชิงจริยธรรม

6. เชื่อในศักยภาพของทุกคน เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

สรุป เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากกระบวนการ AIC เปิดโอกาสให้บุคคล และผู้แทนของกลุ่มองค์กรต่างๆที่อยู่ในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินการพัฒนาและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ AIC จะช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ ร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ เกิดความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชนจึงเกิดความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความสำเร็จสูง

สภาพของชุมชนที่มีความแตกต่างกันตามคุณลักษณะด้านโครงสร้างอายุของประชากร ปัจจัยภายนอกด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และสิ่งแวดล้อม แนวคิด การเรียนรู้ชุมชนจึงไม่ยึดติดรูปแบบแผนกเช่นการศึกษาในระบบ การศึกษาควรเป็นไปตามธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นมนุษยชน คนเราควรได้รับโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่ละบุคคลมีศักยภาพที่

แตกต่างกัน ถ้ามีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับโอกาส ความต้องการเป็นการดำเนินการอย่างร่วมมือตามเทคนิค AIC จะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพบุคคล และชุมชนด้วยพลังชุมชนเอง

5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์

5.1 ปรัชญาและทฤษฎีการพัฒนามนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐที่สุดที่มีวิวัฒนาการการพัฒนาที่แตกต่างจากสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด มีความสามารถปรับเปลี่ยนทั้งกายภาพ และสภาพแวดล้อม สามารถเอาชนะธรรมชาติ อยู่เหนืออิทธิพลหรือการควบคุมจากภายนอก ส่งผลให้สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ด้วยความชาญฉลาดของสมอง และการรวมตัว การแลกเปลี่ยน ถ่ายโยง สืบทอด และปรับเปลี่ยนองค์ความรู้อย่างยั่งยืนสิ่งที่สำคัญที่อยู่ภายในของแต่ละบุคคลคือศักยภาพ

เมอร์เรียม และคาฟฟาเรลลา(Merriam and Caffarella 1991; Marquardt and Waddill,2004) ได้แบ่งทฤษฎีการเรียนรู้ออกเป็น 5 แนวคิด โดยได้อธิบายมโนทัศน์ของแต่ละแนวคิดดังนี้

1) ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behaviorist)

นักพฤติกรรมนิยมมุ่งความสนใจการเรียนรู้ที่ผ่านการควบคุมจากสิ่งแวดล้อมภายนอก โดยเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผ่านกระบวนการการวางเงื่อนไขการกระทำ (operant conditioning) นักพฤติกรรมนิยมเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นโดยมีสมมติฐาน 3 ประการ คือ การเปลี่ยนพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าเกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดขึ้นโดยองค์ประกอบต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อม การกระทำซ้ำและการเสริมแรงของพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เป็นส่วนช่วยในกระบวนการเรียนรู้

2) ทฤษฎีปัญญานิยม (Cognitivist)

นักปัญญานิยมมุ่งความสนใจในวิธีการที่มนุษย์เรียนรู้และเข้าใจโดยใช้กระบวนการภายในในการได้มาซึ่งความรู้ การเข้าใจและการเก็บจำความรู้ นักปัญญานิยมเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถในการหยั่งรู้ การรับรู้และการสร้างความหมาย การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีการจัดโครงสร้างของประสบการณ์ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจของปัจจัยนำเข้าจากสิ่งแวดล้อม

3) ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanist)

นักมนุษยนิยมเน้นว่าการพัฒนาแบบองค์รวมของบุคคลและตัวตนมุ่งที่ด้านจิตใจเป็นหลัก จากแนวคิดที่กำหนดขึ้นนี้มีมุมมองว่าบุคคลแต่ละคนมุ่งค้นหาตัวตนที่แท้จริง (Self-actualization) ผ่านการเรียนรู้และสามารถที่จะตัดสินใจในการเรียนรู้ของตนเองการเรียนรู้แบบนำตนเองจึงได้รับการยอมรับ

4) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning)

มุ่งเน้นที่บริบททางสังคมที่บุคคลได้เรียนรู้ เช่น วิธีการที่บุคคลเรียนรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์และการสังเกตบุคคลอื่น บุคคลสามารถเรียนรู้จากข้อจำกัดของบุคคลอื่น การมีต้นแบบและการได้รับคำปรึกษาจึงมีความสำคัญ การเรียนรู้ทางสังคมเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมขององค์กรได้ถูกส่งผ่านไปยังผู้ที่เข้าใหม่โดยได้รับการสอนให้รู้ถึงวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่ใช้ในองค์กร

5) ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivist)

เน้นที่ความสำคัญที่ความรู้ทั้งหมดในบริบทที่กำหนดและที่บุคคลสร้างความหมายของตนเองจากประสบการณ์ของตนผ่านการสร้างความจริงภายใน แนวคิดนี้เน้นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงตนเองและสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติในการสะท้อนความคิดคือกุญแจสำคัญของแนวคิดที่เกิดขึ้นนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ที่สะท้อนแนวคิดของแต่ละทฤษฎี โดยการแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ทั้งในแง่ของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กระบวนการทางปัญญา การพัฒนาจิตใจ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการสร้างความรู้โดยการสร้างความหมายผ่านประสบการณ์

ความหมายของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์

ศักยภาพ หมายถึงคุณลักษณะพื้นฐาน ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ ที่มีติดตัวมากับมนุษย์ทุกคน แต่ถูกปิดบังซ่อนเร้น แอบแฝงอยู่ ซึ่งความเป็นจริงมนุษย์สามารถดึงออกมาใช้ด้วยการเสริมสร้าง หรือการพัฒนาเพื่อให้มีความเด่นกว่ามนุษย์อื่นๆ การเสริมสร้างหรือการพัฒนาต้องมองศักยภาพเสมือนภูเขาน้ำแข็ง(The iceberg model) ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่มองเห็นอยู่เหนือน้ำ ได้แก่ทักษะ และความรู้ ความสามารถ และส่วนที่ซ่อนเร้นอยู่ใต้น้ำได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self-concept) บุคลิกลักษณะประจำตัวบุคคล (Trait) และแรงจูงใจ (Motive)

การศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพเพื่อเป็นแนวทางของการสร้างเสริมจึงมีประโยชน์ทั้งระดับบุคคล และชุมชน ตลอดจนสังคมระดับประเทศ

กระบวนการคิดเป็น

โกวิท วรพิพัฒน์ (2537)ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ “คิดเป็น” ว่า “บุคคลที่คิดเป็นจะสามารถเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีระบบ บุคคลผู้นี้จะสามารถพินิจพิจารณาสาเหตุของปัญหาที่เขา กำลังเผชิญอยู่ และสามารถรวบรวมข้อมูลต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับทางเลือก เขาจะพิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละเรื่องโดยใช้ความสามารถเฉพาะตัวค่านิยมของตนเอง และสถานการณ์ที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ประกอบการพิจารณา”

การ “คิดเป็น” เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหา คือ มีจุดเริ่มต้นที่ปัญหาแล้วพิจารณา ย้อน ไตร่ตรองถึงข้อมูล 3 ประเภท คือ ข้อมูลด้านตนเอง ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ ต่อจากนั้นถึงลงมือกระทำ ถ้าหากสามารถทำให้ปัญหาหายไป กระบวนการก็ยุติลง แต่ถ้าหากบุคคลยังไม่พอใจแสดงว่ายังมีปัญหาอยู่ บุคคลก็จะเริ่มกระบวนการพิจารณาทางเลือกใหม่อีกครั้ง และกระบวนการนี้ยุติลงเมื่อบุคคลพอใจและมีความสุข

สรุปความหมายของ “คิดเป็น”

- การวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาคำตอบหรือทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาและดับทุกข์
- การคิดอย่างรอบคอบเพื่อการแก้ปัญหา โดยอาศัยข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคม สิ่งแวดล้อมและข้อมูลวิชาการ

หลักการและแนวคิดของคณคิดเป็น

1. หลักการของการคิดเป็น

1.1 คิดเป็น เชื่อว่าสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งปัญหานั้นสามารถแก้ไขได้

1.2 คนเราจะแก้ไขปัญหาต่างๆได้อย่างเหมาะสมที่สุด โดยใช้ข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง สังคม และวิชาการ

1.3 เมื่อได้ตัดสินใจแก้ไขปัญหด้วยการไตร่ตรองรอบคอบ โดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง สังคม และวิชาการทั้ง 3 ด้านนี้แล้ว ย่อมก่อให้เกิดความพอใจในการตัดสินใจนั้นและควรรับผิดชอบต่อการตัดสินใจนั้น

1.4 แต่สังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การคิดตัดสินใจอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

5.2 แนวคิดเรื่องคิดเป็น (Khit Pen)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า “คิดเป็น” เป็นกระบวนการคิดที่เกิดขึ้นจากหลักการและแนวคิดของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ซึ่งเป็นนักการศึกษาไทย และอดีตอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน และอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อุณา นพคุณ (โกวิท วรพิพัฒน์, 2544 : 651 – 652) กล่าวถึงแนวคิดเรื่อง “คิดเป็น” ว่าได้นำมาใช้ในวงการศึกษานอกโรงเรียน แล้วนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษาไทยทุกระดับและใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยนักการศึกษาไทยหลายท่านพยายามนำเรื่อง “การคิดเป็น” มาพัฒนาการจัดการศึกษาไทย และสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทยจนเป็นที่ยอมรับ และเกิดเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาไทยที่ว่า “การจัดการศึกษาต้องการสอนคนให้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น” การคิดเป็นของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เป็นกระบวนการคิดและตัดสินใจแก้ปัญหด้วยการใช้ข้อมูล 3 ด้าน ได้แก่ ข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคมและสิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการมาประกอบการคิดและตัดสินใจ

นอกจากนี้ ทองอยู่ แก้วไทรฮะ และจันทร์ ชุ่มเมืองปัก (โกวิท วรพิพัฒน์, 2544 : 654 – 655) อธิบายเพิ่มเติมว่า คน “คิดเป็น” คือ คนที่มีความสุขเมื่อได้ปรับปรุงตนเองและสังคมสิ่งแวดล้อมให้ผสมกลมกลืนกันด้วยกระบวนการแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจแก้ปัญหาโดยพิจารณาข้อมูลอย่างน้อย 3 ประการคือ

1. การรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้เที่ยงธรรม หรือ ตน(Self) โดยพิจารณาความพร้อมในด้านการเงิน สุขภาพอนามัย ความรู้ อายุ และวัย รวมทั้งความมีเพื่อนฝูง และอื่น ๆ
2. สังคมและสิ่งแวดล้อม (Society and Environment) หมายถึง คนอื่นนอกเหนือจากเราและครอบครัว จะเรียกว่าบุคคลที่ 3 ก็ได้ คือดูว่าสังคมเขาคิดอย่างไรกับการตัดสินใจของเรา

เขาเดือดร้อนไหม เขารังเกียจไหม เขาชื่นชมด้วยไหม เขามีใจป็นให้เราไหม รวมตลอดถึงเศรษฐกิจ และสังคมนั้น ๆ เหมาะกับเรื่องที่เรากำลังตัดสินใจหรือไม่ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรมและ ค่านิยมของสังคม

3. ความรู้ทางวิชาการ เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์หรือความรู้วิชาการในเรื่องที่ตรงกับ การที่เราจะต้องตัดสินใจ ซึ่งถือเป็นหนังสือหลัก

แนวความคิดเรื่องคิดเป็นมีองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงปรัชญา 3 ส่วน กล่าวคือ เป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ คือ ความสุข มนุษย์จึงแสวงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะมุ่งไปสู่ความสุข นั้น แต่เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างกันโดยพื้นฐานทั้งทางกายภาพ อารมณ์ สังคม จิตใจและ สภาวะแวดล้อม ทำให้ความต้องการของคนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน การให้คุณค่า และความหมาย ของความสุขของมนุษย์จึงแตกต่างกัน การแสวงหาความสุขที่แตกต่างกันนั้น มนุษย์ต้องปรับตัวให้ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของตนเองซึ่งโดยหลักใหญ่ๆแล้ว วิธีการปรับตัวของมนุษย์ ได้แก่ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม หรือไม่ก็ปรับสภาพแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง หรืออาจปรับทั้งตนเอง และสภาพแวดล้อมเข้าหากัน จนที่สุดแล้วไม่สามารถปรับตัวได้มนุษย์ก็จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงจาก สภาพแวดล้อมนั้น เพื่อไปหาสภาพแวดล้อมใหม่ เพื่อที่จะปรับตัวให้มีความสุขได้ใหม่ แต่แท้จริงแล้ว การที่มนุษย์จะเลือกปรับตัวอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของคนแต่ละคน การตัดสินใจ นั้น จำเป็นจะต้องใช้ข้อมูลอย่างรอบด้าน ซึ่งโดยหลักการของการคิดเป็นมนุษย์ควรจะใช้ข้อมูลอย่าง น้อย 3 ด้านคือ **ข้อมูลตนเอง** ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง ทั้งทางด้านกายภาพ สุขภาพอนามัย ด้าน จิตใจและความพร้อมต่าง ๆ **ข้อมูลสังคม** ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมครอบครัว สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยมตลอดจนกรอบคุณธรรม จริยธรรม และ**ข้อมูลวิชาการ** คือ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องคิด ตัดสินใจนั้น ๆ ว่ามีหรือไม่ เพียงพอ ที่จะนำไปใช้หรือไม่ การใช้ ข้อมูลอย่างรอบด้านนี้จะช่วยให้การคิดตัดสินใจเพื่อแสวงหาความสุขของมนุษย์เป็นไปอย่างรอบคอบ เรียกวิธีการคิดตัดสินใจนี้ว่า “**คิดเป็น**” และเป็นความคิดที่มีพลวัตคือ ปรับเปลี่ยนได้เสมอ เมื่อข้อมูล เปลี่ยนแปลงไป เป้าหมายชีวิตเปลี่ยนไป

ลักษณะของคนคิดเป็น

ลักษณะของคนคิดเป็น มี 8 ประการ(โกวิท วรพิพัฒน์, 2544)

1. มีความเชื่อว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งธรรมดา สามารถแก้ไขได้
2. การคิดที่ดีต้องให้ข้อมูลหลายๆด้าน (ตนเอง สังคม วิชาการ)
3. รู้ว่าข้อมูลเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
4. สนใจที่จะวิเคราะห์ข้อมูลอยู่เสมอ
5. รู้ว่าการกระทำของตนมีผลต่อสังคม
6. ทำแล้ว ตัดสินใจแล้ว สบายใจ และเต็มใจรับผิดชอบ
7. แก้ปัญหาชีวิตประจำวันอย่างมีระบบ
8. รู้จักชั่งน้ำหนักคุณค่ากับสิ่งรอบ ๆ ด้าน

สมรรถภาพของคนคิดเป็น

1. เผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างมีระบบ
2. สามารถที่จะแสวงหาและใช้ข้อมูลหลายๆด้าน ในการคิดแก้ปัญหา
3. รู้จักชั่งน้ำหนัก คุณค่า และตัดสินใจหาทางเลือกให้สอดคล้องกับค่านิยม ความสามารถและสถานการณ์หรือเงื่อนไขส่วนตัวและระดับความเป็นไปได้ของทางเลือกต่างๆ

กระบวนการคิดเป็น

กระบวนการคิดเป็นอาจจำแนกให้เห็นขั้นตอนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นกระบวนการคิดได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นสำรวจปัญหา เมื่อเกิดปัญหา ย่อมต้องเกิดกระบวนการคิดแก้ปัญหา นั่นคือการรับรู้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่และคิดแสวงหาทางแก้ปัญหา นั้น ๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นหาสาเหตุของปัญหา เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา เพื่อทำความเข้าใจปัญหา และสถานการณ์นั้นๆ โดยจำแนกข้อมูลออกเป็น 3 ประเภทคือ

ข้อมูลสังคม : ได้แก่ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัว ปัญหาสภาพสังคมของแต่ละบุคคล ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชนและสังคมทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น

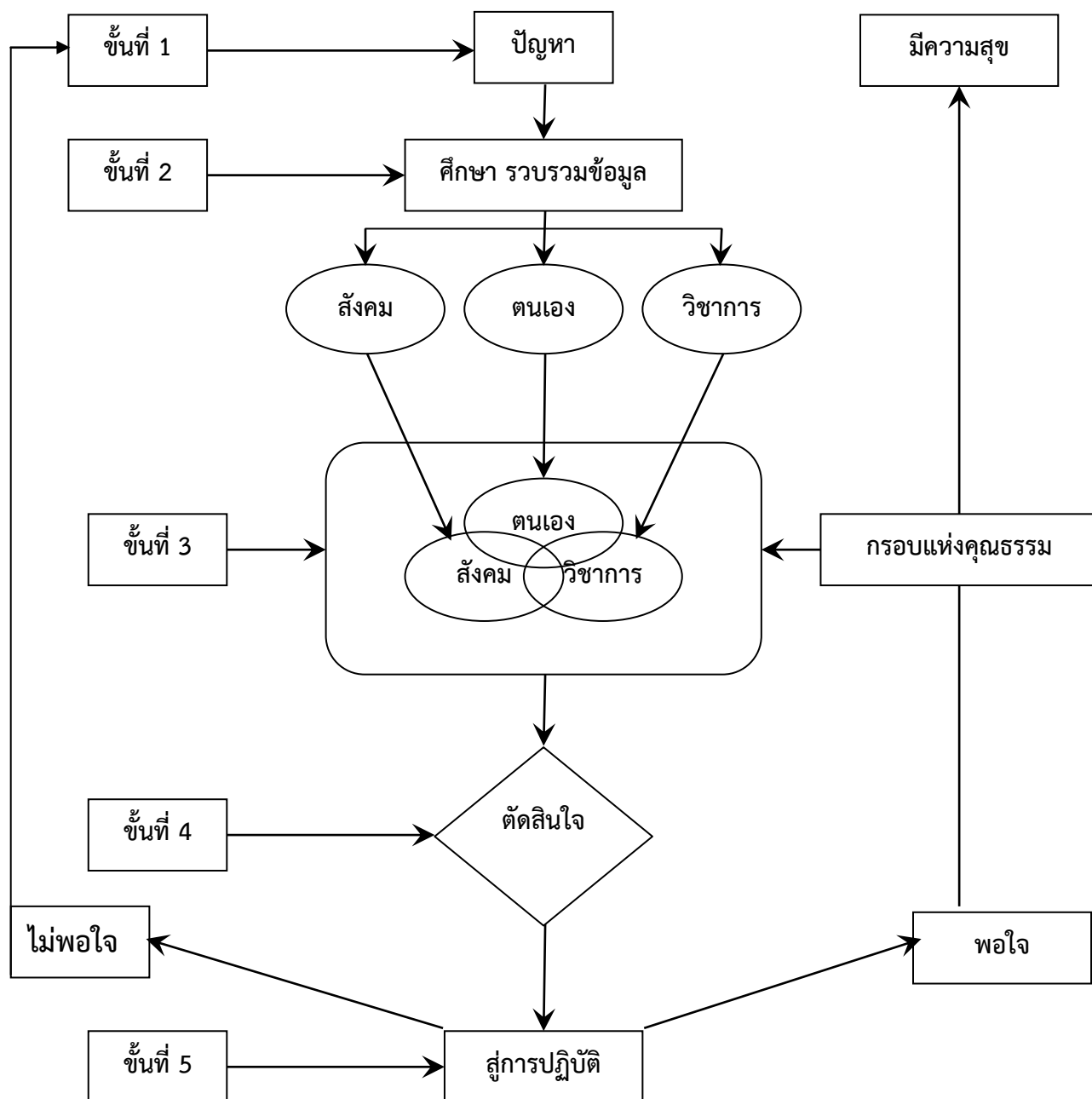
ข้อมูลตนเอง : ได้แก่ข้อมูลเกี่ยวกับตัวบุคคล ซึ่งจะเป็นผู้ตัดสินใจ เป็นข้อมูลทั้งทางด้านกายภาพ พื้นฐานของชีวิต ครอบครัว อาชีพ ความพร้อมทั้งทางอารมณ์ จิตใจ เป็นต้น

ข้อมูลวิชาการ : ได้แก่ข้อมูลด้านความรู้ในเชิงวิชาการที่จะช่วยสนับสนุนในการคิดการดำเนินงาน ยังขาดวิชาการความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัปัญหาในเรื่องใดบ้าง

ขั้นที่ 3 ขั้นวิเคราะห์ หาทางแก้ปัญหา เป็นการวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหา หรือการประเมินค่าข้อมูลทั้ง 3 ด้าน คือ ข้อมูลด้านตนเอง สังคม วิชาการ มาประกอบในการวิเคราะห์ช่วยในการคิดหาทางแก้ปัญหาภายในกรอบแห่งคุณธรรม ประเด็นเด่นของขั้นตอนนี้คือ ระดับของการตัดสินใจที่จะแตกต่างกันไปแต่ละคนอันเป็นผลเนื่องมาจากข้อมูลในขั้นที่ 2 ความแตกต่างของตัดสินใจดังกล่าวมุ่งไปเพื่อความสุขของแต่ละคน

ขั้นที่ 4 ขั้นตัดสินใจ เมื่อได้ทางเลือกแล้วจึงตัดสินใจเลือกแก้ปัญหาในทางที่มีข้อมูลต่างๆ พร้อมสมบูรณ์ที่สุด การตัดสินใจถือเป็นขั้นตอนสำคัญของแต่ละคนในการเลือกวิธีการหรือทางเลือกในการแก้ปัญหา ขึ้นอยู่กับว่าผลของการตัดสินใจนั้นพอใจหรือไม่ หากไม่พอใจก็ต้องทบทวนใหม่

ขั้นที่ 5 ขั้นตัดสินใจไปสู่การปฏิบัติ เมื่อตัดสินใจเลือกทางใดแล้ว ต้องยอมรับว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดข้อมูลเท่าที่มีขณะนั้น ในกาลนั้นและในเทศะนั้น เป็นการปฏิบัติตามสิ่งที่ได้คิดและตัดสินใจแล้ว หากพอใจยอมรับผลของการตัดสินใจ มีความสุขก็เรียกว่า “คิดเป็น” แต่หากตัดสินใจแล้วได้ผลออกมายังไม่พอใจ ไม่มีความสุข อาจเป็นเพราะข้อมูลที่มีไม่รอบด้าน ไม่มากพอ ต้องหาข้อมูลใหม่คิดใหม่ตัดสินใจใหม่ แต่ไม่ถือว่าคิดไม่เป็น

แผนภูมิที่ 2.5 แสดงกระบวนการคิดเป็น

ที่มา:โกวิท วรพิพัฒน์.(2544).การคิดเป็นเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมไทยในชีวิตพอเล่า

จากแผนภูมิที่ 2.5 แสดงกระบวนการคิดเป็น สรุปได้ว่า ความเชื่อพื้นฐานของการ “คิดเป็น” มาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการความสุข มนุษย์จะมีความสุขเมื่อตัวเองและสังคมสิ่งแวดล้อม ประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่น ซึ่งแต่ละคน แต่ละกลุ่มสามารถทำได้ ดังนี้

1. ปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม
2. ปรับปรุงสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเอง
3. ปรับปรุงทั้งตัวเราและสังคมสิ่งแวดล้อมทั้งสองด้านให้ประสมกลมกลืนซึ่งกันและกัน
4. หลีกสังคมและสิ่งแวดล้อมหนึ่งไปสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตน

เมื่อเกิดปัญหาขึ้น คนที่คิดเป็น จะใช้กระบวนการแก้ปัญหาด้วยการปรับตัวเอง สังคมและสิ่งแวดล้อมให้ประสมกลมกลืนกัน โดยอาศัยข้อมูลประกอบการคิด 3 ด้าน คือ ข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคมและสิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ แล้วจึงตัดสินใจ เมื่อตัดสินใจแล้วลงมือปฏิบัติ คว้าผลออกมาเป็นอย่างไร ถ้าพอใจก็มีความสุข แต่ถ้าไม่พอใจก็หาวิธีใหม่ในการแก้ปัญหาจนกว่าจะพอใจ

6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องขอนำเสนอในส่วนของการวิจัยกระบวนการเรียนรู้และกลุ่มเป้าหมายเฉพาะตามขอบเขตของการวิจัยที่ศึกษาดังนี้

คมพล สุวรรณภูมิ (2544 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการดูแลสุขภาพเพื่อการพึ่งพาตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพและทางเลือกของชาวบ้านในการดูแลสุขภาพที่ดำรงในชุมชน 2) ศึกษาการเรียนรู้ การปรับตัว และการตัดสินใจของชาวบ้านในการดูแลสุขภาพ 3) ทดลองแนวทางการพัฒนาการดูแลสุขภาพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน 4) วิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการดูแลสุขภาพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชาวบ้านมีศักยภาพและทางเลือกที่หลากหลายในการดูแลสุขภาพตนเองทั้งในระดับปัจเจกบุคคล / ครอบครัว / ชุมชน ชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้ทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิม และภูมิปัญญาสมัยใหม่ให้กลมกลืน โดยไม่ปฏิเสธด้านใดด้านหนึ่งโดยสิ้นเชิง ปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแสวงหาแนวทางในการดูแลสุขภาพได้อย่างหลากหลาย และเหมาะสม

ศรินยา สุริยะฉาย (2552) ศึกษาการประเมินความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลบางไทรป่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ รวมถึงการศึกษาความต้องการจำเป็นของผู้สูงอายุ ซึ่งจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์หาสาเหตุของความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในพื้นที่ๆ ศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการทางกายภาพ เช่น การบำรุงร่างกายและออกกำลังกายมีมากเป็นอันดับแรก มีการตรวจสุขภาพและเฝ้าระวังเป็นอันดับสอง และด้านการเงินมีเพียงพอต่อการใช้จ่ายเป็นอันดับที่สาม ส่วนการมีเครื่องนุ่งห่มอย่างเพียงพอเป็นอันดับสุดท้าย ด้านความมั่นคงปลอดภัยและความเป็นอยู่อย่างเพียงพอมีมาเป็นอันดับแรก ด้านการมีอาชีพต่อการดำรงชีวิตเป็นอันดับที่สอง และด้านแหล่งรายได้มีความมั่นคงและต่อเนื่องเป็นอันดับที่สาม ส่วนด้านความสามัคคีของบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นอันดับสุดท้าย

ด้านความรักความอบอุ่นมีมากเป็นอันดับแรก ด้านการได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านเป็นอันดับที่สอง และด้านการมีโอกาสพบปะสังสรรค์กับญาติและเพื่อนเป็นอันดับสาม ด้านการให้ความรักแก่ผู้อื่นเป็นอันดับสุดท้าย ด้านการยอมรับจากบุคคลในครอบครัว มีมากเป็นอันดับแรก มีความภาคภูมิใจในตนเองเป็นอันดับที่สอง บุคคลรอบข้างยอมรับว่ามีคุณค่าเป็นอันดับที่

สาม เป็นที่พึ่งของบุตรหลานเป็นอันดับสุดท้าย ต้องการแสวงหาตนเองหรือบทบาททางสังคมมีมากเป็นอันดับแรก เมื่อมีปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาได้เป็นอันดับที่สอง การเลือกทำกิจกรรมต่างๆ ตามปรารถนาเป็นอันดับที่สาม และการยอมรับความชราภาพของตนเป็นอันดับสุดท้าย

กัลยา สุทิน (2551) ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลชะอวด อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลชะอวด อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วยเจ้าหน้าที่การศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล สภาวัฒนธรรม เจ้าอาวาส คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน รวมทั้งสิ้น 15 คน การดำเนินการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์สรุปประเด็นเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การใช้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นการวางแผนการทำงาน ขั้นการดำเนินการและติดตามผล ขั้นสะท้อนผล/ปรับปรุงกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ด้วยพื้นฐานความพร้อมของผู้มีส่วนร่วม ทำให้ผู้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น และสร้างความเข้าใจ จึงเป็นสิ่งที่ดำเนินการได้ง่ายต่อผู้วิจัย

1. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนร่วมของชุมชน ทุกคนให้ความร่วมมือและเห็นความสำคัญในการทำกิจกรรมร่วมกันทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการทำงานร่วมกันและการดำเนินการร่วมกัน การตรวจสอบ การปรับปรุงและการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกัน ผสมผสานไปได้ดีทุกคน ร่วมรับผิดชอบและรับชอบ การทำกิจกรรมอยู่ภายใต้พื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เสมอภาคและเท่าเทียมกัน และผู้มีส่วนร่วมเห็นความสำคัญเห็นประโยชน์ของการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้การทำงานที่มีกิจกรรมหลากหลายเกิดพลังการขับเคลื่อนการทำงานและพลังที่ช่วยหนุนเสริมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

2. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับบริการ ผู้สูงอายุ พบว่าการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นทางการมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันมีมากขึ้น การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการสร้างความรักความผูกพันเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เข้าใจกันและเกิดความเอื้ออาทรกันภายในกลุ่มผู้สูงอายุ สรุปผลการดำเนินการได้ 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านสุขภาพกาย กลุ่มผู้สูงอายุมีทักษะและความเข้าใจในการออกกำลังกายท่าต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ ตลอดจนวิธีการดูแลตนเองในการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น การจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุด้านสุขภาพกายพบว่า ผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มในการออกกำลังกายเพิ่มมากขึ้น

2.2 ด้านจิตใจ การปฏิบัติธรรมในวันพระ โดยฝึกการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ส่งผลให้เกิดความสงบด้านจิตใจ การฟังธรรมในวันพระ ทำให้การดำเนินชีวิตเกิดความสุขทางใจต่อผู้ปฏิบัติ

2.3 ด้านอาชีพ เกิดการรวมกลุ่มเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ไว้อำนาจของชมรมผู้สูงอายุ เช่น การทำเครื่องหอม การทำพืชมเสนน้ำ การทำดอกไม้จันทน์

2.4 ด้านสังคม การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ทำให้นำความรู้ไปช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ เช่น การช่วยเหลือศพผู้ยากไร้ การทำกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อนทำให้เกิดการช่วยเหลือผู้สูงอายุด้วยกันทั้งด้านวัตถุสิ่งของ และการแสดงน้ำใจที่รักเอื้อเฟื้อต่อกัน ส่งผลให้เกิดความรักและสามัคคีต่อกันในกลุ่ม

3. ผลที่เกิดขึ้นกับองค์กร โดยเฉพาะหน่วยงาน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดความสัมพันธ์อันดีกับผู้มีส่วนร่วม ส่งผลให้การจัดกิจกรรม มีประสิทธิผลต่อผู้รับบริการ ผู้สูงอายุ เกิดผลในเชิงบวกต่อองค์กรและสร้างความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกันของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ระดับหนึ่ง

ประยุทธ์ แก้วน้อย 2551) ศึกษาปัญหาและความต้องการในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพเทศบาลตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพและศึกษาความต้องการปัจจัยที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มอาชีพในเขตเทศบาลตำบลคลองโยง จำนวน 8 กลุ่ม ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับกลุ่มอาชีพโดยวิธีสนทนากลุ่ม(Focus Groups) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การแจกแจงความถี่ค่าร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า 1. ปัญหาของกลุ่มอาชีพ ได้แก่ ปัญหาด้านสมาชิกกลุ่มอาชีพ คือ ผู้นำชุมชนไม่มีบทบาทต่อกลุ่มอาชีพ และสมาชิกของกลุ่มอาชีพนำเงินไปใช้ผิดประเภท ปัญหาด้านเงินทุนหมุนเวียน คือ เงินทุนไม่เพียงพอ และสมาชิกกลุ่มอาชีพผิมนัดชำระปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์ คือ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ปัญหาด้านการดำเนินงาน คือ ไม่มีสถานที่จำหน่ายผลผลิตที่แน่นอน และไม่พอใจกับราคาจำหน่ายผลผลิต ปัญหาด้านภัยธรรมชาติ คือ ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ โดยภัยธรรมชาติที่กลุ่มอาชีพประสบ คือ น้ำท่วม 2. ความต้องการของกลุ่มอาชีพ ได้แก่ ความต้องการด้านสมาชิกกลุ่มอาชีพ คือ ต้องการให้เทศบาลหรือหน่วยงานภาครัฐพัฒนาสมาชิกของกลุ่มอาชีพ โดยการอบรมเพิ่มเติมความรู้และทักษะการผลิต ความต้องการด้านเงินทุนหมุนเวียน คือ เพิ่มจำนวนเงินทุนหมุนเวียนให้มากยิ่งขึ้น และผ่อนผันระยะเวลาชำระเงินกู้เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินไม่สามารถคืนเงินได้ทัน ความต้องการด้านวัสดุอุปกรณ์ คือ ต้องการวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานเพิ่มเติม และต้องการให้เทศบาลสนับสนุนเงินทุนเพิ่มเติมในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ ความต้องการด้านการดำเนินงาน คือ ต้องการให้เทศบาลจัดหาแหล่งตลาดเพื่อการจำหน่าย ต้องการให้เทศบาลให้ความรู้ความเข้าใจด้านวิชาการแก่กลุ่มอาชีพเพิ่มเติมและต้องการให้มีวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานเป็นประจำ ความต้องการด้านภัยธรรมชาติ คือ กลุ่มอาชีพต้องการให้เทศบาลตั้งงบประมาณในการกู้ยืมเพื่อบรรเทาสาธารณภัยให้แก่กลุ่มอาชีพ และต้องการให้เกษตรอำเภอให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติมหลังจากประสบภัย

นฤมล สมัตตะ(2551) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ชุมชนตำบลวังทรายพูน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาสภาพและปัญหา

การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมตามนโยบายเยาวชนแห่งชาติและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนระยะยาว พ.ศ.2545 - 2554 เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม 2.ศึกษาปัญหาและความต้องการด้านศักยภาพเด็กและเยาวชน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ตัวแทนเด็กและเยาวชนที่ได้มาจากการคัดเลือกจากกลุ่มเด็กและเยาวชนและจากผู้นำในชุมชน ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 7 - 25 ปี จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม 3.หาแนวทางการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ชุมชนตำบลวังทรายพูน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ผู้ให้ข้อมูล ผู้ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มในการยืนยัน ตรวจสอบข้อมูล สภาพและปัญหาการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน รวมทั้งหมด 12 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การพรรณนาวิเคราะห์ การแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนตามประเด็นที่ทำการศึกษาทั้ง 4 ด้าน

1. ด้านสุขภาพและการป้องกัน สรุปลำดับนี้ มีการจัดกิจกรรมการออกกำลังกายโดยการแข่งขันกีฬาตามเทศกาล และกิจกรรมการออกกำลังกายทุกเช้าก่อนเข้าเรียน กิจกรรมแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียน

2. ด้านสติปัญญาและความสามารถ สรุปลำดับนี้ ดำเนินงานโดยจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจตามวันสำคัญทางศาสนา ประเพณี เช่น กิจกรรมวันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ มีการทำบุญตักบาตรและสืบสานวัฒนธรรมไทย

3.ด้านอารมณ์และความรับผิดชอบตามวัย สรุปลำดับนี้ ดำเนินงานโดยมีกิจกรรม เช่น การดำเนินงานส่งเสริมงานวิชาการและงานกิจกรรมการพัฒนาสังคม

4. การการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม สรุปลำดับนี้ ดำเนินงานให้เกิดการเรียนรู้ เช่น มีการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

2. ปัญหาการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนตามประเด็นที่ทำการศึกษาทั้ง 4 ด้าน คือ

1. ด้านสุขภาพและการป้องกัน มีปัญหาเรื่องความไม่ตระหนัก เพราะว่าเด็กและเยาวชนไม่เห็นความสำคัญของการออกกำลังกายและการรักษาสุขภาพ

2. ด้านสติปัญญาและความสามารถในการทำงาน ขาดความร่วมมือ เพราะว่าในการดำเนินงานเด็กและเยาวชน ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือ

3. ด้านอารมณ์และความรับผิดชอบตามวัย มีปัญหาครอบครัวแตกแยก เพราะว่าเด็กและเยาวชนอาศัยอยู่กับตา ยาย ผู้สูงอายุเนื่องจากบิดา มารดา ต้องไปทำงานต่างจังหวัด

4.ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม ขาดความร่วมมือและงบประมาณ เพราะว่าในการดำเนินงานเด็กและเยาวชนไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของสังคมในกลุ่มเยาวชนนอกสถานศึกษาและขาดงบประมาณในการทำกิจกรรม

3. ปัญหาด้านศักยภาพเด็กและเยาวชนตามประเด็นที่ทำการศึกษาทั้ง 4 ด้าน คือ

1. ด้านสุขภาพและการป้องกัน มีปัญหาเรื่องเวลาในการออกกำลังกาย เพราะว่าเด็กและเยาวชนเรียนหนังสือ ทำงาน ทำไร่ ทำนา จึงไม่มีเวลาในการออกกำลังกายและสถานที่ขาดอุปกรณ์และการรวมตัวในการออกกำลังไม่พร้อมเพรียงกัน

2. ด้านสติปัญญาและความสามารถในการทำงาน มีปัญหาเพราะว่าในการเรียนรู้ที่จะแสวงหาข้อมูลในการตัดสินใจ รู้จักคิด รู้จักเลือกสารสนเทศที่ดี และเหมาะสมด้วยตนเองนั้น เด็กและเยาวชนขาดทักษะและความอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่ แหล่งข้อมูลไม่เพียงพอกับความต้องการ

3. ด้านอารมณ์และความรับผิดชอบตามวัย ไม่มีการวางแผน เพราะว่าการทำงานแบบร่วมมือเด็กและเยาวชนยังไม่มีมีการวางแผนที่ดีในการทำงาน เช่น การแบ่งหน้าที่ในการทำงานให้เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละคน

4. ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม ขาดการมีส่วนร่วม เพราะว่าครู ผู้ปกครองและชุมชนไม่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

4. ความต้องการด้านศักยภาพเด็กและเยาวชน ตามประเด็นที่ทำการศึกษาทั้ง 4 ด้านคือ

1. ด้านสุขภาพและการป้องกันต้องการคำแนะนำ เพราะว่าเด็กและเยาวชนต้องการคำแนะนำและข้อมูลในการทำประกัน พร้อมทั้งการบริการอย่างต่อเนื่องและให้ครอบคลุมกับเด็กและเยาวชน ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา

2. ด้านสติปัญญาและความสามารถในการทำงาน ความต้องการให้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพราะว่าเด็กและเยาวชนมีความต้องการให้บิดามารดา ครูและสื่อมวลชนร่วมกันดูแลจัดกิจกรรมให้คำแนะนำพร้อมทั้งมีกิจกรรมการศึกษาดูงานจากแหล่งรู้จริง

3. ด้านอารมณ์และความรับผิดชอบตามวัย ต้องการการเลี้ยงดูด้วยความรัก เพราะว่าเด็กและเยาวชนต้องการใช้เหตุผล การมีเวลา ความรักและความเข้าใจในการเลี้ยงดูพร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดี

4. ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม ต้องการการมีส่วนร่วม เพราะว่าเด็กและเยาวชนต้องการให้ครู ผู้ปกครองและชุมชนส่งเสริมการเรียนรู้และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

5. แนวทางการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน สรุปได้ดังนี้

5.1 ด้านสุขภาพและการป้องกัน ผู้นำในท้องถิ่น ผู้ปกครอง วัด โรงเรียน ให้ความร่วมมือในการส่งเสริมสุขภาพเด็กและเยาวชน

5.2 ด้านสติปัญญาและความสามารถในการทำงาน จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ภายในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนเพื่อสร้างความรักความสามัคคี

5.3 ด้านอารมณ์และความรับผิดชอบตามวัย จัดกิจกรรมวันสำคัญ เช่น วันพ่อ วันแม่ วันเด็ก วันผู้สูงอายุ โดยผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง วัด โรงเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม

5.4 ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม สร้างให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมทางชุมชนและสังคม เพื่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนกับชุมชนของตนเอง

วาสนา ตะเภาพงษ์ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การสร้างโอกาสการมีงานทำของคนพิการ” พบว่าเจตคติของฝ่ายนายจ้างที่มีต่อการสร้างโอกาสการมีงานทำของคนพิการ เห็นด้วยกับการจ้างงานคนพิการและค่อนข้างเห็นด้วยต่อการบังคับใช้พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ฝ่ายนายจ้างค่อนข้างเห็นด้วยกับการสร้างโอกาสการมีงานทำของแรงงานพิการ หรือคนพิการค่อนข้างมีโอกาสได้งานทำในฐานะลูกจ้าง ส่วนที่เป็นเจตคติต่อการจ้างงานคนพิการนั้น มีเจตคติค่อนข้างเห็นด้วย ซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุดในกลุ่ม นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการควบคุมนโยบายด้านการบริหารงานบุคคลของสถานประกอบการยังมีเจตคติที่ปิดกั้นโอกาสในการทำงานของคนพิการอยู่ ด้วยเหตุนี้เมื่อพิจารณาถึงนโยบายของสถานประกอบการความยากลำบากในการรับคนพิการเข้าทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ต้องการรับคนพิการ และพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพของคนพิการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วเป็นการยากที่นายจ้างจะจ้างคนพิการเข้าทำงาน

ธนายุส ธนธิติ , ประฤดา สุริยันต์ และยุวดี ธีรธราดล (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการและเพื่อทุกคนในสังคม” พบว่า การให้ความสำคัญกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมเป็นการกระจายความเป็นธรรมให้กับทุกคนในสังคม มีทั้งบุคคลทั่วไป คนพิการ ผู้สูงอายุ เด็ก สตรี เพื่อให้ทุกคนเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่างๆ ที่ควรได้รับที่นำมาเป็นการพัฒนาตนเอง ซึ่งคนพิการประเภทต่างๆ ก็มีความจำเป็นและต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะบุคคลและสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ โดยสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะบุคคลที่เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนพิการใช้พึ่งทางร่างกายจะทำให้คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพและหน้าที่พัฒนาขึ้น ส่วนสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนพิการอยู่ร่วมกับคนอื่น มีปฏิสัมพันธ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม จนเกิดการยอมรับจากสังคมเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ควรดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ โดยการจัดทำและปรับเปลี่ยนสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของคนพิการทุกประเภทหรือมีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะให้ทุกกลุ่มคนใช้งานร่วมกันได้ เพื่อให้ความเป็นอยู่ดีของคนพิการยิ่งขึ้น สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขในส่วนการจัดการดูแลระบบสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบมากมาย แต่คนพิการส่วนมากยังมีปัญหาด้านการเข้าถึงหน่วยงาน เพื่อติดต่อขอความช่วยเหลือ นอกจากนี้ยังขาดการรับรู้ข่าวสารและมีปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนในการช่วยเหลือจึงขาดการมีส่วนร่วมในระบบการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และในส่วนของการต้นทุนในการจัดทำหรือปรับเปลี่ยนสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งเฉพาะบุคคลและสาธารณะมีความหลากหลาย เพราะขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการใช้งาน ความคงทน และคุณสมบัติพิเศษต่างๆ ซึ่งก็ทำให้ต้นทุนต่างกัน แต่การจัดทำหรือปรับเปลี่ยนสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่มคน และการใช้งานจะต้องครอบคลุมคนพิการทุกประเภทและบุคคลทั่วไป เพื่อให้ทุกคนในสังคมสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จัดทำขึ้นได้

ดาริน เจริญศิลป์ (2552) ศึกษาการรับรู้กฎหมายและบทบาทของกฎหมายในการดำรงชีวิตของคนพิการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการตระหนักรู้ของคนพิการเกี่ยวกับกฎหมายเพื่อคนพิการและบทบาทของกฎหมายนี้ที่มีต่อการดำรงชีวิตและอัตลักษณ์ของคนพิการ

การศึกษาได้อาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่อง การรับรู้กฎหมาย แนวคิดเรื่องการรับรู้สิทธิ แนวคิดเรื่องการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ และแนวคิดเรื่องปริมิตของผู้ได้รับบาดเจ็บและการเยียวยาความเสียหาย(ฐานของปริมิตหมายถึงจำนวน ผู้ได้รับบาดเจ็บและยอดปริมิตได้แก่จำนวนผู้เสียหายที่ใช้สิทธิดำเนินคดีตามกฎหมาย) ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. กฎหมายเพื่อคนพิการที่รัฐบัญญัติขึ้นมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตและการรับรู้กฎหมายของคนพิการทำให้คนพิการมีความเข้าใจสิทธิและโอกาสที่กฎหมายรับรองให้มากพอสมควร อย่างไรก็ตามยังไม่มี การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ทำให้คนพิการไม่ได้รับสิทธิตาม กฎหมายอย่างแท้จริง นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์ด้านข่าวสารและกฎหมายสำหรับคนพิการยังมี น้อยเกินไป ทำให้คนพิการไม่ค่อยมีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารและกฎหมายต่างๆ

2. กลุ่มคนพิการตัวอย่างส่วนใหญ่ในการศึกษาคั้งนี้มีระดับของการรับรู้กฎหมาย ค่อนข้างสูง ทั้งนี้ ระดับของการรับรู้กฎหมายมิได้ขึ้นอยู่กับประเภทของความพิการ เพศ อายุ หรือ ระดับการศึกษา แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลัก ๒ ประการ ได้แก่ ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหา ในการดำรงชีวิตและการมีส่วนร่วมในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ

3. การรับรู้กฎหมายของคนพิการทำให้คนพิการเกิดความเข้าใจว่าตนเองมีสิทธิตาม กฎหมายเช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป แต่พวกเขารู้สึกว่าไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ตามที่ควรจะเป็น คนพิการมักถูกกีดกันออกไปจากการใช้สิทธิของตนเองและมักจะได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เหมาะสม และด้อยกว่าคนปกติทั่วไปอยู่เสมอ นอกจากนี้คนพิการยังไม่ได้รับสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร อย่างเต็มที่และได้รับสิทธิและโอกาสทางสังคมน้อยกว่าคนปกติทั่วไป อย่างไรก็ตาม คนพิการส่วนใหญ่ ไม่ได้เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิต่างๆ ผ่านกระบวนการที่เป็นทางการของกฎหมาย เนื่องจาก ไม่ทราบถึงวิธีการ จึงทำให้จำต้องยอมรับในสิ่งที่สังคมหยิบยื่นให้

4. การรับรู้สิทธิตามกฎหมายของคนพิการมีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์หรือ ความเข้าใจตนเองของคนพิการ ทำให้คนพิการมีความเข้าใจว่าตนเองก็เป็นประชาชนคนหนึ่ง ที่ควร ได้รับสิทธิในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับคนอื่นๆ และสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้เท่าเทียมกับคนปกติ จึงมี ความต้องการให้สังคมยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเช่นกัน

เฉิน หยง เฉิน และคณะ (Chen,Yong-Chen et all ,2012 : abstract) วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แนวโน้มทางภูมิศาสตร์ของการมีอายุและความเสื่อมสภาพวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ(65 ปีขึ้นไป) และวิเคราะห์แนวโน้มทางภูมิศาสตร์ ในปี 2543-2553 ประเทศไต้หวัน ใช้ข้อมูลจากระบบสารสนเทศ มาวิเคราะห์ได้แก่ 1) ข้อมูล การเสื่อมสภาพของสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตของประชากรจำแนกตามอายุและการศึกษา ปี 2543- 2553 และ2) ข้อมูลประชากรทั่วไปที่มีอายุ65 ปีขึ้นไปปี2543- 2553 สถิติในการ

วิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าความถี่ ร้อยละ และระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ และพื้นที่ในการบริหารจัดการ มีการทดสอบแนวนอน ระยะเวลาของผู้สูงอายุ พบว่าค่าเฉลี่ยความสัมพันธ์ เป็นร้อยละ 14.8 ของทุก 11 ปี มีนัยสำคัญ ที่ระดับ .0001 ($R = 0.901$) เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ พื้นที่สูงฝั่งตะวันออกได้แก่ ไตตุง (Taitung) ร้อยละ 24.2 ยีหลาน (Yilan) ร้อยละ 21.0 ฮัวเหลียน (Hualien) 20.3 และเมืองที่เป็นศูนย์กลางกิจกรรม เช่น หยันหลิน (Yunlin) ร้อยละ 21.8 นานตู (Nantou) ร้อยละ 17.6 และไชย (Chiayi) ร้อยละ 17.3 ความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงที่มากที่สุดของความถี่ของผู้สูงอายุ คือ ช่วงเวลา 11 ปี ในเขตภาคกลางและภาคตะวันออกของไต้หวัน และข้อเสนอแนะการวิจัยควรจัดให้มีงบประมาณมากขึ้น กับผู้สูงอายุ การจัดอาสาสมัครโดยเฉพาะด้านสุขภาพและสวัสดิการ

เหิง ดับบิว จิน และคณะ (Yeung, W. Jean et al., 2012: abstract) วิจัยเรื่อง ความเครียดทางเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และอัตราการตายของผู้ที่มีอายุมากที่สุดในผู้สูงอายุ ประเทศจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อการคาดคะเนล่วงหน้าในช่วงเวลาสี่ทศวรรษ (ปี 2593) โดยศึกษาจากผู้สูงอายุที่อายุมากที่สุดที่ยากจน พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดทางเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และอัตราการตาย ของผู้สูงอายุ การวิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างระหว่างปี 2543-2549 ทั้งเพศชายและหญิง จำนวน 10972 คน มีอายุ 80-105 ของปี 2543 โดยมี องค์ประกอบของความเครียดที่ทำให้เกิดความเครียด ได้แก่ ตัวแปร อายุ สถานภาพ (ม่าย หย่า แยก การอยู่คนเดียว) ขาดการศึกษา การไม่ได้อยู่กับบุตรหลาน ไม่มีบ้านอาศัย ผลปรากฏว่าความเครียดทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์เชิงลบกับคุณภาพชีวิต ผู้ที่มีคุณภาพชีวิตต่ำจะมีความเครียดทางเศรษฐกิจ มีอัตราการตายสูง มีการคาดทำนายถึง ร้อยละ 42 ในเขตพื้นที่ชนบท เมื่อมีการควบคุมตัวแปรคุณลักษณะพื้นฐานของประชากร และสุขอนามัยต่างๆไปสำหรับผู้สูงอายุในชนบทพบว่า การได้รับการดูแล และมีบ้านอาศัยส่งผลต่ออำนาจการทำนายต่ออัตราการตาย ร้อยละ 23 และ 66 ตามลำดับ อย่างไรก็ตามในเขตเมือง ความเครียดทางเศรษฐกิจไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อการตายของผู้สูงอายุ

วิลเลียม ฟิลลิปปาและคณะ (William, Phillippa et al., 2012: abstract) วิจัยช่วงชีวิต ในวัยเด็ก บ้าน ชุมชน โรงเรียน การทำงานที่ส่งผลต่อโอกาสของวัยรุ่นในเขตปริมณฑล ประเทศออสเตรเลีย จุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อเสนอความสำคัญหรือสร้างความเข้าใจของช่องว่างหรือข้อจำกัดชั่วคราวเกี่ยวกับ ชีวิตของวัยรุ่นในมุมมองของผู้ใหญ่ และบริบทของการเปลี่ยนแปลงในการทำงาน แบบแผนการเลี้ยงดูของพ่อแม่ในออสเตรเลีย ชุมชน โรงเรียน ความไม่แน่นอนในการทำงานของผู้ปกครอง ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อโอกาสเพื่อให้วัยรุ่นแสดงความสามารถในการเข้าสู่ช่วงชีวิตความเป็นผู้ใหญ่ วิธีศึกษา ใช้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กวัยรุ่นหญิงชาย จำนวน 174 คน มีอายุระหว่าง 11-18 ปี ในจำนวนนี้ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อจัดสนทนากลุ่มจำนวน 22 คนจาก 2 กลุ่ม

ของโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชน ในชุมชน โดยพิจารณาสภาพความเป็นอยู่ที่บ้าน ชุมชน
ท้องถิ่น และการทำงานของผู้ประกอบการ

ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นที่ได้รับโอกาส จากการปฏิสัมพันธ์ภายในสังคม
ประสบการณ์ในการทำงาน การศึกษา กิจกรรมสันทนาการ และองค์กรอิสระในชุมชน บริบทในวิถี
ชีวิตของวัยรุ่น มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงเติบโตเป็นผู้ใหญ่ของวัยรุ่น

สรุป วัยรุ่นจะมีความเชื่อมโยง ปฏิสัมพันธ์ภายใต้สภาพบ้าน ชุมชนท้องถิ่น โรงเรียน
การทำงานของผู้ประกอบการ มิใช่เพียงเฉพาะสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่ดีของตนเองหรือครอบครัว
เท่านั้น

การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
เทคนิคการวิจัย และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นพบว่าแต่ละกลุ่ม
มีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งทางกายภาพ ด้านจิตใจ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม มีเงื่อนไขของ
ความต้องการ ฐานคิด ประสบการณ์ ความต้องการ ปัญหา การพัฒนาศักยภาพที่แตกต่างกัน ซึ่งการวิจัยที่
อยู่บนฐานของการใช้ชุมชนจะเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพิ่มศักยภาพ
การเรียนรู้ของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายเฉพาะทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยแรงงาน
กลุ่มเด็กและเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงสภาพปัญหา ความต้องการและความแตกต่างของ
บุคคลเป็นสำคัญ